

ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ

GEN

ΕΚ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΟΚΙΜΙΑ

(Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Ἑλληνισμοῦ»)

Μάϊος, Ἰούνιος, Ἰούλιος, Αὐγουστος, Σεπτέμβριος,
Ὀκτώβριος, Δεκέμβριος 1930

Handwritten signature of Ioannis K. Vlachogiannis.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ
ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΓΑΛΗΝΑΚΗ

1931

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗ

ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ

(Αποθήκη Βιβλίου & Αρχαίων 1934)

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗ
(Αποθήκη Βιβλίου & Αρχαίων)

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ

ΕΚ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΟΚΙΜΙΑ

(Ἀνατύψεις ἐκ τοῦ «Ἑλληνισμοῦ»
Μάϊος, Ἰούνιος, Ἰούλιος, Αὐγустος, Σεπτέμβριος,
Ὀκτώβριος, Δεκέμβριος 1930

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΣΤΥΑΙΑΝΟΥ ΓΑΛΗΝΑΚΗ

1931

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΟΚΙΜΙΑ

Α'. ΜΙΧΑΗΛ ΑΚΟΜΙΝΑΤΟΣ

Ὁ μέγας οὗτος καὶ αἰόδιμος ἱεράρχης ἐγεννήθη ἐν ἔτει 1140 ἐν Χώναις τῆς Φρυγίας (ταῖς Κολοσσαῖς, πρὸς τοὺς κατοικίους τῶν ὁποίων ἡ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐπιστολή), ἀδελφὸς πρεσβύτερος τοῦ ἱστορικοῦ Νικήτα Ἀκομινάτου ἐμαθήτευσε δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τὸν κλεινὸν Εὐστάθιον, τὸν μετέπειτα Θεσσαλονίκης, τὸν πολυμαθέστατον συγγραφέα τῶν τοῦ Ὀμήρου Παρεκβολῶν, περὶ οὗ ὁ Κοραῆς ὀρθῶς ἔλεγεν, ὅτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ θὰ ζῇ ἐν ὅσῳ ἀναγινώσκονται τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου. Τὸν διδάσκαλόν του τοῦτον, μεθ' οὗ συνεδέετο δι' ὑπὸ κῆς στοργῆς καὶ φιλίας ἰσοβίου, ὁ Μιχαὴλ ἠκολούθησεν ἐν τε τῷ ἔρωτι τῶν γραμμάτων καὶ ὡς συνέκδημον ἔχων τὸν Ὀμηρον ἢ τὸν Θουκιδίδην, ὡς παραμυθίαν τὸν Πλάτωνα ἢ τὸν Πίνδαρον — καὶ ἐν τῇ ἱερῳσύνῃ γενόμενος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ διαπρέψας ἐπὶ τριάκοντα ἀπὸ τοῦ 1175 ἔτη διὰ τὸν δραστήριον καὶ ἐνεργόν, ἀλλὰ πρᾶον, φιλάνθρωπον καὶ πρακτικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα. Διήρχοντο δὲ τότε αἱ Ἀθῆναι μίαν τῶν δυστυχεστάτων περιόδων τῆς ἱστορίας αὐτῶν, τῆς ἔξω χώρας οὗσις ἡρημωμένης διὰ τὰς ἐπιδρομὰς ληστῶν καὶ πειρατῶν, τῆς δὲ πόλεως κατατρυχομένης ὑπὸ πτωχίας καὶ πολιτικῶν περιπετειῶν.

Λέων ὁ Σγουρός, εἰς τῶν ἐγχωρίων ἡγεμονίσκων, γενόμενος κύριος τοῦ Ναυπλίου, τοῦ Ἀργους καὶ τῆς Κορίνθου, ἐπεχείρησε καὶ τῶν Ἀθηνῶν τὴν κατάκτησιν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον προσεποιήθη ὑπακοὴν εἰς τὰς πατρικὰς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου προτροπὰς πρὸς συνδιαλλαγὴν καὶ εἰρήνευσιν· ἀλλὰ, κακόπιστος ὢν ὅσῳ καὶ ἱκανὸς ἄνθρωπος, ἐπετέθη κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως, εὐθὺς ὡς ὁ φιλάνθρωπος ἱεράρχης ἠρνήθη νὰ παραδώσῃ εἰς βέβαιον θάνατον νεανίαν τινὰ Ἀθηναῖον, εἰ καὶ φαῦλον τὰ ἄλλα. Τότε ἐξεδηλώθη καὶ τὸ ἡρωϊκὸν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἀκομινάτου. Καλέσας τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἄμυναν, τόσῳ θαυμασίως ἀντέστη ἀπὸ τῶν παναρχαίων τῆς Ἀκροπόλεως τειχῶν, ὥστε ἠνάγκασε τὸν Σγουρὸν ν' ἀπέλθῃ, ἀφοῦ ἐδήλωσε τὴν κάτω πόλιν (1203). Ἀλλ' ὁ σεπτὸς γέρων δὲν ἠδυνήθη ὁμοίως νὰ σώσῃ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν του ἀπὸ τῶν μετὰ ἐν ἔτος ἐπιδραμόντων βαρβάρων Φράγκων, οἵτινες, λαφύραγωγῆσαντες τὸν Παρθενῶνα, μετέβαλον τὸν ναὸν Παναγίας τῆς Ἀκροπολίτιδος εἰς παπικὴν ἐκκλησίαν. Μὴ ἀνεχόμενος τὴν ταπείνωσιν ταύτην τοῦ ἡλιοφεγγοῦς ἄστεως, τὴν ἐγκατάστασιν ἐπισκόπου τοῦ πάπα ἐν Ἀθήναις, τὴν καταστροφὴν τῆς πολυτίμου βιβλιοθήκης του, ἀπῆλθεν ἀπαρηγόρητος καὶ καταβεβλημένος, ἵνα μονάσῃ εἰς Κέα, ὅθεν ἠδύνατο τοῦλάχιστον νὰ βλέπῃ πέραν τῆς θαλάσσης ὑψουμένην τὴν κορυφὴν τοῦ Ὑμητοῦ ὑπεράνω τῆς προσφιλοῦς

του Μητροπόλεως. Ταύτης συνέταξε τότε τὴν Ἑλεγεΐαν· κατέλιπε δὲ καὶ ἐπιστολὰς περὶ τὰς 180, ὧν αἱ πλεῖσται πρὸς τὸν Εὐστάθιον καὶ πρὸς τὸν ἀδελφόν του Νικήταν. Καὶ οὗτοι μὲν ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ Πατρολογίᾳ τοῦ Migne τόμ. 140, ὃ δὲ Σ. Λάμπρος ἐξέδωκε πάντα τὰ σωζόμενα. *

Πρὸ αὐτοῦ ὁ Α. Elliesen εἶχε δημοσιεύσει (1846) σοφὴν πραγματείαν : Michael Acominatos von Chonae, Erzbischof von Athen; ein Beitrag zur politischen und literarischen Geschichte Athens im Mittelalter, συμπεριλαμβὼν ἐν αὐτῇ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως τεσσάρων τῶν πρὸς τὸν Εὐστάθιον ἐπιστολῶν. *Μονοδΐαν εἰς τὸν ἀγιώτατον Θεσσαλονίκης κύριον Εὐστάθιον, Ὑπομνησικὸν εἰς τὸν Βασιλέα κύριον Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν*, καὶ *Στίχους ἐπὶ τῇ ἀρχετύπῳ ἀνιστορήσει τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων*. Καὶ τὸ μὲν πρὸς τὸν Ἀλέξιον Ὑπομνηστικὸν εἶνε εὐφραδεσιτάτη καὶ εὐπαρησίαστος καταγγελία τῆς φαύλης βυζαντινῆς διοικήσεως, οἱ δὲ *Στίχοι* ἄρχονται ὡς ἑξῆς :

« Ἐρως Ἀθηναίων τῶν πάλαι θρυλλομένων
Ἐγραψε ταῦτα ταῖς σκιαῖς προσαθύρων,
Καὶ τοῦ πόθου τὸ θάλλον ὑπαναψύχων.
Ἐπεὶ δ' ἔτ' οὐκ ἦν οὐδαμοῦ, φεῦ! προσβλέπειν
Αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἀοίδιμον πόλιν,
· · · · ·
Φεῦ ! οἶα πάσχω καὶ λέγω τε καὶ γράφω !
Οἰκῶν Ἀθήνας, οὐκ Ἀθήνας που βλέπω.

Εἶχε τότε πάθη ὅλη ἡ Ἀττικὴ ἐκ σιτοδείας καὶ μακρᾶς ἀνομβρίας καὶ θρηναίων τὰς συνεπείας τῶν πληγῶν τούτων ἐπέστελλεν Εὐθυμίῳ Μαλαΐτῃ, τῷ Μητροπολίτῃ Νέων Πατρῶν : « Ἐπέλιπον τοὺς παραδείσους οἱ ποταμοί, τὰς λαχάνιας αἱ κρῆναι, τὴν Καλλιρρόην τὸ ρεῖθρον, οἱ μελισσῶνες τὸν Ὑμητιόν, αἱ πόαι τὰ ποίμνια. Ὅθεν οὐδὲ ἡ ποτὲ χρυσῇ ζώνῃ ἔτι χρυσῇ, καὶ τοὺς Ἀθηναίους εὐφροσύνη περιζωννύουσα, ἅτε μηδεμιᾶς εὐμοιροῦσα χλωρότητος, ἀλλ' αὖτος γεγονυῖα καὶ σφίγγουσα λύπη τοὺς τάλαιπώρους ὥς οὐδ' ὅτιοῦν ἀπολείβουσα ὑγρὸν ἔλαιον. Ὅτε Μαραθῶν καὶ ἡ Ἐλευσίς, ὃ μὲν μετὰ τῶν πάλαι τροπαίων καὶ τὸ σιτοφόρον

*) *Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τὰ σωζόμενα. Τὰ πλεῖστα ἐκδιδόμενα νῦν τὸ πρῶτον κατὰ τοὺς ἐν Φλωρεντίᾳ Ὁξωνίῳ, Παρισίοις καὶ Βιέννῃ Κώδικας. Ἀθήνησι, 1819 — 80, τόμ. 2 εἰς 8ον μέγα. Ἀλλ' ἡ χρῆσις τοῦ βιβλίου τούτου, καρποῦ ἀκαίρου σπουδῆς μᾶλλον ἢ βαθείας μελέτης, δὲν εἶνε ἀσφαλῆς ἄνευ τῆς ἐκ παραλλήλου ἀναγνώσεως τῆς ἐπικρίσεως τοῦ Π. Ν. Παπαγεωργίου. Τὰ σωζόμενα Ἀκομινάτου ἐκδοθέντα ὑπὸ Σ. Ι. Λάμπρου καὶ ὁ ἐν Φλωρεντίᾳ κώδιξ. Ἀθήνησι, 1883. 8ον. Ἐκτοτε ὁ Λάμπρος ἔγραψε *Περὶ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ μητροπολίτου Ἀθηναίων Μιχαὴλ Ἀκομινάτου (1182—1205)* ἐν Ἀθηναίῳ, τόμ. στ' σ. 354—369 (Ἀνατύψεις ἐν *Μικταῖς Σελίσιν* αὐτοῦ. Ἀθήνησι, 1905, σ. 407—415). ἴ' ὅβλ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου *Ἡ Ἐκκλησία Ἀθηναίων*. Ἀθην. 1928 σ. 36—40.*

προσαπεβάλετο, λιμοῦ γενναίου τῷ χώρῳ ἐπιστρατεύσαντος, ἡ δὲ τρόπον ἄλλον ἀπόρητος. *

Τοὺς θρήνους τούτους περὶ τῆς τότε καταστάσεως τῶν Ἀθηνῶν ὁ Φίνλαης (Emp. of Trebizond, σ. 155η.) κρίνει ἀβασίμους, ἢ τοῦλάχιστον ὑπερβολικούς, παρομοιάζων αὐτοὺς μὲ τὰς ἀστηρίκτους τῆς σημερινῆς διπλωματίας ἐκθέσεις. It represents Athens as a city thinly inhabited with a declining population, impoverished and in danger of being reduced, by the emigration, of its inhabitants, to a Scythian waste. The good Archbishop here alludes to Aristophanes, Acharn, 703. It is always difficult to appreciate the precise value of such declamation. Modern official correspondence concerning Athens shows us that any condition of public affairs can be represented by diplomatic agents, who are often poorer rhetoricians than Michael, under totally different aspects, merely because a minister has been changed. Now, as the Archbishop informs us that Athens possessed ships, suffered in its commercial affairs from pirates, paid a ship tax, and was considered by the imperial officials as a place from which more money would be extorted than from the fertile regions of Thebes and Euboea, we must conclude that the city possessed considerable wealth, trade, and population. Ἀλλ' ἡ ξηρὰ καὶ ψυχρὰ καρδιά τοῦ Φίνλαη, ἡ οὕτω μόνον διατιμῶσα τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως, προδηλῶς δὲν ἠδύνατο νὰ μετὰσχη τῆς μεγαλοψύχου καὶ εὐγενοῦς λύπης τοῦ χρηστοῦ καὶ ἀγαθοῦ ἐπισκόπου, θρηνοῦντος ἐν ἀντιπαραβολῇ τὴν πάλαι εὐκλειαν καὶ δόξαν μὲ τὴν τότε ταπείνωσιν τῆς μητροπόλεώς του.

Ἀλλ' ἕτερος Ἀγγλος ἱστορικός, μὲ συμπαθεστέραν καρδίαν καὶ μὲ ἀντίληψιν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων φαινοτέραν, ὁ πολυμαθὴς μεσαιωνοδίφης Οὐίλλελμος Μίλλερ, ἰδοὺ πῶς ἐν ἄρθρῳ περὶ τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Φράγκου (The Gentleman's Magazine, τομ. CCXVI, ἀρ. 2077 (ἰδοὺ πῶς ζωγραφίζει πιστότερον τὰ τῆς τραγικῆς ἐκείνης περιστάσεως. Τότε πρῶτον ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σύλλα στρατὸς λατινικὸς κατεῖχε τὰς Ἀθήνας. Καὶ αὐτὸς ὁ Ρωμαῖος πορθητὴς εἶχεν ἐπιδείξει εὐνοίαν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἔδραν τῆς παιδείσεως μείζονα τῆς τῶν Φράγκων Χριστιανῶν. Ἀφήσας τὴν ἀγαπητὴν του Ἐκκλησίαν κατεχομένην ὑπὸ μοναχῶν Λατίνων ὁ Ἀχομινάτος μὲ καρδίαν συντετριμμένην ἀπῆλθε τῆς πόλεως, ἐν ᾗ εἶχε ζήσει ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Ζητήσας δὲ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἡσυχίαν, ἐγκατέστη ἐπὶ τέλους ἐν Κέα, ὅθεν ἠδύνατο νὰ προσβλέπῃ πρὸς τὰς ἀττικὰς ἀκτὰς. Καὶ ἄλλοτε μὲν εἶχεν ἀπογοητευθῇ ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' ἐν τῷ νησιωτικῷ αὐτοῦ κελλίῳ ἠγάπα ἀκόμη τὴν δευτέραν αὐτοῦ πατρίδα, καὶ θρηνῶν τὴν ἀπώλειαν τῶν βιβλίων του, ἐγκωμίαζε τὰς Ἀθήνας δευτέραν Ἐδέμ. Καὶ ἐθάρρησε μὲν ποτε νὰ ἔλθῃ κρυφίως εἰς τὴν ποθητὴν πόλιν· ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑποφέρῃ τὸ θέαμα καθολικοῦ Ἐπισκόπου, λειτουργοῦντος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐκείνῃ, ἣτις ὑπῆρξεν ἡ μητρόπολις του. Καὶ οὕτως ἐτελεύτησεν (1220) ἐν τῇ ἐξορίᾳ, τελευταῖον λείψανον μακρᾶς σειρᾶς ἡρώων, ὧν τ' ὀνόματα συνδέονται μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἰσχυροῦς ἄστεως».

*) Ἐν τοῖς περὶ Καισαριανῆς ἤδη δημοσιευθεῖσαν (κεφ. ε') ἐγένετο λόγος περὶ τῆς παραινετικῆς τοῦ Ἀχομινάτου ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἀνυπότακτον ἡγούμενον τῆς Μονῆς ἐκείνης.

Β'. Χριστόφορος Ἀγγελος

Θὰ πραγματευθῶ ἐνταῦθα διὰ βραχέων περὶ τινος ὅστις, εἰ καὶ μὴ Ἀθηνοῖος, οὐδὲ κατ' ὄνομα μνημονευόμενος ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Ἱστορικοῦ, ὅμως συνδέεται πῶς μὲ τὰ ἐν Ἀθήναις πράγματα τῶν μέσων χρόνων τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος. Ὁ Ἰω. Μπενιζέλος οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοφόρου Ἀγγέλου, οὐ μόνον, διότι τὰ τοιαῦτα ἦσαν τότε συνηθὴ ἐπεισόδια τοῦ βίου πολλῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ Χριστόφορος, πολὺ προγενεστέρως αὐτοῦ ὑπάρξας, ἐγένετο γνωστὸς μόνον μετὰ τὰ δημοσιεύματά του τὰ ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅπου εὗρεν ἄσυλον. Ἐκ τούτων ἄρυόμεθα ὅ τι περὶ αὐτοῦ γνωρίζομεν· καὶ τοῦτο δὲν εἶνε πολὺ, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὀλίγα, πλὴν τῶν βισάνων αἱ ὑπέστη, ἀποκαλύπτει περὶ τοῦ βίου του. Ἐν μιᾷ τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ συστατικῶν (καθὰ κατωτέρω) λέγεται γε νηθεὶς ἐν Πελοποννήσῳ· ἀλλ' ἄγνωστον ποῦ ἀκριβῶς ἦ πότε. Περὶ τὸ 1676 εὗρίσκετο βεβαίως ἐν Ἀθήναις, ὡς αὐτὸς λέγει.

«Ἐγὼ μὲν ἔτι νεάζων τῇ ἡλικίᾳ ἐπεθύμησα σφόδρα χάριν λόγου τε καὶ παιδείας σπουδᾶται... ὅμως διὰ τὴν τῶν διδασκάλων ἀπορίαν, πολλοὺς τόπους τῆς Ἑλλάδος διῆλθον κατὰ καιρὸν σπουδάζων, καὶ ποῦ μὲν πολὺ, ποῦ δὲ ὀλίγον ἐγευόμην τῆς παιδείας. Μετὰ δὲ ταῦτα ἦλθον καὶ εἰς Ἀθήνας, σπουδάσας καὶ κεῖ. Ὁ δὲ ἡγεμὼν τῶν Ἀθηναίων ἦν ἀγαρινός, κάκιστος, ἐχθρὸς χριστιανῶν τῶν ὄντων ἐν Ἀθήναις... Ἐτυράννησε δὲ πολλοὺς ξένους ἀδίκως διὰ τὴν ἑαυτοῦ φιλαργυρίαν. Ἰδὼν δὲ καὶ ἐμὲ, ξένον καὶ μὴ ἔχοντά τινα γνώριμον, ἐκράτησε καὶ ἐμὲ, καὶ ἐζήτησε παρ' ἐμοῦ μαθεῖν τοῦνομα τοῦ ἡγεμόνος τῆς ἐμῆς πατρίδος. Ἐγὼ γε δὲ ἔφην ἐκείνῳ:—Ἦδη σχεδὸν εἴκοσι ἔτη βεβάασιν, ἀφ' οὗ ἄπειρα ἀπὸ τῆς τεκούσης με χάριν λόγου τε καὶ παιδείας, καὶ οὕτω ἔτι παλίνδρομος ἐγεινόμενός πρὸς τὴν ἐνεγκῶσαν, καὶ νυνὶ οὐκ οἶδα πῶς καλεῖται τοῦνομα τοῦ ἡγεμόνος τῆς φερούσης με. Τότε ἀπεκρίθη μοι λέγων: «Ἐπεὶ οὐ γινώσκεις τοῦνομα τοῦ δεσπότη σου, δεσμεύθητι.» Καὶ οὕτω ἤρχισαν τὰ μαρτύρια αὐτοῦ, ὃν ἐξέλαβον Ἰσπανόν, ἐμίσειεν δὲ τότε τοὺς Ἰσπανοὺς οἱ Τούρκοι διὰ τὰς μετ' αὐτῶν διαφορὰς σφόδρα. «Οἱ δὲ ὁμοθυμαδὸν ἦσαν τὴν φωνὴν λέγοντες: «Ἐπ' ἀληθείας Ἰσπανὸς ἔστιν, ὅτι ὁ πῶγων αὐτοῦ μαρτυρεῖ αὐτόν, καὶ διὰ τὸ εἶναι τὸν πῶγονα αὐτοῦ μακρόν τε καὶ στενόν, καὶ μέλανα, καὶ τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ σχεδὸν ἐρυθρὸν καὶ ἰσπανικὸν χρῶμα... καὶ τινες χριστιανοὶ κατὰ τύχην παρόντες ἔλεγον τοῖς Τούρκοις, ὅτι τὸ αὐτὸ ἱμάτιον φέρουσιν οἱ ἱερεῖς τε καὶ οἱ ἡγούμενοι τῶν μοναχῶν.» Ἐπειδὴ δὲ ὁ Χριστόφορος δὲν συιῇ νὰ γίνῃ ἀρνητὴς τοῦ Χριστοῦ, ὡς παρώτρυνον αὐτὸν οἱ Τούρκοι ἐπ' ἀμοιβαῖς μεγάλαις, ἐμαστίγωσαν αὐτὸν ἀνηλεῶς, καὶ μάλιστα ὅτε ἤρνηθη νὰ ψευδομαρτυρήσῃ, ὅτι δῆθεν ἐστάλη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, «οἵτινες πραγματεύονται ἐν τῇ Αἰνείᾳ, ἵνα προδώσῃ τοὺς Ἀθηναίους τοῖς Ἰσπανοῖς.» Παραθέτει δὲ καὶ κακόζηλόν τι ἱκνογραφία ἰδικόν του, εἰκονίζον τὸ μαρτύριον εἰς ὃ καὶ ὑπεβλήθη, καὶ «σχεδὸν ὠριαῖος νεκρὸς ἔμεινα».

Τὰ περαιοῦρα συνοψίζει ὅσῳ βραχέως τόσῳ καὶ ἀσφαλῶς, καὶ κάπως ὑπόπτως. «Τότε οἱ Τούρκοι ἔλαβον πᾶσαν μου τὴν περιουσίαν, λέγω δὲ βιβλία καὶ χρήματα, καὶ χρεώστης τὰ μάλιστα ἐγενόμην, καὶ διὰ πολλῶν ἀρχόντων ἐντεύξεις ἤλευθέρωσάν με ἐκ τῆς φυλακῆς. Μετὰ δὲ μίαν ἐβδομάδα πάλιν συνεβουλευσάντο

οἱ Τοῦρκοι κρατῆσαι με, καὶ ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἢ ἀποκτανθῆναι με, ἢ Τοῦρκον γενέσθαι ἐκ τῶν μαστίγων καὶ ἐτέρων κακῶν. Αὕτη δὲ ἡ ἐπιβουλὴ γνωστὴ ἐγένετο πᾶσι καὶ πάσαις τοῖς Χριστιανοῖς τοῖς ἐν Ἀθήναις, καὶ μοί. Τότε ἐγὼ μὲν φυγὰς ὤχονην ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ περιάγων τῇ ὁδῷ εὔρον ἐμπόρους ἐμπείρους, οἵτινες ἔγνωσαν καλῶς καὶ τὴν Ἀγγλίαν : αἱ ἐτέρους τόπους πολλοὺς καὶ ἠκρίβωσα παρ' αὐτῶν ποῦ ἄρα εὔρω σοφοὺς ἄνδρας, μεθ' ὧν φυλάξω τὴν θρησκείαν μου, καὶ τῆς σπουδῆς μὴ γένωμαι ἄπορος. Οἱ δὲ εἶπον μοι : ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ ἀμφοτέρω ἔξεις, ὅτι οἱ Ἀγγλοὶ ἀγαπῶσι τοὺς Ἕλληνας καὶ τὰ γράμματα τῶν Ἑλλήνων σφόδρα...Τούτου ἕνεκα ἐγὼ μὲν εὐθυδρομήσας πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ διήλθον διὰ τῆς Φλάνδρειας εἰς Γέρμουθ Yarmouth τῆς Ἀγγλίας. Ἐτυχε δὲ κατὰ τύχην καὶ ὁ ἐπίσκοπος τῆς αὐτῆς πόλεως τῆς Γέρμουθ ἐκεῖ, καὶ ἠκρίβωσέ με καλῶς, καὶ εὔρε τὰς μαρτυρίας μου ὥς ἔφερον ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων τε καὶ ἱερέων τῆς Πελοποννήσου τε καὶ ἀλλαχόθεν, καὶ ἰδωρήσατό μοι τὸ κατὰ δύναμιν· ὁμοίως καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτοῦ ἐποίησαν τὸ προσῆκον, καὶ ἔπεμψέ με μετὰ γραμμάτων εἰς τὴν Κανταβριγίαν».

Ταῦτα ἐκ τοῦ πρώτου συγγραμματίου του, τῆς *Πονίσεως*, ἧς τὸ κείμενον, ὥς καὶ (ἐν μέρει) τὸ τοῦ *Ἐγκωμίου* (Ἀρ. 102 τοῦ κατωτέρω καταλόγου) ἀναδημοσιεύει ὁ κ. Καμπούρογλου ἐν *Μνημείοις*, β' σ. 238—355 ἐξ ἀντιγράφου προμηθευθέντος αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις Γραμματέως τῆς ἀγγλικῆς Πρεσβείας καὶ μετέπειτα πρεσβευτοῦ ἐν Ρώμῃ. Sir. J. Rennell Rodd. Ἡ μόνη ἄλλη πηγὴ εἰδήσεων σχετικῶν εἶνε ὁ ἱστοριογράφος τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξωνίας Antony Wood (*Athenae Oxonienses* 2α ἔκδ. London 1721. I 618 ἢ 3η ἔκδ. 11, 633) ὅστις βεβαιοῖ τὰ τῆς ἀποβιβάσεως τοῦ Χριστοφόρου εἰς Yarmouth καὶ τὴν ὑποστήριξιν, ἧς ἔτυχε παρὰ τοῦ τότε Ἐπισκόπου τῆς Νορβίχης (Norwich) καὶ πρώην Καθηγητοῦ ἐν Κανταβριγίᾳ, ὅπου καὶ ἐσύστησε καλοκαγάθως τὸν Ἕλληνα μοναχόν. Ἐκεῖ φθάσας περὶ τὴν Πεντηκοστὴν τοῦ 1610, ἔμεινε διδασκόμενος ἐν Trinity Kollege ἐπὶ τρία ἔτη, ἕως οὗ (ὥς αὐτὸς λέγει) «ἡσθένησα χαλεπῶς ἀπὸ τῆς δυσπνοίας, οἱ δὲ ἱατροὶ τε καὶ διδάσκαλοι εἶπον μοι ἐλθεῖν εἰς Ὁξωνίαν. Ὁ ἄλλο τῆς Ὁξωνίας ἐπὶ πολὺ κρείττων τοῦ ἀέρος τῆς Κανταβριγίας». Οὕτως ἐξηκολούθησε σπουδάζων ἐν τῷ ἐκεῖ Κολλεγίῳ τοῦ Baliol, καί, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Wood διδάσκων εὐδοκίμως τὴν Ἑλληνικὴν μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐν ἔτει 1638, Φεβρουαρίου 1η, ταφείς τὴν ἐπαύριον εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἐκκλησίας. * Saint Ebbe, «leaving behind him the character of a pure Grecian and honest and harmless man».

Ἴδου ἀκριβὴς κατάλογος τῶν ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευθέντων πονημάτων, ἅτινα εἶνε σήμερον πάντα, οὐ μόνον σπανιώτατα, ἀλλὰ, κατὰ τὴν φράσιν τῶν Γάλλων φιλοβίβλων, *absolument introuvables*.

(91) ΠΟΝΗΣΙΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ, Ἕλληνας, τοῦ πολλῶν πληγῶν καὶ μαστίγων γευσάμενου ἀδίκως παρὰ τῶν Τούρκων διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. At Oxford, printed by John Lichfield Wm Wrench, printers to the famous Universitie, 1611.—Μικρ. 4ον φυλ. 6.

Ἀντίτυπά τινα ἐνέχουσιν ἐντύπους συστάσεις τοῦ Ἀγγέλου αἰτοῦντος βοήθειαν. Μία τῶν συστάσεων τούτων φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Σαλισβουρίας ἀπὸ 15 Αὐγούστου 1616. Προγενεστέρα συστατικὴ, μαρτυροῦσα, ὅτι ὁ Ἀγγελὸς εὗρίσκετο ἤδη ἐν

Ὁ Wood προστίθῃσιν ἐν παρενθέσει «J. Fthinkin the Church its self».

Ἀγγλία ἐν ἔτει 1608, εἶνε ἡ ἐξῆς, φέρουσα τὰς ὑπογραφὰς ἐξ καθηγητῶν. The bearer hereof, Christopher Angell, a Greek born in Peloponnesus, having been persecuted by the Turks for his Religion, which by letters testimoniall appeareth, and for that cause was forced to leave his Country, came to Cambridge about Whitsontide 1603 and finding some reliefe, hath continued unto the day of the date hereof. During which time his manner of life has been bery honest and studious. Now, because he could not here have his health being desirous to travel abroad into Country, hee hath requested these our letters for a Testimonie oh his honest behaviour, which behave willingly granted unto him, and set our hands, this tenth May 1610.

(92) CHRISTOPHER ANGELL, a Grecian, who tasted of many stripes and torments inflicted by the faith which had in Christ Jesus. Oxford, Printed (κτλ.) 1617. Μικρ. 4ον, φυλ. 8. καὶ χονδροειδῆς τις ξυλογραφία, εἰκονίζουσα τὴν ὑπὸ Τούρκων βάσανον τοῦ Χ. Ἀγγέλου.

Ἀγγλικὴ μετάφρασις τοῦ ἀνωτέρω. Διὰ τὴν μεγίστην αὐτοῦ σπανιότητα ὁ Legrand ἀνατυπώνει ὁλόκληρον τὸ ἀγγλικὸν κείμενον.

(97) Ἑτέρα ἐκδοσις τῆς μεταφράσεως, ἐν Ὁξωνίᾳ 1618. Μικρ. 4ον, φυλ. 8

(100) ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν σήμερον εὐρισκομένων Ἑλλήνων. Πόνος Χριστοφόρου τοῦ Ἀγγέλου Ἕλληνας. Ex Officina C. Legge, Academiae Cantabrigiensis Typographi § 1919. Μικρ. 4ον, φ. 4 σ. 59.

Τὸ ἐγχειρίδιον τοῦτο μετετυπώθη ἐν παραρτήμασι τῶν ἐξῆς τεσσάρων βιβλίων :

a. FHELAVIUS (S.) Status et Ritus Ecclesiae Graecae. Frankoforti, 1655. 12ον.

b. Al-Koranum Mahumedanum etc. Nürnberg, 1664. Μικρ. 4ον.

c. Enchiridium de Statu hodiernorum Graecorum... cura G. FHELAVII. Lipriae, 1674, Μικρ. 4ον.

d. CYPRII (Philippi) Chronicon Ecclesiae Graecae ec. Frisiae. 1679 4ον.

(101) ENCHIRIDION de Institutes Graecorum, authore Christophoro Angelo, Graeco. Ex officina C. Legge Acad, Cantabrig. typogr. 1619. Μικρ. 4ον, φυλ. 4—53 σ. Λατινικὴ μετάφρασις τοῦ προηγουμένου Ἀρ. 100.

(102) ΕΓΚΩΜΙΟΝ τῆς ἐνδοξοτάτης Μεγάλης Βρετανίας καὶ πάντων τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ καὶ ἀμφοτέρων τῶν ἐκλαμπροτάτων Ἀκαδημιῶν Κανταβριγίας καὶ Ὁξωνίας Χριστοφόρου τοῦ Ἀγγέλου Ἕλληνας (sic) ἕνεκα ἀποδείξεως τῆς αὐτοῦ Εὐχαριστίας πρὸς τοὺς φιλοστόργους καὶ φιλοξένους καὶ καλοκαγάθους εὐεργέτας αὐτοῦ. (Ὁ τίτλος καὶ ἀγγλιστί, ὡς καὶ ὅλον τὸ κείμενον κατ' ἀπέναντι σελίδας). Printed by C. Legge, printer to the famous Universitie, 1619. Μικρ. 4ον, φυλ. 5+σ. 26.

(132) Πόνος Χριστοφόρου τοῦ Ἀγγέλου Ἕλληνας, περὶ τῆς Ἀποστασίας τῆς Ἐκκλησίας, καὶ περὶ τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἁμαρτίας, δηλαδὴ τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ περὶ τῶν ἀριθμῶν τοῦ Δανιήλ, καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως, οὓς οὐδεὶς (sic) ὁρθῶς μεθερμήνευσεν ἐξ οὗ προεφητεύθησαν. Ἐκδόθη ἐν Λονδίνῳ, 1624. Μικρ. 4ον, φυλ. 2+σ. 24.

(134) Labor Christophori Angeli Graeci. De Apostasia Ecclesiae et de homine peccati, scilicet Antichristo, et de numeris Danielis, et Apocalipseos quos nemo recte interpretatus est ex quo praediciti sunt a Prophetis. Editus fuit Londini, 1624. Μικρ. 4ον, φυλ. 2+σ. 22.

Οἱ ἐν παρενθέσει ἀριθμοὶ εἶνε οἱ τῆς Bibliogr. Hellenique τοῦ Legrand, ὅστις σημειοῖ περὶ ἐκάστου τῶν εἰς ἄκρον σπανίων τούτων βιβλιαρίων, Rarissime plaquette, d'une insigne rareté. Καὶ ὅμως πάντων, πλὴν τοῦ τελευταίου, ἀντίτυπα ἀπόκεινται ἐν τῇ Γενναδεῖ.

Γ'. ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Ο ΚΟΡΥΔΑΛΛΕΥΣ *)

Ὁ ἐπιφανὴς οὗτος Ἀθηναῖος λόγιος ἐγεννήθη τῷ 1563 ἐν τινὶ χωρίῳ παρὰ τὸ πρὸς δυσμὰς τῶν Ἀθηνῶν ὄρος Κορυδαλλὸν (τὸ χυδαῖστὶ Σκορδαλόν), ὅθεν καὶ τὸ ἐπώνυμον οὗτοῦ. Μετὰ τὰ ἐν Ἀθήναις στοιχειώδη γράμματα, ἐσπούδασεν ἐν Ρώμῃ καὶ Παταβίῳ καὶ τυχὼν πτυχίου Φιλοσοφίας καὶ Ἰατρικῆς, ἐδίδαξεν ἐν τῇ ἑλληνικῇ σχολῇ τῆς Βενετίας ἀπὸ τοῦ 1606 μέχρι τοῦ 1614. Δεινῶς ἀσθενήσας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν γενέτειραν καὶ ἐκεῖ διέμεινεν ἐπὶ πέντε ἔτη, διδάσκων ἐπὶ μισθῷ τοὺς προσερχομένους, ἐν οἷς τὸν Ἀγγελὸν Μπενιζέλον καὶ τὸν Νικόδημον Μεταξᾶν, τὸν ἐκδόσαντα ἐν Λονδίῳ ἐν ἔτει 1625, τρεῖς τῶν ἐπιστολῶν τοῦ διδασκάλου του (βλ. κατωτέρω) καὶ ἰδρύσαντα τὸ πρῶτον καὶ βραχύβιον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸν Τυπογραφεῖον, πατριαρχεύοντος καὶ προτρέποντος αὐτὸν εἰς τοῦτο Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως. Ἀνήσυχος ὅμως καὶ πῶς δύσκολος ὢν τὸν χαρακτῆρα, ὁ Κορυδαλλεὺς μετόκησεν εἰς Κεφαλληνίαν, προσκληθεὶς ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ Μεταξᾶ, κοὶ ἐκεῖθεν εἰς Ζάκυνθον, ὅπου Εὐγένιος ὁ Αἰτωλὸς ἐγένετο ὁ πιστότατος τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, μόνος τῶν ἄλλων ὑπομένων τὸ ὄργιον καὶ εἰς ἄκρον φίλαυτον τοῦ κατὰ τὰ ἄλλα δαιμονίου καὶ πολυμαθεστάτου διδασκάλου.

Ἐκ Ζακύνθου ὁ Κορυδαλλεὺς ἐπέστειλε συγχαίρειν ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ Πατριαρχίᾳ τὸν ἀρχαῖον αὐτοῦ ἐν Παταβίῳ συμμαθητὴν Λούκαριν, ὅστις καὶ μετεκαλέσατο αὐτὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν ἔτει 1624 ὡς σχολάρχην τῆς ἀριστυστάτου πατριαρχικῆς Σχολῆς. Μεταβαίνων ἐκεῖ ὁ Κορυδαλλεὺς προσωρμίσθη εἰς Πειραιᾶ καὶ παρέμεινεν ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τινα καιρὸν διδάσκων, ἕως οὗ συνεπλήρωσεν ἐκεῖ τὴν συγγραφὴν τῆς *Δογικῆς*, ἣν εἶχεν ἤδη ἀρχίσῃ συνάσσω. Εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις διδασκαλίαν διεδέχθη αὐτὸν ὁ ἐκ Βενετίας τότε ἐπιστρέψας Ἀγγελὸς Μπενιζέλος, ὁ πρότερος μαθητὴς αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ φθάσας ἐπὶ τέλους εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς πατριαρχικῆς Σχολῆς καὶ συγχρόνως τὸ τιμητικώτατον ἀξίωμα τοῦ μεγάλου διερμηνέως τοῦ Πατριαρχείου. Προσκληθεὶς δὲ διὰ τὴν πολυμαθειαν αὐτοῦ ν' ἀπαγγείλῃ τὸν πανηγυρικὸν ἐπὶ τῇ ἐνθρονίσει τοῦ Πατριάρχου Παρθενίου, ἐξεδήλωσεν ὅς καὶ πρὶν εἶχε προτιμήσεις ὑπὲρ τῆς κατὰ Λούκαριν Ὁμολογίας τῆς Πίστεως. Ὅθεν κατηγγέλθη διὰ τοῦ Ἀναιρετικοῦ τῶν δοξασιῶν τούτων λόγου Μελετίου τοῦ Συρίγου ὡς Καλβινιστῆς καὶ μόλις ἐσώθη ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ πλήθους εἰς τὴν οἰκίαν Δημητρίου τοῦ Ἰουλιανοῦ. Μετὰ τινα ὅμως καιρὸν συνδιηλλάγη μετὰ τοῦ Πατριαρχείου, καὶ ἐπιστρέψας εἰς τὸν μοναχικὸν βίον, καὶ ἀπὸ Θεοφίλου μετονομασθεὶς Θεοδόσιος, χειροτονήθη (1460) μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἀρτης. Ἀλλὰ μετὰ ἐν μόλις ἔτος ἐγένετο ἔκπτωτος τῆς ἀρχιερωσύνης διὰ τὰς κατὰ Λούκαριν πεποιθήσεις αὐτοῦ. Πενόμενος δὲ τότε περιήρχετο τὴν χώραν ἀσκῶν τὰ τοῦ ἱατροῦ, ἕως οὗ ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας (1642). Ἐκεῖ ἡ φήμη αὐτοῦ προσείλκυσε πάλιν μαθητάς, καὶ δὴ καὶ Νεκτάριον τὸν Σιναΐτην, τὸν μετέπειτα πατριαρχεύσαντα Ἱεροσολύμων, καὶ ἄλλους τῶν κατόπιν διαπρεψάντων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς γράμμασιν. Ἀλλὰ πεσὼν εἰς χεῖρας κλεπτῶν καὶ στερηθεὶς τῶν πάντων ἐν ὥρᾳ γήρατος, ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει 1646 ἐν ἡθικῇ δυσφορίᾳ καὶ ἐσχάτῃ πενίᾳ. Ζῆ ὅμως τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὡς ἐνὸς τῶν

*) Τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ συχνάκις δι' ἐνὸς λ. ἐσφαλμένως.

διαπρεπεστάτων Ἑλλήνων λογίων τοῦ καιροῦ ἐκείνου, τοῦ πρώτου διδάξαντος ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν νέαν ἐπιστημονικὴν τῆς φιλοσοφίας μέθοδον. Καὶ λέγει μὲν περὶ αὐτοῦ Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις: «Οὐκ ἄμυδρον φιλοσοφίας φῶς ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀπέστιλβεν»· ἀλλ' ἀμέσως μετὰ τοῦτο προστίθῃσιν, «ἵνα μὴ ἡμεῖς φανῶμεν στηλιτεύειν τὸν ἄνδρα», καὶ ἀναγράφει τὰς ἐπὶ Καλβινισμῷ κακοβούλους καταγγελίας ἄλλων τινῶν καλογήρων, καὶ μάλιστα Δοσιθέου τοῦ Ἱεροσολύμων, τοῦ ἀπηνοῦς κατηγόρου τοῦ μεγολοφυοῦς καὶ ἀειμνήστου Λουκάρεως.

Ἐπὶ χειρογράφου ἀποκειμένου ἐν τῇ ἱεροσολυμητικῇ βιβλιοθήκῃ ἐπιγέγραπται ὁ κολοφῶν οὗτος: «Τέλος τῶν εἰς τὰς Ἀριστοτέλους κατηγορίας σχολαστικῶν ἀποσημειώσεων Θεοφ. τοῦ Κορυδαλλέως· ἐξεέδοθη ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ ἀχμε' (1465) ἔτος τὸ σωτήριον, μεταγχεινιῶνος ζ' φθίνοντος». Τῶν δὲ ἐκτυπωθέντων ἔργων αὐτοῦ ἀξιομνημόνευτα εἶνε τὰ ἑξῆς:

α'. Τοῦ σοφωτάτου κυρίου Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλλέως περὶ ἐπιστολικῶν τύπων. Londini, ex Officina G. S. Typographi, 1625. (Τίτλος τοῦ Β' μέρους). Τοῦ σοφωτάτου κυρίου Θεοφίλου Κορυδαλλέως τοῦ Ἀθηναίου, τοῦ ὕστερον διὰ τοῦ θείου καὶ μοναχικοῦ σχήματος Θεοδοσίου μετονομασθέντος, Ἐκθεσις περὶ Ρητορικῆς. Ex officina W. S. Typographi, 1626. 8ον σ. 189.

Ὁ τυπογράφος Νικόδημος Μεταξᾶς προσφωνεῖ τὸ βιβλίον τοῦτο Ἰωάννῃ Ἐπισκόπῳ Λιγκολνίας δι' ἐπιστολῆς, ἧς τὸ κείμενον ἀναδημοσιεύει ὁ Legrand, ἀριθ. 144.

β'. Περὶ μετουσιώσεως κατὰ Κορυδαλοῦ τοῦ Καλβινολάτρου λόγοι δύο Ἰω. Ἀνδρέου Σταυρινοῦ τοῦ Χίου, καὶ μεγάλου Βιβλιοθηκαρίου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. De Transubstantione in Corydalum Calvinii sectatorem, sermones duo Io. Andreae Stavrini Chiensis Ecclesiae Constantinopolitanae Bibliothecari. Romae Typis sacrae Congreg, de Propaganda Fide 1649. 4ον, φύλ. σ. 37.

Ἰησουϊτικὸν δημασίευμα, ἐν ᾧ καὶ ψευδῶς καὶ παραπειστικῶς λέγει ἑαυτὸν ὁ ἀρνησίσθητος συγγραφεὺς Βιβλιοθηκάριον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, νοῶν τὴν Παπικὴν, ἀλλὰ θέλων νὰ νοήσωσιν οἱ ἄθῳοι ἀναγνῶσται τὴν τοῦ Πατριαρχείου.

γ'. Εἰς ἅπασαν τὴν Λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπομνήματα καὶ ζητήματα ὑπὸ τοῦ σοφωτάτου Κυρίου Κυρίου Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλλέως ἐκτεθέντα, νῦν δὲ πρῶτον τύποις ἐκδοθέντα καὶ μεθ' ὅσης οἶον τε ἦν τῆς ἀκριβείας διορθωθέντα παρὰ κυρίου Ἀλεξάνδρου Καγκελαρίου. Ἐνετίῃσι, αψκθ' (1729) παρὰ Νικ. Γλυκεῖ τῷ ἑξ Ἰωαννίνων. 4ον σ. 500.

δ'.) Τοῦ σοφωτάτου κυρίου Θεοφίλου Κορυδαλλέως τοῦ Ἀθηναίου, τοῦ ὕστερον διὰ τοῦ θείου καὶ μοναχικοῦ σχήματος Θεοδοσίου μετονομασθέντος, περὶ Ἐπιστολικῶν τύπων. Ἐν οἷς περιέχονται καὶ ἑτέρων διδασκάλων ἐπιστολαί, καὶ Ἀφθονίου προγυμνάσματα. Ἔτι τοῦ αὐτοῦ Θεοφίλου περὶ ρητορικῆς Ἐκθέσεως. Δαπάνη μὲν... καὶ τῶν ἀκροατῶν τοῦ ἱερολογιωτάτου ἐν Διδασκάλοις Σεβαστοῦ καὶ Ἐπιστάτου τῆς ἐν Μοσχοπόλει Νέας Ἀκαδημίας. Διορθώσῃ δὲ τοῦ Πανοσιωτάτου καὶ λογιωτάτου ἐν Ἱεροδιδασκάλοις Γρηγορίου τοῦ Μοσχοπολίτου. Ἐν Μοσχοπόλει, 1744, παρὰ Γρηγορίῳ Ἱερομονάχῳ τῷ Κωνσταντινίδῃ—4ον, σ. 184.

Ἐτέρα ἑκδοσις τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος ἐν Ἄλλῃ τῆς Σαξωνίας, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ Βάφ. 1768.—8ον.

ε.) Εἵσοδος φυσικῆς ἀκροάσεως κατ' Ἀριστοτέλην συνερανισθεῖσα ὑπὸ τοῦ σοφωτάτου Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλέως· νῦν τὸ πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα χάριν τῶν φιλομαθῶν ἰδίους ἀναλώμασι τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου νέας Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Κύπρου κυρίου Χρυσάνθου μετὰ πάσης ἀκριβείας διορθωθείσα· ἐπιστάσις τοῦ Κυπριανῶ Ἀρχιμανδρίτου Κυπρίου· τόμος Α', 1739 Ἐνετίησι, παρὰ Ν. Γλυκεῖ—4ον.

Ὁ Β' τόμος, περιέχων τὸ περὶ Γενέσεως καὶ Φθορᾶς τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐξεδόθη ἐν ἔτει 1780 παρὰ Ν. Γλυκεῖ. Ὁ Σάθας (Ἑλ. λ. Φιλολ. σ. 254) ἀναφέρει ἄλλα τινὰ δημοσιεύματα, πλὴν μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ ἀορισιτίας καὶ ἐσαφείας. Παράβαλε καὶ τὰ παρὰ Ζαβίρα, σ. 312—14.

Δ'. ΑΡΓΥΡΟΣ ΜΠΕΝΑΛΔΗΣ

Οὗτος εἶνε ὁ καταγόμενος ἐξ ἑνὸς τῶν «εὐγενεσνάτων, πλουσιωτάτων καὶ παλαιωτάτων» οἴκων τῶν Ἀθηναίων, (Π. 71), οὗ τὸ χριστιανικὸν ὄνομα ἐλησμόνει πρὸς ὥραν ὁ ἡμέτερος Ἱστορικός (Π. 73), ἐνθυμήθη δὲ μετ' ὀλίγον (Π. 89), προσεπιλέγων, ὅτι «οὗτοι (ὁ Δημήτριος Μπενιζέλος καὶ ὁ Μπεναλδῆς) ἀπὸ ξένης τινὸς γῆς μετεκόμισαν εἰς τὸ φίλον ἔδαφος τῆς πατρίδος τους (Ἀθηναίων) τὰ πολύτιμα ἀγώγιμα τῆς μαθήσεως» (Π. 73). Τὸ κύριον αὐτοῦ ὄνομα φέρεται, ὡς ἦν τότε σύνηθες, διαφόρως παρὰ διαφόροις, οἷον Βεναρδῆς ἐν τῇ κατωτέρῳ μνημονευομένη μεταφράσει τῶν Βίων, Bonaldi ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ Λοκατέλλη καὶ Βερναρδῖνος ἐν τοῖς ἐγγράφοις τοῦ ἐν Ρώμῃ Κολλεγίου τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου, ὅπου, δεκαεπταετῆς ὢν ἐν ἔτει 1676, μετέβη πρὸς ἐκπαίδευσιν καὶ μεγάλως διεκρίθη. Ἐκεῖ διατελὼν ἠναγκάσθη (ὅπως καὶ ἄλλοι τότε τῶν ἀτυχῶν Ἑλλήνων) νὰ ὁμολογήσῃ τῷ Πάπᾳ, ἀλλὰ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1681 μετακληθεὶς εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ πατρὸς Ἰωάννου, τάχιστα ἐπέστρεψεν εἰς τὰ πατρία καὶ ἤρξατο διδάσκων ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Ἐπιφανίου,

Ἰκανὴ ὑπάρχει σύγχυσις περὶ τῶν χρόνων τῆς διδασκαλίας του. Ὁ Βελοῦδος (Ἑλλ. Ὁρθοδόξων Ἀποικία ἐν Βενετία, 1893, σ. 193), ὅστις ὀνομάζει αὐτὸν Βερνάρδην, ὁρίζει αὐτὴν ὡς διαρκέσαν ἀπὸ τοῦ 1687 μέχρι τοῦ 1692, ἐπιλέγων: «ἔνεκα τοῦ μεταξὺ Βενετῶν καὶ Τούρκων πολέμου ἡ παράδοσις τῶν μαθημάτων μετατίθεται εἰς Παλαιὰς Πάτρας». Ὁ Legrand, ζητῶν νὰ ἐπανορθώσῃ ταῦτα, λέγει ἀπὸ τοῦ 1692 ἕως τοῦ 1694. Ἀσφαλέστερα ὅμως εἶνε ὅσα συμπεραίνει ὁ εἰδικῶς τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰ ἐν Ἀθήναις σχολεῖα μελετήσας Φιλαδελφεύς, (β' 196—203), καθ' ὃν ὁ Βεναλδῆς ἐδίδασκεν ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τοῦ 1685 μέχρι τῆς ἐπιδρομῆς * τοῦ Μοροζίνη, ὅτι ἐν ἔτει 1688 εὗρίσκετο «εἰς τὴν Κούλουρη» μετ' ἄλλων Ἀθηναίων, καταφυγόντων ἐκεῖ (καὶ ὑπάρχει ἐγγράφον ἐν Σαλαμῖνι συνταχθὲν καὶ ὑπ' αὐτοῦ ὑπογραφὴν τὴν 4ην Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους ἐκείνου, (ΦΑ. Β' 18), βεβαιοῦν, ὅτι ἐκεῖθεν προσεκληθῆ ἐν ἔτει 1689 εἰς Ναύπλιον, ἵνα διδάσκῃ τὰ τέκνα τῶν ἐκεῖ προσφύγων, καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ 1694 μέχρι τοῦ 1699 ἐδίδασκεν ἐν Πάτραις

* Ὁ Σουρμελῆς σ. 69, ρητῶς λέγει, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεμψαν πρὸς τὸν Μοροζίνην πρεσβευτὴν «τὸν Ἀργυρὸν Βεναλδῆν, καθηγητὴν ὄντα τῶν Ἀθηναίων».

τοὺς παῖδας τῶν ἐκεῖ φυγόντων Ἀθηναίων, Ἐπισκεφθεὶς δὲ τὴν Βενετίαν δι' ὑποθέσεις του, ἐπανελάβε τὸ ἐν Πάτραις ἔργον ἀπὸ τοῦ 1704 μέχρι τοῦ 1707. Καὶ μετὰ ταῦτα «ἄγνωστον ἀπομένει τί ἀπέγεινεν ὁ Ἀργυρὸς Μπεναλδῆς». (ΦΑ. Β', 203).

Τὸ ἀπόρημα τοῦτο διαφωτίζει ὁ κ. Περικλῆς Γ. Ζερλέντης ἐν μονογραφίᾳ, ἣτις εἶνε παράδειγμα ἀκριβείας καὶ εὐσυνειδησίας, ἐπιγραφομένη **Ἀργυρὸς Βεναλδῆς ὁ Ἀθηναῖος** (1659—1720) Ἀθήνησι, 1921. 8ον σ. 28. Ἐπὶ τῇ βάσει ἐγγράφων ἀποκειμένων ἐν τῷ γραμματοφυλακίῳ Ζακύνθου, ὁ Ζερλέντης ἀποδεικνύει, ὅτι μετὰ τὴν ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἐκδίωξιν τῶν Ἑνετῶν ὁ Βεναλδῆς εὔρεν ἄσυλον εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην, ἣτις εὑρίσκετο εἰς στενὰς μετὰ τῶν Ἀθηναίων σχέσεις. Ἐπεὶ, τὴν 10ην Ἰουνίου, 1716, ἄγων τὸ πεντηκοστὸν ἔβδομον τῆς ἡλικίας ἔτος, ἐνυμφεύθη Ἀναστασίαν θυγατέρα Μιχαὴλ Καβούση, ἐννέα δὲ μόλις ἡμέρας μετὰ τοῦτο ἀπέθανεν ὁ ἐκ πρώτου γάμου υἱὸς του Ἀντώνιος. Ἀπὸ τοῦ 1717 μέχρι τοῦ 1719 ἐχρημάτισε δημόσιος τῶν Ζακυνθίων διδάσκαλος, ἀφοῦ δὲ ἀπώλεσε προῶτως δύο θυγάτρια, Τερεζίαν καὶ Ὀρσιαν, ἐτελεύτησε τὴν ἑβδόμην Αὐγούστου 1720 καὶ ἐτάφη ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Τριάδος. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἀργυροῦ.

Ἡ δὲ ὑπ' αὐτοῦ συντεταγμένη περιλάλητος ἐπιστολὴ τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν Πατριάρχην, δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1815 μεθ' ὅσων ἄλλων τοῦ Μπενιζέλου, ὅσα ὁ Περραιβὸς ἐσφετερίσθη, μετετυπώθη, μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως, ὑπὸ τοῦ Φαλλμεράυερ ἐν τῷ περὶ Μωρέα συγγράμματι αὐτοῦ 1835, σ. 29—33) καὶ ἔκτοτε πολλάκις, ἥτοι ὑπὸ Σουρμελῆ (1842 σ. 6χ—71), ὑπὸ τοῦ Πιττάκη, ἐν **Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι** (1853), ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ (1869), ὑπὸ Κωνσταντινίδου (1877), ὑπὸ τοῦ Καμπούρογλου (ἀ'. 34, 1889) καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ζερλέντη σ. 19. Ἀναφέρει δὲ αὐτὴν καὶ ὁ Α. Π. Κεραμμεὺς (ἐν **Ἐπετηρίδι Παρνασσοῦ**, 1901) προκειμένου περὶ τῶν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῶν Μηλεῶν ἐλληνικῶν κωδίκων, ἔνθα σημειοῦται ὡς συγγραφεὺς τῆς ἐπιστολῆς (ἐσφαλμένως ἴσως ἢ ἐκ γραφικοῦ ὀλισθήματος) ὁ Πουνιαλῆς, ὅστις εἶνε γνωστὸς οὐχὶ ὡς λόγιος, ἀλλ' ὡς ζωγράφος, Κρῆς τὴν πατρίδα. Καὶ ὁμολογεῖται μὲν, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐγράφη ἐκ Σαλαμῖνος ἐν ἔτει 1690 περίπου, ἀλλὰ τὰ προκαλέσαντα αὐτὴν αἷτια ἀμφισβητοῦνται.

Ἀσχέτως τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς ἀξίας, ἡ ἐπιστολὴ ἐσχολιάσθη διὰ τὴν «περὶ τὴν Ἑλλάδα φωνὴν μάθησιν καὶ εὐφράδειαν» (Π. 73.) τοῦ γράψαντος αὐτήν, ἣτις ἐκτραγωδεῖ τὰ συμβάντα μὲ ὅλην τὴν αἰττικὴν χάριν» (Π. 82). Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Ἱστορικοῦ μας συμμερίζεται καὶ ὁ Σουρμελῆς σ. 67, ἐγκωμιάζων τὴν ἐπιστολὴν ὡς συντεταγμένην «μὲ τόσῃν εὐφράδειαν καὶ τόσον κάλλος διανοίας, ὥστε δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόδειγμα τῆς ἐλληνικῆς εὐγλωττίας». Ἄλλ' ὁ Φιλαδελφεὺς ἀ', 218, καὶ β'), 32 κρίνει τὸν Μπεναρδῆν ἐγκρατέστατον τῆς αἰττικῆς διαλέκτου καὶ γλαφυρώτατον ρήτορα, καὶ θαυμάζει τὴν «γλαφυρότητα τοῦ λεκτικοῦ». Δὲν εἶνε ἄπορον, ὅτι καὶ ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος θεωρεῖ τὴν ἐπιστολὴν συντεταγμένην, «μετὰ εὐφραδείας καὶ γλαφυρότητος ἱκανῆς». (**Πανδώρα**, 1857 σ. 113). Καὶ τοῦ μὲν ἡμετέρου Ἱστορικοῦ ἡ πρὸς τὴν ἀρχαῖζουσαν ροπὴ εἶνε συγγνωστή. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του δὲν εἶχεν ἀκόμη λάμψη τὸ φῶς τοῦ Κοραῆ· ἀλλ' ἐγώ, καθὼ ἀκόλουθος τοῦ σοφοῦ καὶ φρονίμου ἐκεί-

νου Χίου, ἀποστρέφομαι τοὺς μακαρονισμούς(*. Ὅπως δὴποτε, ἡ φήμη τοῦ Μπεναλδῆ ὡς λογίου δὲν βασίζεται ἐπὶ μόνῃς τῆς περιλαλήτου ἐκείνης ἐπιστολῆς. *) κ. Καμπούρογλους (α'. 113) λέγει, ὅτι «συνέγραψε κτιτορικὸν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου (1705) καὶ μετέγραψεν εἰς τὴν καθομιλουμένην τοὺς Βίους τῶν δσίων καὶ θεοφόρων πατέρων Συμεὼν καὶ Θεοδώρου καὶ τῆς δσίας Εὐφροσύνης (1706)». Τὰ αὐτὰ περίπου καὶ ὁ Φιλαδελφεὺς α', 218): «Συνέγραψε δὲ καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν ἔτει 1605 Κτιτορικὸν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, καὶ μετὰ ἐν ἔτος τοὺς βίους τῶν δσίων καὶ θεοφόρων πατέρων Συμεὼν καὶ Θεοδώρου καὶ τῆς δσίας Εὐφροσύνης». Ταῦτα, τὰ οὕτως ἐπαναλαμβανόμενα, παρέχουσι παραδείγματα τῆς ἀταλαιπωρήτου ἐκείνης ἐτοιμότητος, μεθ' ἧς ὁ κατόπιν ἐλθὼν, ἀποδεχθεὶς ἀνεξελέγκτως τὰ πρὸ αὐτοῦ ἐσφαλμένως λεχθέντα καὶ ἀντιγράψας αὐτά, ἀπολιθώνει ἀπάτην, ἣτις ἀκολούθως ἀπαιτεῖ μακρὰν ἐρευναν πρὸς ἀνασκευὴν αὐτῆς. Εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν ἀμφοτέρω ἐλαβον τὰς αὐτὰς βιβλιογραφικὰς εἰδήσεις παρὰ τοῦ Σάθα (Νεοελ. Φιολ. σ. 595), μὴ ἐνθυμηθέντες ὅποσα ἀστήρικτα καὶ πλημμελῆ υἱοθέτησεν ἐκεῖνος.

«Ἀργυρὸς Βερναρδῆς Ἀθηναῖος, κόμης καὶ ἱππεὺς τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας, ἔγραψε Κτιτορικὸν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, τυπωθὲν ἐν ἔτει 1705, καὶ μετέφρασεν εἰς τὴν καθομιλουμένην βίους τῶν δσίων καὶ θεοφόρων πατέρων Συμεὼν καὶ Θεοδώρου καὶ τῆς δσίας Εὐφροσύνης, ἐκδοθέντας ἐν Βενετίᾳ τῷ 1706».

Ὁ δὲ Σάθας, ταῦτα λέγων, προδήλως εἶχεν ἀποδεχθῆ ὡς ὁδηγὸν τοῦ τὸν Βρετὸν, τοῦ ὁποίου τὰ ἀναρίθμητα λάθη εἶνε ἄλλαι τόσαι παγίδες τῶν ἀπροσέγκτως βαινόντων. Οὗτος ἐν ἀρ. 151 γράφει τὰ ἑξῆς: «Βίος τῶν δσίων καὶ θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν Συμεὼν καὶ Θεοδώρου καὶ τῆς δσίας Εὐφροσύνης, τῶν εὐρόντων τὴν πάνσεπτον εἰκόνα τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ Σπηλαιότισσας, μεταφρασθεὶς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν παρὰ τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ σοφωτάτου Ἀργυροῦ Βερναρδῆ τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν (1706 εἰς 4ον. Σημείωσις. Τὴν ἐπιγραφὴν τούτου ἔλαβον ἀπὸ φίλον τινά. Διὸ ἀγνοῶ, ἂν ἐν τῷ προμετωπίῳ ὑπάρχη ἡ σημεῖωσις τοῦ τόπου ὅπου ἐτυπώθη».

Ὁ ἀναγνώστης ἴσως δὲν θὰ πιστεύσῃ, ὅτι καὶ αἱ τέσσαρες ἀλληλοδιάδοχοι βιβλιογραφικαὶ αὗται εἰδήσεις εἶνε πάντῃ ἐσφαλμέναι καὶ ὅτι ἀτυχῶς ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, προκειμένου περὶ ἐλληνικῆς γραμματολογίας, εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ προσφεύγωμεν δι' ἀσφάλειαν καὶ ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν εἰς τὸν ἄλλογενῆ Legrand. Οὗτος ὑπ' ἀριθ. 44 τῆς ΙΗης ἑκατονταετηρίδος ἀναφέρει τὸ ἑξῆς βιβλίον:

«Σύνταξις κανόνων τινῶν ἐγκωμιαστικῶν τῆς Ὑπεραγίας Παρθένου τῆς ἐν τῷ μεγάλῳ Σπηλαίῳ τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ ὄρους τοῦ καλουμένου Χελμοῦ, καὶ τῶν δσίων Πατέρων Συμεὼν καὶ Θεοδώρου, τῶν Κτιτόρων καὶ Ἀρχηγῶν τῆς ἐν τῷ Σπηλαίῳ παλαιᾷς Μονῆς, καὶ τῆς Ὀσίας Εὐφροσύνης, τῆς εὐρούσης τὴν θείαν

* Ὁ κ. Καμπούρογλους (α' 114) ἀποφαίνεται περὶ τῆς ἐπιστολῆς, ὅτι «ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ πρωτοτύπου πᾶς τις πείθεται, ὅτι ὁ Βεναλδῆς πρῶτον ἔγραψεν αὐτὴν εἰς τὴν μητρικὴν του γλῶσσαν καὶ εἶτα τὴν μετέφρασεν εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν. Ὁμολογῶ ὅτι δὲν εἶμαι ἐκ τῶν περὶ τούτου πεισθέντων, μὴ πληροφορηθεὶς ποὺ βασίζεται ἡ εἰκασία αὕτη.

εικόνα τὴν ἱστορηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ ἐν τῷ αὐτῷ σπηλαίῳ, μετὰ καὶ τῆς διηγήσεως τῆς αὐτῆς εὐρέσεως, περιέχουσα τὴν τε διαθήκην τῶν αὐτῶν Πατέρων καὶ τὸν τῶν αὐτῶν βίον, ἅμα δὲ καὶ τῆς Ὀσίας. Νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα ἀναλώμασι τοῦ Ἐκλαμπροτάτου Κυρίου Κυρίου **Βερνάρδου Μακόλα**, Ἀθηναίου, πρὸς ὃν καὶ δικαίως ἀφιερώθη. Ἐνετίησιν, αψστ' (1706). (Ἐτηρήθησαν αἱ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ἀνορθογραφίαι).

Εἶνε δὲ τοῦτο φυλλάδιον εἰς 4ον ἐκ φυλ. 6 καὶ σελίδων 60. Μετὰ τὸν τίτλον, εἰκὼν τῆς Θεοτόκου καὶ ἐπίγραμμα πεντάστιχον τοῦ Ἰω. Πατούσα, καὶ μετὰ ταῦτα ἀφιερωτικὴ τῷ Μακόλα, καὶ πέντε δίστιχα «τῷ σοφωτάτῳ καὶ ἐκλαμπροτάτῳ ἱππεῖ Ἀργυρῷ Βερναρδῷ» (πάντα ταῦτα ὑπὸ Ἰω. Πατούσα), καὶ «Ἄσμα σαπφικὸν ὅπερ αἱ Ἀθῆναι εἰς παραμυθίαν προτρέπονται ὥς καὶ ἐν τῇ καταπτώσει αὐτῶν ἐνεγκοῦσαι τὸν εὐκλέεστατον ἥρωα Βερνάρδον Μάκολα».

Μετὰ τὰ προεισαγωγικὰ ταῦτα ἔπεται ὁ οὐσιώδης τίτλος τοῦ βιβλιαρίου ὡς ἑξῆς :

«Βίος τῶν δσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν Συμεῶν καὶ Θεοδώρου καὶ τῆς δσίας Εὐφροσύνης, τῶν εὐρόντων τὴν πάνσεπτον εἰκόνα τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Σπηλαιότισσας, μεταφρασθεῖς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν παρὰ τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ σοφωτάτου Ἀργυροῦ Βερναρδῆ τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν».

Οὕτω λοιπὸν λύεται ὁ περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Βερναρδῆ (ὅπως ἐδῶ παρουσιάζεται τὸ ὄνομα) συμπληθεὶς γρίφος. Πρόκειται περὶ ἑνός, οὐχὶ δύο δημοσιευμάτων, καὶ περὶ μιᾶς, οὐχὶ δύο, χρονολογιῶν, καὶ περὶ τριῶν ὁμοῦ (Μάκολα, Πατούσα καὶ Μπεναλδῆ), οὐχὶ ἑνὸς μόνου Ἀθηναίου. Εὐρίσκονται δὲ τοῦ σπανίου τούτου βιβλιαρίου (πλὴν τοῦ παρ' αὐτῷ τῷ Legrand), δύο ἀντίτυπα ἐν Ἀθήναις—τὸ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τὸ τοῦ Βερναρδάκη.

Τῆς περὶ τὰ γράμματα ἐμπειρίας τοῦ Βερναρδῆ σώζονται, ἐκτὸς τοῦ συγγραμματοῦ τούτου καὶ τῆς περιλαλήτου ἐκείνης ἱκετευτικῆς πρὸς τὸν Πατριάρχην ἐπιστολῆς, καὶ τὰ ἐν τῷ ἑξῆς βιβλίῳ ποιημάτων, συνταχθέντα ταῦτα, ἐνόσφ' ἐσπούδαζεν ἐν τῷ ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικῷ Κολλεγίῳ.

Ἐλικῶνας ἄνθη ἐπὶ τῇ περιθρυλλήτῳ καὶ ἐπιφανεστάτῃ δαφνοστεφανηφορίᾳ τοῦ ἑσοχωτάτου καὶ λογιωτάτου Κυρίου Ἀποστόλου Ράστι Βυζαντίου, ὅτε ὑπὸ τῶν ἐν τῷ τοῦ Παταβίου Ἀρχιλυκεῖῳ Προκρίτων Διδασκάλων ἀξιότατος φιλόσοφος καὶ ἱατρὸς ἀνηγορεύθη, τῇ ἐκλαμπροτάτῃ καὶ σοφωτάτῃ Κυρίᾳ Κυρίᾳ Δόμνῃ Ρωξάνῃ Σκαρλάτου ταπεινῶς ἀφιεροθέντα παρ' Ἰω. Βαπτιστοῦ Τυπάλδου Κεφαληνιέως. Ἐνετίησι, 1680· εἰς 4ον ἐκ 32 σελίδων.

Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἄλλων ἐν τῷ βιβλιαρίῳ τούτῳ ποιημάτων τὰ ἑξῆς εἶνε τοῦ Μπεναλδῆ. Τέσσαρες ἐλεγειακοὶ στίχοι, ἕτεροι ἑξ, καὶ ἕτεροι δώδεκ, καὶ ἐγκώμιον πρῶτον καὶ δεύτερον.

Τοῦ σπανιωτάτου τούτου βιβλιαρίου ἀντίτυπον πληρὲς ἀπόκειται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς· ὁ δὲ Legrand μετετύπωσεν αὐτό, *Fleures d' Helicon cueillies à l' occasion du doctorat d' Apostolos Rhastis de Byzance... par Jean Baptiste Typaldos en l' année 1640. Nouvelle ed. avec préface, notes, et commentaires. Le Puy, 1891, 8ον, σ, 57.*

Ὁ δὲ κ. Ζερλέντης ἐν τῇ προμνηθείσῃ μονογραφίᾳ παραθέτει, πλὴν τῆς ἱκετηρίου Ἐπιστολῆς, τὸ γείμενον τῶν ἐλεγείων τοῦ Ἀργυροῦ, ὥς καὶ τῶν δύο ἐγκωμίων, τῶν περὶ τοῦ αὐτοῦ Ἀργυροῦ ἐγγράφων τοῦ ἐν Ρώμῃ Κολλεγίου, περὶ

τῆς ἐν Ναυπλίῳ καὶ Πάτραις διδασκαλίας, καὶ πάντα τὰ περὶ τῆς ἐν Ζακύνθῳ διαμονῆς του ληξιαρχικά.

Σημειούσθω, ἐν τέλει, ὅτι ὁ Σπών, ὅστις ἦν ἐν Ἀθήναις τῷ 1676, εὔρεν ἑκεῖ τὸν ἡμέτερον Βεναλδὴν, (ἢ τὸν πατέρα αὐτοῦ) λέγων (II. 215) περὶ τῆς τύχης τῶν ἔτι τότε σωζομένων ἀρχαίων ἐπιγραφῶν: Nous trouvâmes une très belle inscription dans un degré de marbre du Sieur Benaldi. Mon camarade (Wheler) l'acheta depuis et la fit transporter en Angleterre.

Δ'. ΛΟΜΒΑΡΔΗΣ

«Un Italien nommé Lombardi»

Τὰ περὶ τοῦ παραδόξου καὶ μοχθηροῦ τούτου τυχοδιώκτου ἀφηγεῖται ὡς ἑξῆς ὁ R. Chandler, ὅστις εὗρισκόμενος ἐν ἔτει 1765 ἐν Ἀθήναις ἐγνώρσεν αὐτὸν προσωπικῶς. Μεταφέρω τὰ ἀκόλουθα ἐκ τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως τοῦ 1806 (II, 335—38 καὶ III. 19, & c). ὡς σαφέστερον κἄπως ἐν αὐτῇ ἐκτιθέμενα ἢ ἐν τῷ ἀγγλικῷ προτοτύπῳ τοῦ 1776 (σ. 26, 138—141 καὶ 192). *

(II, 337—8) Le lendemain, de grand matin, nous eûmes la visite de M. Gaspari, Consul de France, et celle des archontes, ou principaux Grecs, qui vinrent en corps nous saluer. Il y avait avec ces derniers un Italien, nommé Lombardi, qui demeurait à Athènes depuis plusieurs années, et était connu d'un de mes compagnons de voyage. Cet homme était bien vu des Turcs. Ils le regardaient comme mahométan, et lui avaient même donné le titre de derviche, parce qu'il affectait tous les dehors de l'humilité et de la pauvreté. Il nous offrit ses services et notre position nous les fit accepter. Il nous accompagna dans les visites de cérémonie que nous rendîmes à Achmet aga, le chef des Turcs d'Athènes; au woïvode ou gouverneur de la ville; au disdar ou officier commandant la citadelle; à l'archevêque et aux archontes. Il nous servait d'interprète; et c'était lui qui réglait les présents que nous fûmes obligés de faire pour obtenir et la permission d'examiner les antiquités, et la protection des magistrats pendant notre séjour dans cette ville. Il nous instruisit aussi des petites gratifications qu'il fallait donner à des personnes d'un rang inférieur.

(III, 67—70) Nous avions en outre le plaisir continu de voir notre maison fréquentée par Lombardi, que nous détestions tous bien cordialement, et dont la présence odieuse, ainsi que les discours licencieux, grossiers et impies au suprême degré, souillaient et empoisonnaient toutes nos jouissances. Ce Lombardi, qu'on disait prêtre, passait pour avoir dérobé les vases et les ornements de son église. Ce qu'il y a de certain, c'est qu'il

*) Travels Greece, an account of a tour made at Society of Dilettanti, Oxford 1777.

avait été contraint de s'enfuir de son pays pour se soustraire à la peine due à quelque crime d'une espèce très atroce. La langue latine lui était familière ; et comme il avait quelque connaissance de la médecine, il avait été attaché, en qualité de médecin, à plusieurs pachas et grands officiers Turcs. Il avait eu occasion de signaler son courage et de donner des preuves d'intrepidité de son caractère et de sa conduite dans diverses expéditions très dangereuses contre les bandits et les insurgés ; et, pour récompenser ses services, on lui avait donné de l'argent, des chevaux et des vêtements garnis de fourrures. A une adresse peu commune, il joignait beaucoup d'éloquence et un penchant décidé pour le libertinage et l'hypocrisie. Vou-
lant passer pour prosélyte de la communion grecque, il avait écrit en Ita-
lien un livre intitulé : LA VÉRITÉ JUGE par le père Bentzoni, Jésuite
et converti à la véritable église, l'église d'Orient. Une traduction de cet
ouvrage en Grec vulgaire, avec des figures burlesques, en taille douce, fut
imprimé à Johannina, ville d'Epire, et repandue en Turquie. Le fiel de
cette satire contre le christianisme était si bien couvert, que l'auteur fut
pendant quelque temps regardé comme un digne défenseur de l'orthodoxie
des Grecs. Il avait aussi composé une longue et virulente diatribe contre
un archevêque de Larisse, en Thessalie. Il avait été mis en prison à Athè-
nes, et n'avait obtenu son élargissement qu'à force de prières et de larmes,
et surtout par l'intervention de Turcs qui s'intéressèrent en sa faveur. Ce
traitement, quoique bien mérité, l'avait rendu furieux, et son plus grand
plaisir était la vengeance. Il avait employé les moyens les plus odieux et
les plus coupables pour renverser, et même pour faire périr ses principaux
ennemis. De retour, depuis peu, de Constantinople, il se vantait d'avoir
par ses intrigues faire abaisser et rentrer dans le devoir quelques orgueil-
leux archontes d'Athènes, pour avoir naguère hissé pavillon comme consuls
de puissances européennes, privilège dont les sujets de la Porte avaient été
privés par un édit rendu pendant que nous étions à Smirne. Il racontait
froideusement, et d'une manière fort leste, la mort de son fils aîné, son favori,
qu'il avait pris avec lui, et qu'il envoyait dans la maison paternelle sur un
vaisseau où la peste s'était mise pendant la traversée. Ce jeune homme
tomba malade dans le Pirée, et fut transporté dans un monastère ; mais, un
qu'il avait pris avec lui, et qu'il envoyait dans la maison paternelle sur un
autre passager, étant mort subitement de la peste, sans autre forme de pro-
cès et sans autre examen, le malheureux fils de Lombardi avait été jeté
dans un puits près du rivage, et l'on s'était contenté de couvrir son corps
d'une vaste pierre. Avant notre départ, ce Lombardi repudia, dans les for-
mes voulues par la loi, sa femme, qui était d'Athènes, et renonça ses en-
fants, un fils et deux filles, parce qu'ils avaient refusé d'abjurer la religion
chrétienne. Les Turcs furent scandalisés de cette violation des premiers sen-
timents de la nature, et plaidèrent eux-mêmes en faveur de ces infortunés.
En fin, il épousa, devant le cadi, ou juge turc, une jeune Albanaise, et il
vivait alors avec elle. Mais, de tous les forfaits, dont il s'était rendu cou-
pable, cette pluralité de femmes était encore une des moins révoltants.

(III, 73) Lombardi fermentait la discorde publique par des voies sourdes et cachées en travaillant pour ainsi dire, comme une taupe sous terre. Son acharnement à poursuivre l'archevêque lui donnait de l'influence auprès des ennemis de ce prélat et auprès du waiwode. Un jour que l'archevêque revenait d'une église, où le clergé s'était assemblé, Lombardi fit crier contre lui; Barabbas Barabbas, par une populace qu'il avait amentée. En un mot ce méchant homme mit en usage tous les moyens que la malice la plus infernale put lui suggérer pour noircir sa réputation et pour le perdre. L'archevêque ne fut pas le seul en butte à ses attaques: il chercha également à opérer la ruine de tous ceux qui avaient pu lui déplaire, et de ce nombre était un chirurgien né à Corfou qui sans la protection de M. Keyrac aurait été infailliblement victime de ses menées; car ce négociant chargea un Français, qui était son agent, d'obtenir du waiwode qu'il ne lui fût aucun mal et ce magistrat, vaincu par ses instances, lui en donna enfin la promesse qu'il confirma en mettant sa main sur la tête de son fils et en disant: Que ce qui lui arrivera, arrive à mon fils Ismael.

(III, 189) Nous ne pûmes rester plus long temps à Eleusis, par l'effet de l'arrivée de certains agas ou riches Turcs qui se rendaient de Corinthe à Athènes. Lombardi, qui les connaissait, monta à la hâte à la tour, et parut devant eux tout transporté de joie. Il se mit à genoux à leurs pieds, leur prodigua toute sorte de caresse, et leur baisa affectueusement la barbe; mais son ton changea, dès qu'il fut hors de leur présence, et il vomit contre eux des exécutions avec la plus grande libéralité.

Ἐν τέλει ὁ Chandler (κεφ. LIX) προσεπιλέγει, ὅτι μετὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἀναχώρησίν του φθάσας εἰς Κόρινθον ἔμαθεν ἐκεῖ, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος, ἐπιστρέψας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως (ὅπου εἶχεν ἀπέλθῃ συνεπεία τῶν ἐκθέσεων τοῦ Λομβάρδου), ἀνεγκατεστάθη μετὰ πολλῶν τιμῶν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν του, καὶ ὅτι τοῦτο κατετάραξε καὶ κατεφόβισε τὸν Λομβάρδου ὅστις, βλέπων τὰς ραδιουργίας αὐτοῦ ματαιωθείσας καὶ ἑαυτὸν μὴ συμπεριληφθέντα εἰς τὴν γενικὴν ἀμνηστείαν, ἠπόρει ποῦ νὰ καταφύγῃ.

Τῶν περὶ τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἐπελήφθη, πρῶτος τῶν ἡμετέρων, ὁ Ν. Δραγούμης ἐν βιβλιοκριτικῷ τινι ἄρθρῳ (*Πανδώρας* ἀρ. 178 τῆς 15 Αὐγ. 1857, σ. 232), ἐπειδὴ ἀναγνώσας ἄλλοτε τὰ ὑπὸ τοῦ Chandler ἀπομνημονεύμενα, (ἅτινα καὶ παραθέτει ἐλληνιστὶ) ἀνεξήτει νῦν τὸ βιβλίον τοῦ Λομβάρδου, *Ἡ Ἀλήθεια Κριτής*. Καὶ τοῦτον μὲν τὸν Λομβάρδου θεωρεῖ πάνυ αὐστηρῶς ὑπὸ τοῦ Ἀγγλικανοῦ τὸ θρήσκευμα Chandler κρινόμενον ὡς γράψιντα κατὰ Λουθήρου (εἰκασία ὅλως ἀνυπόστατος καὶ παράλογος) καὶ ἀμφιβάλλει περὶ τῆς μοχθηρίας τοῦ Λομβάρδου.

Περὶ δὲ τοῦ βιβλίου ἐρευνῶν ἐβεβαιώθη, ὅτι οὔτε ὁ Μουστοξύδης, οὔτε ὁ βιβλιογράφος Βρετὸς ἤκουσεν ἢ ἐγίνωσκέ τι περὶ αὐτοῦ. Ἐρωτηθεὶς δὲ καὶ ὁ Ἕλλην βιβλιοφύλαξ τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης, Ἰω. Βελοῦδος, ὁμολόγησε καὶ αὐτός, ὅτι ἐν οὐδενὶ καταλόγῳ εὔρε μνείαν τινὰ τοῦ βιβλίου τούτου. Ἀλλ' εὐτυχῶς ὁ βιβλιοφύλαξ τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἰωαννίδης τῷ ἐπέδειξεν ἀντίτυπον ἐπιμε-

λῦς τετυλιγμένον ἐντὸς λεπτοῦ χά. του ὧς θηταιρὸν σπά.ιον. Κοι. ἰδοὺ πῶς ἐπεγράφετο τὸ βιβλίον :

Ἡ Ἀλήθεια κριτῆς εἰς τὰς μεγάλας διαφορὰς τῶν τεσσάρων χριστιανικῶν λατρειῶν, τῶν Γραικῶν, Παπιστῶν, Καλβινιστῶν καὶ Λουθηρανῶν. Πρᾶξις Δικαστικῆς, Ἡθικῆς τοῦ Πατρὸς Βενιζόνη ἀπὸ τὴν συντροφίαν τῶν Ἰησουϊτῶν τοῦ ὑπερὸν ἐπιστρέψαντος εἰς τὴν Ἀληθινὴν Ἐκκλησίαν τὴν Ἀνατολικήν. Μεταφρασθεῖσα ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν εἰς τὴν κοινὴν διάλεκτον τῶν Γραικῶν, διηρημένη εἰς τόμους δύο. Τόμος πρῶτος. Τύπος πρῶτος.

Τύπον ἐδῶ ἐννοεῖ τὴν ἐκδοσιν. Καὶ τὸ μὲν ἰταλικὸν κείμενον, οὐ μετὰφρασις λέγεται αὕτη, οὐδέποτε φαίνεται ἐκδοθέν. Τόπον δὲ καὶ χρόνον ἐκτυπώσεως οὐδένα μνημονεύει ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου. Ἀλλ' ὁ Ν. Δραγούμης, ὅστις ἀνατυπώνει τὰ πλεῖστα τοῦ προλόγου, τὰ προτεταγμένα αὐτῷ ἐπιγράμματα, ὧς καὶ ἀνάλυσιν τινὰ τοῦ κειμένου, ὀρθῶς παρατηρεῖ, ὅτι ἡ εἶδησις τοῦ Chandler, καθ' ἣν ἡ ἐκτύπωσις ἐγένετο ἐν Ἰωαννίνοις, εἶνε προδήλως ἐσφαλμένη· διότι οὐδεμία ὑπῆρχε τότε ἐν Ἰωαννίνοις τυπογραφία. Ὅθεν εἰκάζει τὴν Δακίαν, ὅπου καὶ ἄλλα τιὰ ἐξετυπώθησαν τότε περίπου βιβλία ἑλληνιστί.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ μόνη κατὰ τοὺς χρόνους καὶ τοὺς τόπους ἐκείνους ἑλληνικὴ τυπογραφία ἵδρυτο ἐν Μοσχόπολει, ἥτις ἦτο γνωστὴ ὡς «Μοσχόπολις ἡ ἐν Νέᾳ Ἠπείρῳ, καὶ ἐπειδὴ τὰ μεταξὺ Ἠπείρου καὶ Μακεδονίας ὄρια ἦσαν ἀσταθῆ καὶ συνήθως συνεχέοντο, εὐλόγως δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν, ὅτι ἐν τῶν ὀλίγων βιβλίων τῶν ἐκτυπωθέντων ἐν τῇ περιλαλήτῳ ἐκείνῃ τυπογραφίᾳ ἦν καὶ τοῦτο τὸ τοῦ Λομβάρδη.

Καὶ ἡ μὲν θεμελίωσις καὶ ἀκμὴ τῆς ἑλληνικῆς ἐκείνης πόλεως εἶνε ἐν τῶν θαυμασιωτάτων ἐπεισοδίων τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν βίου, ὅπως ἡ καταστροφὴ αὐτῆς (καθὰ ἀφηγεῖται ὁ Rouqueville ἐν Voyage II, 393) ** εἶνε μίᾳ τῶν τραγικωτάτων σελίδων τῆς μεταγενεσιέως ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Τὰ δὲ ἀφορῶντα εἰς τὸ ἐν Μοσχόπολει τυπογραφεῖον ἐκτίθησιν ὁ Παῦλος Λάμπρος ἐν Ἰστο-

* Ὑπάρχει μέθοδος ἀσφαλῆς πρὸς ἀκρίβωσιν τοιούτων τυπογραφικῶν ζητημάτων· εἶνε ἡ αὕτη ἡ διὰ τῆς ἀντιβολῆς τῶν στοιχείων, δι' ὧν ἐξετυπώθησαν τὰ ὑπὸ ἑλεγχον βιβλία. Ἀλλ' ἡ μέθοδος αὕτη προαπαιτεῖ ἐπίγνωσιν πλήρη τῶν διαφορῶν ἐν χρήσει τυπογραφικῶν χαρακτηριστικῶν καί, ὡς εἰκός, τὴν παρουσίαν αὐτοισίων τῶν ἀντιπαραβαλλομένων βιβλίων.

** Pasteurs vigilants, ouvriers économes, les Valaques (Grecisés), qui se prétendaient descendus des Romains établis dans la Candavie par Quintus Maximus, avaient relevé, dans le onzième siècle, sur les ruines de l'antique ville de Mosches, celle de Vrachopolis (quatre lieues eu S. N. d Chéortcha); et d'un simple camp de bergers, elle était devenu la métropole commerciale de l'Épire. On y comptait, vers le milieu du siècle dernier, près de quarante mille âmes; et en 1788, sa population augmentée d'un tiers, promettait de superbes destinées aux chrétiens de cette partie, presque ignorée de la Grèce. Les écoles de Moschopolis fleurissaient; la civilisation s'annonçait sous les auspices de la religion et de ses ministres telle qu'elle parut une fois dans le monde aux bords fortunés du Paraguay;:

ρικῇ Πραγματείᾳ περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ προόδου τῆς τυπογραφίας ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ ἔτους 1821 (Χρυσάλλης Ἀριθ. 60 καὶ 61, 361—364 καὶ 398—402), λέγων τὸ τυπογραφεῖον ἐκεῖνο δεύτερον ἑλληνικὸν μετὰ τὸ πρῶτον τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει καταρτισθὲν φροντίδι τοῦ κλεινοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως. Ἰδρυτὴν ἀναφέρει τὸν ἱερομόναχον Γρηγόριον Κωνσταντινίδην καὶ ὁκτὼ ἀναγράφει βιβλία ἐκεῖ τυπωθέντα, ὧν τελευταῖον εἶνε τοῦτο τὸ τοῦ Λομβάρδου. Παραπέμπων εἰς τὰ ἐν τῇ *Πανδώρα* ἐκτεθέντα, συνομολογεῖ, ὅτι τὸ μόνον τότε γνωστὸν ἀντίτυπον ἦν τὸ ἐν τῇ Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ καὶ προσεπιλέγει, ὅτι τοῦτο εἶνε τὸ πρῶτον βιβλίον τὸ κοσμούμενον μὲ ξυλογροφήματα χαραχθέντα ὑπὸ Ἑλληνοῦ τεχνίτου ἐν τυπογραφείῳ ἑλληνικῷ.

Τοιαύτας ξυλογραφίας ὁ Παῦλος Λάμπρος ἀριθμεῖ δέκα ὡς περιεχομένας ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Λομβάρδου, ἐπαναλαμβάνων τοῦ Ν. Δραγούμη τὸ λάθος τοῦτο· διότι, καὶ τὸ ἐμὸν πολύτιμον ἀντίτυπον (περὶ οὗ ἀμέσως κατωτέρω) καὶ τὸ ὑπὸ Legrand ἐξασθὲν καὶ λεπτομερέστατα περιγραφέν (Ἀρ. 97 τῆς ΙΗ' ἑκατομταστηρίδος, (σ. 387—399) περιέχει ἕκαστον ξυλογραφημένης εἰκόνας ἐπὶ χωριστῶν φύλλων ὁκτώ, ὧν τὰς ὑποθέσεις ἱστορεῖ ὁ Legrand ἀκριβέστατα· ἀναφέρει δ' αὖτος δύο μόνον ἀντίτυπα ὧ; ὑπάρχοντα τότε γνωστά: τὸ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς, τὸ δ' ἕτερον ἐν τῇ «Bibliothèque de l'Assomption a Cadikéui, Konstantinople». Ἄν τὸ δεύτερον τοῦτο σώζεται μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον καὶ μετὰ τὰ συμβάντι τοῦ 1922, εἶνε ἀμφίβολον. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐδὲν μνημονεύεται νῦν ἀντίτυπον ὧ; σωζόμενον ἐν τῇ Ἑθνικῇ ἡμῶν Βιβλιοθήκῃ, τὸ ζήτημα προκύπτει τί ἀπέγινεν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐφύλαττεν ὧ; κειμήλιον ὁ β. βιβλιοφύλαξ Ἰωαννίδης ἐν ἔτει 1857, εἶδε δὲ τότε καὶ ἐξήτασεν ὁ Ν. Δραγούμης. Καὶ ἔπειτα δεύτερον ζήτημα. Πότε, πῶς καὶ παρὰ τίνος ἀπέκτησεν ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς τὸ νῦν ἐκεῖ ἀποκείμενον ἀντίτυπον; διότι εἶνε περίεργος ἡ ἐκ τῆς μιᾶς ἐν Ἀθήναις βιβλιοθήκης ἐξαφάνισις καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ ἐμφάνισις ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σπανιωτάτου βιβλίου. Ἀπεκδεχόμενος διαφώτισιν τινα τοῦ παραδόξου τούτου φαινομένου προβαίνω εἰς τὴν ἀποκλίψιν ἑτέρου ἐπεισοδίου συνεχομένου μὲ τὰς τύχας τοῦ αὐτοῦ πάντοτε βιβλίου.

Ἐτοιμάζων πρὸς δημοσίευσιν τὰ χειρόγραφα τοῦ προτάππου μου Ἰωάννου τοῦ Βενιζέλου, εἶχον ἤδη συντάξῃ, ὧ; μία τῶν εἰς αὐτὴ παρεκβολῶν, ταῦτα τὰ περὶ Λομβάρδου, τὰ ἕως τότε γνωστά, ἀνα καταλείψουσιν περὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις σταδίου τοῦ πολλὰ κατὰ γάσματα καὶ ἱκανῶς ἀπορίας. Δὲν ὑπῆρχε πηγὴ

lorsque l'envie et le fanatisme se liguerent pour détruire l'ouvrage de la sagesse. Les hordes mahométanes de Dagli et de Cau'onias donnèrent les premières le signal de malheurs, en commençant à détrousser et à assassiner les caravanes qui fréquentaient le marché de Voscopolis. De leur côté, les beys Turcs de Musache, sous prétexte de secourir les sujets molestés du Crand—Seigneur, mirent garnison dans la ville, et après dix années de dévastation, de rapine et de guerres, Voscopolis disparut de la surface de l'Albanie! Deux cents cabanes, habitées par de pauvres bergers, sont tout ce qui reste de cette ville, que la misère ne tardera peut-être pas à en élever au milieu des décombres auxquels on reconnaît encore sa splendeur.

ἄλλη πρὸς ἀναπλήρωσιν οὐτῶν. οὐδ' ἐλπίς ἢ ἐλαχίστη προσκτήσεως ἐντιτύπου τοῦ μοσχοπολιτικοῦ βιβλίου. Ἄλλ' αἴφνης ἐν καταλόγῳ βιβλιοπώλου τῆς πρὸς βορρᾶν ἀπεχούσης πόλεως Leeds ἔτυχε νὰ ἴδῃ πρὸς πώλησιν προσφερόμενον ἀντὶ εὐτελοῦς τιμῆς τόμον ἀσαφῶς πως καταγεγραμμένον ὡς βιβλίον νβοελλη- νικὸν περὶ διαφορῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Λουθηρανούς καὶ Καλβινιστὰς ὑπὸ τινος Ἰησουΐτου «Father Banztout». Τὸ βιβλίον ἐλέγετο δε- δεμένον ὁμοῦ μὲ ἐλληνικὸν τι καὶ ἰταλικὸν χειρόγραφον, ἀποκομισθὲν ἐκ μονα- στηρίου τινὸς ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τοῦ Δόκτορος Robert Chandler.

Παρὰ τὰ πρόδηλα σφάλματα τῶν λεπτομερειῶν τούτων, ὃ ἐν γένει χαρα- κτηρισμὸς τοῦ βιβλίου ἤρκεσε νὰ μὲ πείσῃ, ὅτι ἡ τύχη ὑπομειδιάσασα, μοὶ προ- σέφερον ὃ τι οὐδέποτε θὰ ἐτόλμων νὰ ἐλπίσω. Ἀμέσως ἐτηλεγράφησα ζητῶν τὸ βιβλίον· καὶ τὴν ἑπα'ριον πρωτὶ ἔκειτο ἐπὶ τοῦ γραφείου τούτου ὁ ἀνεκτίμητος οὗτος θησαυρός. Διότι θησαυρὸς τοιοῦτος ἀπεδείχθη τὸ κομισθὲν βιβλίον. Εἶνε δὲ τοῦτο τομίσκιον σχήματος μικροῦ θιν μὲ δέσιν ἀγγλικὴν πρὸ πεντήκοντα ἢ ἑξήκοντα περίπου ἐτῶν γενομένην καὶ περιέχουσιν α') ἀντίτυπον πλήρες μετὰ τῶν ὀκτὼ ξυλογραφιῶν, καινουργές, ἀθικτον καὶ ἀκοπον, τοῦ σπανιωτάτου μοσχοπολιτικοῦ βιβλίου· β') χειρόγραφον ἐλληνικὸν 44 σελίδων καὶ χειρόγρα- φον ἰταλικὸν 212 σελίδων καὶ ἑπτὰ λευκῶν φύλλων. Φέρει δὲ ἐν τῇ ἐσωτέρᾳ. ὄψει τοῦ καλύμματος τὸ βιβλιόσημον (ὡς ὠνόμασα τὰ ex-libris) ἐνὸς William Brainbridge καὶ ἐπὶ τοῦ βιβλιοσήμου τὴν ἐξῆς ἐγγραφὴν: Brought from a monastery in Greece by Dr. Chandler the traveller, and presented to W. B. by his son W. B. C. at Alston 1833». Γνωστὸν ἦτο, ὅτι ἐκ τῶν μοναστηρίων προήρχοντο τὰ πλεῖστα τῶν ἐξ Ἑλλάδος ἀποκεμιζομένων χειρογράφων, δι' ὃ καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον ὡς ἐκεῖθεν πηγάζον ὑπετέθη. Ἀλλὰ γνόντες ὅσα αὐτὸς ὁ Chandler ἀπεμνημόνευσεν ἀνωτέρω, ἀσφαλῶς εἰκάζομεν, ὅτι πορ' αὐτοῦ τοῦ Λομβάρδη ἔλαβε καὶ τὸ ἐκδοθὲν βιβλίον του. καὶ τὰ ἀνέκδοτα δύο χειρόγραφα, ἀντὶ ἀμοιβῆς τινος ἴσως χρηματικῆς. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Chandler ἐδώρησε τῷ W. Brainbridge ταῦτα, αἵνα ἀκολουθῶς περιῆλθον εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ J. G. Hat- ton, καθηγητοῦ ἐν Newcastle, ἐκ τῆς πωληθείσης βιβλιοθήκης τοῦ ὁποίου τὰ ἡγῶρασεν ὁ ἐν Leeds βιβλιοπώλης, ὡς οὗτος μὲ ἐβεβαίωσεν, ἐρωτηθεὶς πῶς ἐγέ- νετο κάτοχος τοῦ τριμελοῦς τούτου τόμου.

Ἰχνηλατήσαντες οὕτως ἀπροσκόπτως καὶ ἀσφαλῶς τὴν γενεαλογικὴν αὐτοῦ σειρὰν, θὰ ἴδωμεν πόσα τῶν ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ Λομβάρδη κενῶν συμπληροῦνται διὰ τῶν ἐν αὐτῷ δύο χειρογράφων, ἅμα ἐξετάσωμεν αὐτὰ ἀκριβέστερον. Καὶ πρῶτον μὲν τὸ πολύτιμον καὶ ἀθικτον μοσχοπολιτικὸν ἔντυπον συμφωνεῖ ἐν πᾶσι μὲ τὴν ἀντιβολὴν (collation) τοῦ Legrand, πλην ὅτι αἱ ὀκτὼ ξυλογραφαί, αἱ εἰκονίζουσιν (σκωπικῶς τὸ πλεῖστον) ἐπείσοδια τῶν βίων Λουθήρου, Καλβί- νου, Πάπα κτλ., εἶνε κατὰ διάφορον τάξιν παρεντεθειμέναι ἐν ταῖς σελίσιν τοῦ κειμένου. Προηγουῖνται τέσσαρες τῶν ξυλογραφιῶν τούτων· ἔπεται τὸ φύλλον τοῦ τίτλου· μετ' αὐτὸν ἔρχονται ἑπτὰ ἔντυπα καὶ ἓν λευκὸν μὴ ἡριθμημένον· καὶ μετὰ ταῦτα 184 σελίδες ἡριθμημέναι. Δευτέρᾳ σελίδωσις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 1 ἕως 105, καὶ τρίτη πάλιν ἀπὸ τοῦ 1 ἕως 38, καὶ ἐν αὐταῖς αἱ ἑτεραι τέσσαρες ξυλογραφαί. Ἡ τριμερὴς αὕτη σελίδωσις δηλοῖ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὅτι ἡ στοιχειοθέτη- σις καὶ ἐκτύπωσις ἐγένετο, οὐχὶ κατ' ἐξακολουθήσιν, ἀλλ' εἰς τρεῖς δόσεις, εἰ καὶ τὸ κύριον τοῦ βιβλίου θέμι ἐξακολουθεῖ τὸ αὐτό. Ἡ τελευταία σελὶς 38 φέρει:

«Τέλος τοῦ πρώτου μέρους. BONDHΛAP». Εἶνε δὲ ἡ τουρκικὴ αὕτη ἀπήχησις ἀναγραμματισμὸς τοῦ ὀνόματος ΛΟΝΒΑΡΔΗΣ (ἀντὶ Λομβάρδης). Δεύτερον μέρος τοῦτου τοῦ ἐπιγραφομένου πρώτου δὲν εἶδε τὸ φῶς, οὐδ' ἴσως ἐπρόκειτο ποτὲ περὶ δευτέρου μέρους, συνήθους οὔσης τῆς τακτικῆς τῶν ὁμοίων τοῦ Λομβάρδης, οἷτινες ἐν τέλει πρώτης σατύρας ἀπειλοῦσιν ἐκδοσὶν καὶ ἐτέρας. Διότι σατυρικὸν εἶνε κατ' οὐσίαν τὸ δημοσίωμα τοῦτο, καὶ δὴ σάτυρα κατὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, εἰ καὶ τεχνηέντως ὑποκρινομένης, καθὰ καὶ ὁ Chandler καταμαρτυρεῖ. Le fiel de cette satire contre le Christianisme était si bien couvert, que l'auteur fut pendant quelque temps regardé comme digne défenseur de l'orthodoxie des Grecs. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ ἐλληνικὸν κείμενον τοῦ βιβλίου τούτου εἶνε, οὐχὶ αὐτοῦ τοῦ Λομβάρδης ἔργον, ἀλλὰ μετάφρασις ἐξ ἰταλικῆς του συγγραφεῖς, γενομένη κατ' αἵτησιν καὶ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν αὐτοῦ ὑιὸς τινος ἰταλομαθοῦς Ἑλληνοῦ. Τὴν εἰκασίαν ταύτην ἐνισχύει ἡ ἐξέτασις τῶν δύο χειρογράφων (περὶ ὧν ἀμέσως κατωτέρω), ὧν τὸ μὲν εἶνε μετάφρασις ὑπὸ Ἑλληνοῦ τινος ἐξ ἰταλικοῦ πρωτογράφου, τὸ δὲ ἰταλικὸν χειρόγραφον αὐτοῦ τοῦ Λομβάρδης. Μάταιον θὰ ἦτο, μεθ' ὅσα διελάβομεν περὶ τοῦ βιβλίου τούτου, νὰ παραθέσωμεν ἐδῶ ἐκτενέστερον ἀνάλυσιν κειμένου ἐκδεδομένου ἤδη καὶ προσιτοῦ.

Ὅθεν προβαίνομεν εἰς ἐξέτασιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἐκ 44 σελίδων χειρογράφου. Ἐν γραμμαῖς ἀνὰ σελίδα 18 ἕως 20 ἔχει χαρακτηῖρα γραφῆς καλογηρικῆς τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ εἶνε προδήλως μετάφρασις ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ, ὡς μαρτυροῦσιν ἰδιωτισμοὶ τινὲς καὶ φράσεις γνησίως ἰταλικαὶ τὸ ὕφος, ἀλλὰ στρυφνῶς ἐλληνιστὶ ἐκπεφρασμέναι, εἰ καὶ τὸ λεκτικὸν ἐν γένει καὶ ἡ σύνταξις μαρτυροῦσι περὶ μεταφραστοῦ οὐχὶ ἀδοκίμου. Τίς οὖτος, ἀγνωστον. Ἀλλ' ὁ καθ' αὐτὸ λέγων εἶνε αὐτὸς ὁ Λομβάρδης, ὅστις διὰ τῆς μικρᾶς ταύτης Ἐπιστολιμαίας Διατριβῆς ἀποτείνεται πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Λαρίσης Μελέτιον, ὑπεραπολογούμενος δῆθεν, ὅτι κατηγορήθη ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἄθεος. Κατ' οὐσίαν ὅμως ὁ σκοπὸς εἶνε πρὸς τὸν διάφορον καὶ οὐδὲν καθ' ὑπερβολὴν λέγομεν χαρακτηρίζοντες τὸ σύνθεμα τοῦτο ὡς παράδειγμα τεχνικωτάτου καὶ δεξιωτάτου ἐκβιασμοῦ (ehantage). Ἀδύνατον εἶνε νὰ μὴ παρατηρήσῃ τις τὴν ἐτοιμότητα καὶ τὸ ἐπίκαιρον, μεθ' ὧν ἐπικαλεῖται εἰς κύρωσιν τῶν λόγων του τὰς Γραφάς, τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς Ἑλληνας κλασσικοὺς συγγραφεῖς καὶ αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἀριστοτέλους, μεθ' ὧν πάντων φαίνεται διατελῶν οἰκείος. Ἡ διαλεκτικὴ του εἶνε ὁμολογούμενως δεινὴ καὶ ἡ εἰρωνεῖα δηκτικὴ. Ἀλλ' ἐν πᾶσι διαφαίνεται ἡ ἀνειλικρίνεια, ὁ δόλος καὶ ἡ μοχθηρία. Πείθεται τις, ὅτι ὁ γράφων τῷ ὄντι ἦτο ἄλλοτε τῆς Συντροφίας τῶν Ἰησουϊτῶν. Πολλάκις ὅμως ὑπερπηδᾷ τὸν σκοπὸν, προδίδων ἑαυτὸν ἀγύρτην καὶ δοκησίσοφον. Καὶ πρῶτον μὲν θωπεύει καὶ σάβει, αἴφνης δὲ γίνεται αὐθάδης ὑβαιστής καὶ αὐτὸ τὸ ὕφος τοῦ λόγου του καθίσταται δυσκατάληπτον, ἀνακόλουθον ἢ κρυπτὸν τὴν ἔννοιαν μὲ ἀπειλήν τινα κατ' εἰσήγησιν. Τοιοῦτος εἶνε καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ μοσχοπολιτικοῦ ἐντύπου καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ χειρογράφου. Εἰς αὐτὸ θὰ ἐπανέλθωμεν ἐν τοῖς ἐξῆς, ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ κατὰ Λομβάρδην καὶ ἐν τέλει παραθέτομεν τὸ πλεῖστον τοῦ κειμένου τοῦ παραδόξου τούτου ἔγγραφου. Σημειούσθω ἐν τούτοις ἐδῶ, ὅτι τὸ ἔγγραφον τοῦτο εἶνε τὸ μόνον τῶν εἰς Λομβάρδην ἀφορώντων, ὃ περ φέρει καθωρισμένην χρονολογίαν, ἥτοι: «Ἐν Λαρίσση, Μαρτίου ζ', αψνθ' (1759)»· ταῦτα ἐν τέλει τῆς 44ης σελίδος, ἐνθα ἀφέθη τόπος κενὸς διὰ τὴν ὑπογραφὴν του.

Μένει να εξετάσωμεν τὸ ἰταλικὸν χειρόγραφον, τὸ προδήλως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Λομβάρδου γραφὲ, μὲ κυρτήν, τρέχουσαν, εὐανάγνωστον γραφήν, γνησίως ἰταλικοῦ χαρακτῆρος. Σύγκειται δὲ τὸ ὅλον ἐκ 212 σελίδων, ὧν ἡ πρώτη ἄρχεται δια τῆς ἑξῆς ἐπιγραφῆς: *Lettera Presentatoria all' illmo et Reverendissimo Monsignore Melettio Arcivescovo di Larizza in Tessaglia*. Αἱ σ. 1—2 λευκαί, σ. 3 *Amico Lettore*; σ. 7. *La bella vita Cristiana del Santo Miletio Arcivescovo di Larissa, per antonomasia Copritis, divisata in tre parti cioe in Ingratitudine, in Avarizia, e Sodomia*. σ. 8. *Parte Prima*. Σ. 79 *Parte Seconda*, toccande la Vita Cristiana del Tanto Metropolita Melettio Copriti e sua Avarizia Σ. 133: *Parte terza* toccante la Sodoma Σ. 163: *Aggiunta all' opera*. Το χειρόγραφον τοῦτο οὐδεμίαν φερει χρονολογίαν, ἀλλ' ἡ ἀνάγνωσις αὐτοῦ πείθει, ὅτι τὸ ὅλον ἦν ὁ κατὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου λίβελλος, δι' ὃν ὁ Λομβάρδης εἶχε φυλακισθῆ, ὡς διηγεῖται ὁ Chandler. Ἄλλως τε μόναι αἱ κεφαλίδες τῶν ὡς ἀνωτέρω τριῶν μερῶν τοῦ χειρογράφου μαρτυροῦσιν ἄρκυα σαφῶς περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς συγγραφῆς ταύτης, ἣτις φαίνεται συντεθεῖσα μετὰ τὴν ἀπὸ 7 Μαρτίου 1759 χρονολογημένην διατριβήν, διότι καὶ αὕτη ἀποτείνεται πρὸς τὸν αὐτὸν Ἀρχιεπίσκοπον καὶ ἐν αὐτῇ γίνεται, ἐν εἴδει λίαν τεχνηέντως περικεκαλυμμένης ἀπειλῆς, λόγος περὶ βίου ἀντιχριστιανικοῦ, περὶ φιλαργυρίας καὶ περὶ σοδομίας. Διὰ τῆς Ἐπιστολιμαίας ἐκείνης Διατριβῆς ὁ Λομβάρδης προδήλως ἤλπιδε νὰ ἐκβιάσῃ παρὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου χρηματικὴν τινα παροχήν, ἥ τι τοιοῦτο, καὶ διέδιδεν (ὃ περ ἄρνεϊται, ἀλλὰ καὶ ὁμολογεῖ), ὅτι ἡτοιμάζε «βιβλίον» κατ' αὐτοῦ καὶ ὅτι προϋίθετο νὰ δημοσιεύσῃ ἐνοχοποιητικὰς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἐπιστολάς, αἱ κατεῖχε. Καὶ δυστυχῶς διὰ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον προδήλως γίνεται ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς Ἐπιστολιμαίας Διατριβῆς, ὅτι αἱ μετὰ τοῦ Λομβάρδου σχέσεις του ἦσαν τὸ πρῶτον στεναί. Τούτων ποιεῖται μνείαν ὁ Λομβάρδης ἐν τῇ Ἐπιστολιμαίᾳ διατριβῇ, ἄρνούμενος καὶ μὴ ἄρνούμενος (Πρβλ. σ. 38—39). Ἀλλὰ πρὸς τὸ τέλος αὐτῆς προείει πόλεμον ἢ ὑποταγὴν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ὃν προκαλεῖν ἀναγνώσῃ καὶ ἄταξ καὶ δὲς μὲ πολλὴν προσοχὴν τὸ ταπεινὸν γράμμα τοι». Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ὅμως, προκαλούμενος οὕτω καὶ ἀπειλούμενος, δὲν ἐδεδίωκεν, οὐδ' ἐνέδωκε. Τότε ὁ Λομβάρδης ἔθεσεν εἰς κύκλωσιν τὸν ἰταλιστὴ συντεταγμένον λίβελλον—*avait composé une longue et virulante diatribe eontre un archevêque*—ἐν χειρογράφῳ, ὡς ἦτο οὐνήθες κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, καὶ τοῦτο βέβαια εἶνε τὸ ἰταλικὸν χειρόγραφον, τὸ ὁποῖον ἐδώρησεν ἢ ἐπώλησεν τῷ Chandler. Ὁ δὲ Ἀρχιεπίσκοπος, ἰσχύων παρὰ ταῖς τουρκικαῖς ἀρχαῖς, ἐπέτυχεν τὴν κάθειρξιν αὐτοῦ.

Τοιαύτη ἐγένετο ἡ ἀνάπτυξις τοῦ δράματος· τοιαύτην πορείαν ἐμφαίνουσιν αἱ ὑπάρχουσαι μαρτυρίαι περὶ τῶν μετὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ μοσχοπολιτικοῦ βιβλίου συμβάντων. Πόθεν ὅμως ὤρματο, πῶς καὶ πότε ἀκριβῶς ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας ὁ Λομβάρδης, ταῦτα μένουσιν ἄγνωστα. Ὁ Chandler, ὅστις εὗρίσκειτο ἐκεῖ ἐν ἔτει 1795 λέγει, ὅτι *il demeura à Athènes depuis plusieurs années*· ὅτι ἦτο «ἀπὸ τὴν συντροφίαν τῶν Ἰησουϊτῶν»· αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει ἐν τῷ τίτλῳ τῆς Ἀληθείας Κριτικῆς ἐν αὐτῷ ὀνομάζει ἑαυτὸν Βεντζόνην, ἴσως τῷ χριστιανικῷ αὐτοῦ ὀνόματι. Ἐκ τῶν ἄλλων ὅσα περὶ αὐτοῦ ὁμολογεῦνται ἀναμφίβυλον γίνεται, ὅτι παρουσιάζετο ὡς δῆθεν μετανοῶν καὶ ἐπιστρέφων εἰς τὴν Ὀρθόδοξον, ἐγένετο εὐμενῶς καὶ δὴ προθύμως δεκτός, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ, ἐν τῇ

προτεταγμένη τοῦ βιβλίου Προσφωνητικῇ Ἐπιστολῇ, ὑπό τε τοῦ μητροπολίτου Κορίνθου, τοῦ τῶν Παλαιῶν Πατρῶν, τῆς Λακεδαιμονίας, τοῦ πρώην Παλαιῶν Πατρῶν, τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου Παναγιώτου καὶ ὑπὸ πέντε τῶν ἐν Πελοποννήσῳ προεστώτων, οὓς κατ' ὄνομα ἀναφέρει καὶ οἵτινες φαίνεται συνέδραμον αὐτὸν εἰς ἔκδοσιν τῆς Ἀληθείας Κριτοῦ. Τὸ βιβλίον λοιπὸν τοῦτο προηγείται τῆς φυλακίσεώς του καὶ τῶν συμβάντων, ἅτινα ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω.

Λέγει δὲ ὁ Λομβάρδης ἐν τῇ Προσφωνητικῇ Ἐπιστολῇ, ὅτι τὸ βιβλίον του εἶνε «γεγραμμένον ἀπὸ δάκρυα μετανόιας παρὰ ἀπὸ μελάνην»... καὶ ὅτι αὐτὸς ἔλαβε «τὴν καλὴν τύχην νὰ ἀποδοκιμάσῃ καὶ νὰ ἀποστραφῇ τὴν κακόδοξον αἵρεσιν τῶν Λουθηριανῶν, ὑποκάτω εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθη καὶ εἰς διάστημα τεσσαράκοντα χρονῶν ἔζησε ἕως τὸ παρὸν μέτρον τῆς ἡλικίας του, εἰς τὸ ὁποῖον συνίβη ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις τῆς ἐπιστροφῆς του». Ἀλλ' ὁ ὑπολογισμὸς οὗτος τῶν βιοτικῶν του περιόδων δὲν ἀφίνει τόπον διὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ ὡς «πατρὸς Βενιζόνη ἀπὸ τὴν συντροφίαν τῶν Ἰησοῦιτῶν», ἐκτὸς ἂν ὑποθέσωμεν τὴν Ἰησοῦιτικὴν ταύτην περίοδον ὡς μεσάζουσαν, εἰ καὶ κάπως ἀπότομον βιβλίον μεταξὺ Παπwsύσης καὶ Ὁρθοδοξίας. Ἀλλὰ καὶ οὕτως οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ ἀντιφάσκουσιν. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ οἱ Τοῦρκοι ἀνιεποιοῦντο ὡς Μωαμεθανὸν τοῦτον τὸν ἐν θρησκευμασιν Ὀδυσσεῖα (cet homme était bien vu des Turcs; ils le regardaient comme mahométan et lui avaient même donné le titre de derviche), καὶ ἐπειδὴ τὴν μὲν σύζυγον ἀπέβλεπεν ἀρκεστὲς προσωρινῶς εἰς νέαν τινὰ Ἀλβανίδα, τὰ δὲ τέκνα ἀπηνήθη, parce qu'ils avaient refusé d'abjurer la religion chrétienne, δὲν εἶνε παράδοξον, ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Λαρίσης κατείγγιλεν αὐτὸν ὡς ἁθρόν. Ἴσως ἡ σεβασμιότης του εἶχεν ἀναγνώσῃ ἐκ δευτέρου καὶ κριτικώτερον τὴν Ἀληθεῖαν Κριτήν.

Ἀμυρόμενος ὑπὲρ τῆς τιμῆς του ὁ Λομβάρδης ἀντιπεξῆλθε, μὴ ὢν ἄνθρωπος τυχαῖος. Da langue Latine lui était familière, et il avait quelque connaissance de la médecine. Τὰς Γραφὰς εἶχεν ἐγκόλπιον, τοὺς Πατέρας ἐπιστηθίους, τὸν Ἀριστοτέλην πνευματικὸν ὁδηγόν. Οὕτως ἐν πανοπλίᾳ ἀντιπεξῆλθεν αὐτὰ τοῦ παρατόλμου, ἀλλ' ἰσχύοντος Δεσπότη—ὡς τὸν ὀνομάζει—μὲ τὴν τόλμην καὶ πεποίθησιν τοῦ ἡσκημένου ἐγκληματίου. Ἡ ἀδέκαστος μαρτυρία τοῦ Chandler οὐδεμίαν καταλείπει ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ ἥθους καὶ τῆς ὄψεως τῆς ἀνθρωπομόρφου ταύτης παραστάσεως τοῦ Σατανᾶ, ἣτις ἀπειροπίαζε καὶ αὐτοῦς, πρὸς οὗ, ὁ Λομβάρδης ἐπροθυμεῖτο νὰ φοίτῃται προσηνὲς καὶ ὑπηρετικὸς. Περὶ τῶν προηγουμένων αὐτοῦ ἐκυκλοῦντο φῆμαι ἀπορίσαι· ἀλλὰ καὶ θετικῶν ἐγκλημάτων ἐλογίζετο ἔνοχος. Ce Lombardi qu'on disait prêtre, passait pour avoir dérobé les vases et les ornements de son église. Ce qu'il y a de certain c'est qu'il avait été contraint de s'enfuir de son pays pour se soustraire à la peine due à quelque crime d'une espèce très atroce. Τοιαύτη εἶνε ἡ μαρτυρία διακεκριμένου Ἀγγλοῦ λογίου, ἐν Ἀθήναις τότε εὐρισκομένου μὲ ἀποστολὴν περιφήμου ἑταιρείας. Ἐπιπροστίθῃσιν ὁ Chandler, ὅτι αὐτὴ ἡ θέξις τοῦ ἦτο εἰδεχθῆς καὶ ἡ λαλιά του ἀποτρόποιος. Ἀσελγής, βωμολόχος καὶ βάνανσος, ἐμόλυνεν αὐτὴν τὴν ἀτμόσφαιραν. Αὐθάδης δὲ καὶ ὑβριστὴς πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς, ἐπεβουλεύετο τοὺς ἐναντίους αὐτοῦ ὡς ἀπάλαιξ ἐν τῇ σιοίᾳ, μὲ κακεντρέχειαν καταχθόνιον.

(malice la plus infernale), ἥτις μετεβάλλετο εὐθύς εἰς δουλοφροσύνην ἔλπουσαν ἀπέναντι τῶν ἰσχυόντων Τούρκων.

Τὸ τέρας τοῦτο ἐξέπορεύετο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τῆς ἔδρας τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουϊτῶν τῆς Ρώμης, ἐν ἧ ᾧ, βεβαιοῖ ὁ οὐχ ἥτιον τοῦ Πάπα ἀλάθητος Ρωμαῖς ἱστορικός, ὁ Τάκιτος, συρρέει καὶ συνεταιρίζεται πᾶν ὅτι φρικῶδες καὶ ἄτιμον ἐν τῷ κόσμῳ. per urbem etiam quo cuncta undique atrocía aut pudenda confiuunt celebranturque. Καὶ τέρατα τοιαῦτα, ὅμοια τοῦ Ἰταλοῦ τούτου, συναντῶμεν κἄποισ ἐν τῷ βίῳ, ὡς καὶ ἐγὼ διατελῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς Γραμματεὺς καὶ Ἐπιτετραμμένος εἶδον μετὰ φρίκης καὶ ἀποστροφῆς Φράγκους τυχοδώκτας αἰῶνες, ἐπικιθήμενοι τῆς Τουρκίας ὡς μυῖαι νοσογόνοι, καὶ ἀποβαλόντες πᾶν ἔχνος αἰδοῦς, εἶχον ἀπαρνηθῆ πίστιν, πατρίδα, συνείδησιν ἢ συναίσθησιν τιμῆς, ἑτοίμως ἐξεπορνεύοντο καὶ αὐτοῦ; τοὺς ἱερωτάτους τῆς οἰκογενείας δεσμούς, ἵνα τύχωσι τοῦ μειδιάματος τοῦ Πασσᾶ ἢ τοῦ χρυσίου τοῦ Χαζενέ.

Ἐν ἐπιμέτρῳ σημειούσθω, ὅτι ὁ φίλος κ. Κιμπούρογλους καὶ ὁ Φιλαδελφεὺς (β', 89—90) σφάλλονται ἀμφοτέρω ἐκλαβόντες τὸν τυχοδιώκτην τοῦτον, τὸν Λομβάρδην, ὡς ἰὸν «Τούρκον Βοστιτζᾶνον», περὶ τοῦ λέγει ὁ ἡμέτερος Ἱστορικός ἐν Ἐφημερίσι σ. 5 καὶ ἐκτενέστερον ἐν Νέα Ἱστορία σ. 52—66. Ὁ Μπιλαλῆς, ὡς ὀνομάζεται ὁ ἐκ Βοστίτσης Τούρκος, ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις τῷ 1769, ἐνῷ ὁ Λομβάρδης εὐρίσκειτο ἐκεῖ πρὸ ἱκανῶν ἤδη ἐτῶν, ὅτε ἐν ἔτει 1765 συνηνιήθη μετὰ τοῦ Chandler. Θετικῶς δὲν γνωρίζομεν περὶ τοῦ Μπιλαλῆ, πλὴν ἄλλων πολλῶν ἐν Ν. Ἱστορία λεπτομερειῶν, ὅτι ἀπηγχονίσθη ἐν Εὐρίπῳ ὡς κοινὸς ἀλήτης.

Πλὴν τῶν δύο τούτων ἀλητῶν, εὐρίσκειτο ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν αὐτὴν περίου ἐποχὴν, ὅτε ἐπεσκέπτετο τὴν πόλιν ὁ Γάλλος Πρέσβυς Nointel (1674). Γερμανὸς τις τυχοδιώκτης, ὁ Georg Transfeld, ἀποσπάσματα τῆς αὐτοβιογραφίας τοῦ ὁποίου καὶ ἐπεισόδια τῆς τρικυμιώδους περιπλανήσεως ἐδημοσίευσεν ὁ Adolf Michaelis (Examen reliquiarum antiquitatum Atheniensium) ἐν τοῖς Mittheilungen des Deutschen Archaeologischen Instituts in Athen, 1876: 192—126.

Τῆς Ἐπιστολιμαίας Διατριβῆς Λομβάρδου πρὸς Μητροπολίτην Λαρίσσης τὰ κυριώτερα πιστῶς καθ' ὅλα ἀντιγεγραμμένα,

Τὴν ὑμετέραν Θεοπροβλητὸν Πανιερότητα ἐκ μέσης ψυχῆς ἀσποζόμενος πανειλοβῶς προσκυνῶ.

Ὁ Θ' ὁκλήτος Παῦλος «Ὁπου ἐλευθερία ἐκεῖ καὶ πνεῦμα Θεοῦ. *

«Ἰωάννης πρὸς Ἡρώδην.

Σαμουήλ πρὸς τὸν Σαούλ.

καὶ Ἡλίας πρὸς τὸν Ἀχαάβ.

Μεγάλῃ καὶ ἀξιοδίακρυτος ἀγνισία ἤθελεν εἶσθαι νὰ μὴν ὁμολογῶ τὸν Θεόν, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὅταν ἐγὼ ἤμουν καὶ εἶμαι παρὼν εἰς τὸν λόγον του, εἰς πᾶσας αὐτοῦ τὰς παναγίας καὶ κανονικὰς διαθέσεις καὶ τὰ θελήμα-

* (Γὸ ἐν Β' Κορινθ. γ' 15 χωρίον ὁρθῶς ἔχει ὡς ἐξῆς : «Οὐ δὲ τὸ πνεῦμα Κυρίου ἐστὶ ἐλευθερία»).

τα. Τοῦναντίον ἀρμόζει τοῦτο καὶ ἀποβίβει περισσότερο εἰς τοῦ λόγου σας, παρὰ εἰς ἐμέ, ὅπου πιστεύετε τὸν Θεόν, κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι ἡκούσαις ποτὲ νὰ ὁμιλοῦν περὶ Θεοῦ. Οὔτε ἄλλην γνῶσιν, οὔτε ἄλλην κατάληψιν ἡμπορεῖ νὰ ἔχη ἓνας ἀγρὰ ματος ἄνθρωπος τῆς δυσκαταλήπτου θείας οὐσίας καὶ ἐνότητος παρὰ ἐκείνην ὅπου εἶχον οἱ ἐθνικοί, ἀσυγκρίτως εὐτ' χέστεροι τῶν Ἑβραίων λατρεύοντες τόσον πλῆθος θεῶν. Πῶς εἶνε δυνατόν νὰ ἀρμόσῃ εἰς ἐμέ τὸ ὄνομα ἀθέου, ὅπου ὁμολογῶ, οὐ δι' ἀκοῆς, ἀλλ' ὡς αὐτόπτης μάρτυς (2), νὰ εἶδα τὸν Θεὸν νὰ πλάσῃ καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἐκ τοῦ μηδενὸς τὸν Ἀδάμ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀπορρήτως κρίμασιν, οἷς οἶεν αὐτός, εὐγαλεν Εὖν τὴν σύζυγόν του, χαρίζοντας καὶ εἰς τοὺς δύο πνεῦμα ζωηρὸν καὶ αἰώνιον καὶ πεπλουτισμένον ἀθανασίας, χωρὶς νὰ τὸ ξαναλάβῃ μετὰ τὴν ἀχάριστον ἐκείνων πειρακοήν; μάλιστα ἔλαβεν ὁ ἴδιος εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ μονογενοῦς τοῦ υἱοῦ τὴν ἰδίαν φύσιν κεκαθαρμένην ὅμως ἀπὸ πάσαν ἁμαρτίαν, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ μεγαλοφρόντατος Ἡσαΐας, ἁμαρτίαν οὐκ' ἐποίησεν, οὐδὲ εὗρέ· ἡ δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· ἴσως, καὶ χωρὶς τοῦ ἴσως, εἰς μαρτύριον καὶ σαφειάτην ἐνδείξιν τῆς ἀμετανοησίας του. Ὑποθέτωντας τοῦτο, πῶς, ἡμπορεῖ, Παναγιότατε, νὰ κατηγορηθῇ ὡς ἄθεος ἓνας ἄνθρωπος ἐκπαλαι παρὼν εἰς τὴν τοῦ κόσμου δημιουργίαν; ἡ ὁποία δὲν ἡμποροῦσε νὰ ἦναι παρὰ ἀπὸ ἓνα θεόν, χωρὶς θεόν, ὅπου ἐγυμνάσθη καὶ ἐπαιδεύθη καὶ εἰς τοὺς τρεῖς νόμους, τὸν φυσικὸν λέγω, τὸν γραπτόν, καὶ ἐκείνον τῆς χάριτος; νὰ κατηγορεῖ τινὰς ὡς ἀσεβῇ (βέβαια, αὐτὸ εἶναι μία ἀσέβεια, διὰ νὰ μὴν εἰπῶ ἄλλο) ἓνα τέτοιον ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος εἶναι ζῶσα μαρτυρία τῶν θεϊκῶν ἀποφάσεων; ἓνα ἄνθρωπον λοιπὸν (3) ὅπου εἶνε καὶ βλέπει μὲ γυμνοὺς ὀφθαλμοὺς τόσας ἐποχές; ἐκείνην δηλαδὴ τῆς ποιήσεως τοῦ παντός; ἐκείνην τοῦ παγκοσμίου κατακλυσμοῦ...καὶ τελευταῖον τὴν πλέον ἀπάνθρωπον καὶ παράδοξον, ἡ ὁποία εἶναι ἐκείνη, τὸ νὰ βλέπω τὸν ἑαυτόν μου ἀδίκως πολεμούμενον, καταλαλούμενον ὡς ἄθεον παρὰ τῆς ὑμετέρας Πανιερότητος, ἀφ' οὗ ἐγὼ σὲ ἐδούλευσα μὲ τόσην ἐμπιστοσύνην καὶ χριστιανικὴν εὐνοίαν...(4) Ἀλλὰ διὰ νὰ σὲ κάμω νὰ καταλάβῃς πῶς εἶμαι καλλίτερος χριστιανὸς ἀπὸ λόγου σου (εἰ καὶ ἁμαρτωλότερος πάντων), σοῦ λέγω ὅτι ἐσὺ πιστεύεις τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐπειδὴ κατὰ συμβεβηκὸς ἐγεννήθης χριστιανὸς καὶ τοιουτοτρόπως ἐκ νεαρᾶς σου ἡλικίας ἀκούεις νὰ ὁμιλοῦν, ἀλλ' ἐγὼ οὔτε πρέκει, οὔτε ἡμπορῶ νὰ τὸν πιστεύσω τοιουτοτρόπως, χωρὶς μεγάλης ζημίας τοῦ ἑαυτοῦ μου καὶ ἀτιμίας τοῦ παντοδυνάμου αὐτοῦ καὶ προανάρχου πατρὸς ὅπου μὲ ἐχάρισε τὸ εἶναι, ὁμοῦ μὲ ἐκεῖνα τὰ τάλαντα ὅπου χρειάζονται εἰς διαφορὰν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀλόγων ζώων...(5) Πίστευε, Πανιερώτατέ μου, νὰ ἐσυγχίσθηκα ἢ νὰ ἐθύμωσα ἀκούοντας τὰς ἀπειλὰς σου, ἀγκαλὰ καὶ κληνῆρης καὶ ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν δεινῶς ταλαιπωρούμενος! ὅχι· ἐλυπήθηκα βλέπωντάς σε νὰ σὲ τραβοῦν ἀπὸ τὴν μύτην, ὡσὰν νὰ ἦτον κατεσκευασμένη ἐκ κηροῦ, ὥδε κακεῖσε, καὶ ἀπὸ τίνος; ἀπὸ ἐκείνους ὅπου ἦσαν ἐχθροί σου, ἢ ἀπ' ἐκείνους ὅπου πλαστῶς σὲ ἀγαπῶσι διὰ νὰ σὲ προδώσουν... Παριερώτατε, λογιάσας ὅτι, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, οὐθ' Ἡρακλῆς πρὸς δύο, ἀγκαλὰ καὶ κατὰ σοῦ πάμπολοι, καὶ στοχάσου πῶς οἱ παλαιοὶ Πέρσαι ἦταν πάντοτε αὐτοὶ τόσον νικηταὶ ὑποκάτω τοῦ Κύρου ὅσον νικημένοι ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον...(6) Πανιερώτατε, ἂν ἐγὼ δὲν ἤμουν χριστιανικῆς γνώμης καὶ διαθέσεως ἤθελα ἀκούσει μὲ μεγάλην χαρὰν τῆς καρδίας μου ὅτι ἡ Πανιερότης σου (ἐσὺ ὁ ἴδιος, ναί, ὅπου ἄθεον μὲ ὀνομάζεις)

εἰς διάστημα ὀκτὼ ὁλοκλήρων χρόνων ὅπου ἐπραγματεύθης εἰς Λάρισσαν καὶ Τύρναβον, ποτὲ δὲν ἐξωμολογήθης παρὰ μίαν φορὰν εἰς τὸν πνευματικὸν ἐκεῖνον Παῖσιον τὸν ὁποῖον, ἀφοῦ ὕβρισας, ἀφοῦ ἠτίμασας, ἐπώλησας καὶ τὸ σπῆτι ἐκεῖνο ὅπου τῶν χριστιανῶν ἡ εὐλάβεια οἰκονομικῶς τοῦ ἐδώρησε διὰ κατοικίαν, καὶ διώκωντάς τον. ἠναγκάσθη νὰ ἀποθάνῃ ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴν τῆς λύπης του εἰς τὸ μοναστήριον Δρόσκου. Λέγουσιν ἀκόμη ὅτι ἀπὸ ἓνα φοβερὸν ὄρκον, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀρχιεπισκοπικὴν σου ἰδιόχειρον ὑποβεβαίωσιν εὐηρεστήθης νὰ γίνῃς ἐπίορκος μὲ τὴν ἄτιμον καὶ ματαίαν ἐλπίδα τῆς ἀπολαύσεως περισσοτέρων τινῶν πουγγίων, τὰ ὅποια δὲν ἤμποροῦσαν νὰ μεγαλώσουν τὸν τάφον σου, ἢ λείποντα ἐν τῇ ἐσχάτῃ καὶ φρικτῇ ἐκείνῃ ὥστε νὰ τὸν σμικρύνουν. (9) Ἐσὺ καὶ ἐγὼ καὶ πολλοὶ ἄλλοι μεθ' ἡμῶν καὶ ἐμοῦ χωρὶς, ἀφίνοντας εἰς μέρος τὸν Πατριάρχην Κύριλλον καὶ τὴν ἁγιωτάτην Σύνοδον, ἠκούσαμεν πολλάκις τὰ παράπονα διὰ τὴν ἀχαριστίαν ὅπου ἔδειξας καὶ τὴν ἀδικίαν ὅπου ἔκαμες τοῦ Ἀναστασίου Βασιλοπούλου καὶ Λάμπρου τοῦ διδασκάλου, ἀφ' οὗ δὲ ἐκήρυξεν ἀπ' ἁμβωνος εἰς τὸν λαόν, διὰ ἡμέραν λαμπρὰν καὶ νεοφανὲς φῶς τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἰς χριστιανικὴν ἀνταμοιβὴν κατέτρεξας τὸν ἓνα ἕως τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ τοῦ ἄλλου ἔκοψας τὰ γένεια, διὰ μέσου τοῦ Καρᾶ Κώνστα, καθὼς μοῦ εἶπες Κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον ἐμεταχειρίσθης καὶ τοὺς ὑπὸ σὲ ἐπισκόπους, οἱ ὁποῖοι δι' ἐμοῦ σὲ εἶδον τὴν δευτέραν φορὰν, καθὼς εἶμαι πληροφορημένος. Δὲν ἤμπορεῖς νὰ εἰπῇς ὅτι ἡ ἰδικαῖς μου συμβουλαῖς σὲ ἔφεραν εἰς αὐτό, ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνον τὸν χρόνον τὸν καιρὸν δὲν εἶχον λάβει τὴν τύχην νὰ σὲ γνωρίσω καὶ ὄχι νὰ σὲ δουλεύσω. Ἐπειτα τὰ παράπονα τοῦ Γερμανοῦ διακόνου καὶ ἄλλα πολλὰ πράγματα τὰ ὅποια ἤθελαν καταισχύνει καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον Ἀντίχριστον, βεβαιωμένα μὲ τὸ ἰδιόχειρόν σου, τὸ ὁποῖον κατέχει εἰς χεῖρας του ὁ ψυχουγὶδς Κατάκαλος, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, τόσον μὲ κάνουν νὰ χάσω τὴν μεγαλοψυχίαν ὅπου νὰ γίνω ἀληθῶς ἄθεος (βλέποντάς σε ἀκόμη ἀτιμώρητον ἀπὸ τὴν δικαίαν τοῦ Θεοῦ ἀγανάκτησιν) ἂν ἤθελα μιμηθῇ ἐκεῖνο ὅπου διαφημίζεται περὶ σοῦ, καὶ ὄχι ἐκεῖνο ὅπου κάθε καλὸς χριστιανὸς πρέπει νὰ ἀποφεύγει...

(10) Νομίζεις, Δεσπότη μου, ὅτι αὐτὰ τὰ πράγματα μοῦ ἀρέσκουν ; ὄχι, ὄχι, βέβαια ὄχι· ἐπειδὴ καὶ ἡ ἀγάπη ὅπου τρέφω εἰς τοῦ λόγου σου εἶνε πολλὰ μεγάλη διὰ νὰ ἤμπορέσῃ νὰ μὲ κάμῃ νὰ χαίρω εἰς ἐκεῖνα ὅπου σὲ βλάπτουν, ἤγουν ἰῶν ἀδυνάτων εἶνε ἡ καρδιά μου νὰ λάβῃ χαρὰν εἰς ἐκεῖνα ὅπου σοῦ προξενοῦν ἀτιμίαν· καὶ πολλαῖς φοραῖς, ἠναγκασμένος ν' ἀκούσω τὰ ὅσα περὶ σοῦ λέγονται, σκεπάζω τὰ ὄμματα μιμούμενος τὸν Σωκράτην ὅπου ἔζη ἔκαμνε δμιλῶντας περὶ ἀσελγίας μετὰ τοῦ θείου Πλάτωνος. Φρίττω ἀκόμη ἀκούωντας (πλέον παρὰ ἀπὸ τὴν ἄτιμον καὶ μαυφονικὴν ψῆφον τοῦ Καίσαρος) τὸ νὰ ὑποχρεώσῃς τὸν πτωχὸν Παπα Δημήτριον καὶ τυραννικῶς νὰ τὸν βιάσῃς, ὥς ἦθη, ὥς καιροί, νὰ ἀφορισθῇ ὁ μυριάθλιος ἀπὸ λόγου του, πρᾶγμα ὅπου δὲν ἠκούσθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἕως τῆς σήμερον, καὶ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν ὅπου ἐγὼ κοπιᾶζω νὰ σὲ διαφενδεύσω μὲ εὐμορφους τρόπους, ἐσὺ μὲ ὑβρίζεις μὲ δύσφημα λόγια· διὰ τὴν δούλευσίν μου τὴν καλὴν ἀντιλαμβάνω λιθοβόλησιν φονικὴν.... Καὶ σύ, τέκνον Βροῦτε, καὶ σύ ;

(11) Εἰπέ μοι, δεσπότη μου, εἰπέ μοι μίαν φορὰν σὲ παρακαλῶ, ποῖος δαίμων, ἢ ποῖον πνεῦμα τῆς ἀνταρσίας σὲ παρεκίνησε νὰ φανῇς ἐναντίον μου τόσον σκληρός ; ὄντας πρότερον πρᾶϋς, ὑπομονητικός, ὡς διάδοχος ἀληθῆς τῶν

ἀποστόλων καὶ ἐντελέστατος μιμητὴς τοῦ δεσπότη Χριστοῦ, ὑποφέρωντας γεν-
ναιοφρόνως ὑπὲρ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τοίχους, θύρας, θυρίδας καὶ στύλους,
(12) ὅλους καταγεγραμμένους μὲ σατυρικά ποιήματα ἐναντίον σου ἀπὸ ἐκεῖνον
τὸν πτωχὸν φιλόσοφον Λάμπρον, τὸν ὁποῖον τόσον αὐστηρῶς ἐπαίδευσας, ἡνό-
χλησάς τε καὶ ἐξηφάνισας, καὶ νὰ κινηθῇς τώρα, παρακινούμενος ἀπὸ μίαν ψευδῇ
ἀναφορὰν ὅτι δηλαδὴ γράφω ἐναντίον σου, ὅταν ἐγὼ χάνομαι καὶ φθείρω τὸν
ἑαυτόν μου διὰ τὴν ὠφέλειάν σου; καὶ μὴ τὸ ὀρίσῃ ὁ Θεός, Πανιερώτατε, ὅτι
ἡπατημένος καὶ ἐγώ, κατὰ τὸ ἰδικόν σου παράδειγμα, νὰ ἐμίανῃ τὸν κάλαμον ὁποῦ
ἐπὶ τρεῖς ὀλοκλήρους χρόνους ἐχρημάτισε μεγαλόφωνος σάλπιγξ εἰς τὸ νὰ σὲ
ἐπαινῇ καὶ νὰ σὲ ὑπερασπίζεται, ἴσως, καὶ χωρὶς τοῦ ἴσως, μὲ μεγάλην ζημίαν
τῆς σακούλας μου καὶ τῆς συνειδήσεώς μου. Καὶ ἔστωσαν μάρτυρες εἰς τοῦτο,
ἐνταυτῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ὁ Ἀναστάσιος Βασιλόπουλος, ἐσὺ ὁ ἴδιος,
καὶ πάντες οἱ ὑπὸ σὲ ἐπίσκοποι.

(12) Πῶς ὑπολαμβάνεις, δεσπότη μου, ὅτι οἱ φοβερismoί, αἱ ἀπειλαὶ καὶ
τιμωρίαι ἔχουσι δύναμιν νὰ ἐμποδίσουν τὰ κονδύλια ἐκεῖνα νὰ μὴ γράφουν
ἐναντίον μου καὶ ἐναντίον σου, ὅταν ἐγὼ καὶ ἐσὺ ἠθέλαμεν δώσῃ τὰς ἀφορμάς;
ὄχι! μὴ τὸ νομίσης (13). Φίλιππος ὁ Μακεδών, ἀξιολογώτατος ἀρχιστράτηγος
καὶ πολιτικὸς ὥς οὐδεὶς ἄλλος, ἠξεύρεις τί ἀπεκρίθη εἰς ἓνα ὁποῦ τοῦ ἀνήγγειλε
πῶς ὁ εὐλάβιος κινεῖ τὴν γλῶσσαν του ἐναντίον του; Ἄς στοχασθῶμεν, φίλε
μου, μήπως καὶ τοῦ ἐδώσαμεν ἀφορμήν. Μὰ πρέπει νὰ τὸν ἐξορίσωμεν ἀπὸ τὴν
Πέλλην. Ἐτοῦτο ἦταν ὁποῦ ἐπεθύμει ὁ διάβολος, ἀπεκρίθη ἐκ δευτέρου ὁ πα-
νοῦργος καὶ δόλιος Μακεδών· διὰ νὰ λαλῇ χειρότερα ἐκεῖ ἠθέλαμεν τὸν στείλει.
Τὰ νῶτα, ὁ τράχηλος, τὸ στήθος τοῦ Πασχουίνου καὶ Μορφορίου εἰς τὴν Ρώ-
μην*, καὶ ἡ καμπύρα τοῦ ἀθλίου Κυρτοῦ εἰς τὴν Βενετίαν ἐφάνησαν καὶ φαί-
νονται πάντοτε πλούσιοι ἀπὸ σατυρικοὺς στίχους, καὶ ὄχι ἀπὸ εὐαγγελικὰς ἀλη-
θείας ὁποῦ ἠμποροῦν νὰ γραφθῶσιν ἐναντίον σου χωρὶς μέγαλον ἔλεγχον τῆς συ-
νειδήσεως, ἀνίσως καὶ δὲν στοχαζόμεθα τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀρχιερατικῆς σου
ἀξίας, τῆς ὁποίας ἀναξίως ἀπολαμβάνεις διὰ τὴν τῶν ἐπαρχιωτῶν κάκωσιν, καὶ
οὐδέποτε, παναγιώτατε δέσποτα, θέλουν παύσει ἡ κατηγορία, ἢ νὰ εἴπω καλλί-
τερα, ἢ διήγησις τῶν κακῶν, ἀνίσως καὶ δὲν ἠθελον παύσει αὐτὰ τὰ κακά. Ἐπει-
δὴ κατὰ τὸν Σταγειρήτην φιλόσοφον, ἀφαιρουμένης τῆς αἰτίας, ἀφαιροῦνται καὶ
τὰ ἀποτελέσματα καὶ ὄχι ἄλλως. Τί λέγεις, δεσπότη μου, εἶμαι ἐγὼ ἄθεος, ὥς σὺ λέ-
γεις, ἢ χριστιανὸς ὑπομονητικὸς, καθὼς μὲ βλέπεις;

(14) Παρακαλῶ σε, δεσπότη μου, νὰ μὴν ἠθελε σοῦ κακοφανῇ ἀνίσως καὶ
σοῦ ὁμιλῶ μὲ τέτοιον τρόπον· ἐπειδὴ καὶ τὸ τέλος μου εἶναι πολλὰ ἅγιον καὶ ψυ-
χοσωτήριον, διότι ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ σὲ κάμῃ νὰ ἐντραπῇς, ἀλλὰ καὶ νὰ ὠφελη-
θῇς, στοχαζόμενος εἰς τὸν ἑαυτόν μου τὸν τρόπον ὁποῦ ἐμεταχειρίσθης εἰς ὅλα σου
τὰ ἐπιχειρήματα καὶ ὑποθέσεις. Λέγω ὅτι περισσότερον ἀποδείχνει ἐσένα καὶ ὄχι

(*) Αἰνίττεται ἐδῶ τὸ ἐν Ρώμῃ ἀλλοτεῖδρυσμένον ἀγαλμάτιον, ἐν ᾧ ἔρριπτον
οἱ διαβαίνοντες (νύκτωρ συνήθως) στιχουργήματα σκωπτικὰ ἢ ὑβριστικὰ περὶ τῶν
ἐν τῇ πόλει συμβαινόντων. Ὅθεν τὰ παρὰ Γάλλοις *pasquinades* λεγόμενα σατυ-
ρικά ἱαμβεῖα. «On nomme ainsi des epigrammes imitées des placards satiri-
ques qu'au temps des Papes les Romains accrochaient près de la place
Navone à la statue de Pasquin».

ἑμένα Χριστιανὸν κατὰ συμβεβηκὸς καὶ ἔθνικὸν κατὰ φύσιν· ἐπειδὴ καὶ οὐδεὶς ἄλλος ἀπὸ λόγου σου τέλειος καὶ πληρέστερος μιμητὴς τῶν ἔθνικῶν (ἐξηρημένων μόνον γραμμάτων), ἐπειδὴ καὶ πάντοτε ἀφιέρωσας τὰς αἰσχροουργίας καὶ σφάλματά σου εἰς τὸ δυσειδέστατον εἶδωλον τῆς ἀμαθείας, τὸ ὁποῖον συνίσταται καὶ συντίθεται ἀπὸ τὴν πλέον βδελυρὰν λάσπην καὶ βόρβορον τοῦ κόσμου, ἐργαστηριάριδες δηλαδὴ μπακάλιδες, ράπτας καὶ παιδαγωγούς, καθὼς ἐκεῖνοι οἱ εἰδωλολάτραι (15) εἶχον τὸ θεμέλιον τῆς θρησκείας των, τὸν ἄσεμνον ἔρωτα, τὴν σκληρότητα καὶ τὴν ζηλοτυπίαν. Ὁ θεῖος Πλάτων ἀπηγόρευσε τὴν ὑπερβολὴν τῆς οἰνοποσίας ὅταν δὲν ἦτο ἀναγκαῖα εἰς τὰς πανηγύρεις τοῦ Διονύσου. Ὁ Ἀριστοτέλης κατέκρινεν αὐστηρῶς τὰς ἀκολάσιους εἰκόνας, ὅποταν δὲν ἤθελον εἶσθαι ἀναγκαῖαι πρὸς ἀρέσκειαν ἐκείνων τῶν θεῶν ὅπου ἡγάπων νὰ λατρεύωνται μὲ τὰς ἀτίμους εἰκόνας. Ὁ Σόλων (ποῖος νὰ τὸ πιστεύσῃ), ἐκεῖνος ὁ περίφημος νομοθέτης, ἐκεῖνος ὁ κορυφαῖος τῶν ἐπὶ φιλοσόφων, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὡς καὶ ἐκεῖνοι οἱ περιφανεῖς καὶ μεγαλόδοξοι Ρωμαῖοι ἔλαβον ὡς χρῆσμον θεοπαράδοτον τοὺς νόμους του, ἤγειρεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἓνα περικαλλῆ βωμὸν εἰς τιμὴν τῆς βδελυρᾶς Ἀφροδίτης, ἣ ὁποία ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους μεγάλας τὰς εὐχαριστίας μετὰ τὸν χαλασμόν τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν Σαλαμίνα (ἀνάγνωσε τὸν ποιητὴν Σιμωνίδην καὶ ὅχι τὸ συνοδικώτατον καταστιχάριον, τὸ ὁποῖον ὡς χρυσοῦν καὶ πολυτελὲς ἐγκόλπιον καὶ οὐρανόφοιτον ὁμολογίαν τῆς πίστεως βαστάξεις εἰς κόλπον σου μέσα εἰς τὸ γγιουστάνι) καὶ τοῦτο ἀναφερόμενον ὡς πρὸς τὴν αἰτίαν μὴ ἀφορῶντας εἰς τὰ ἀποτελέσματα, ἤσουν καὶ εἶσαι πολλὰ ὅμοιος μὲ τοὺς Ἑβραίους ἀνίσως καὶ δὲν (16) ἀλλάξῃς ἡθὴ καὶ ζωὴν, οἱ ὁποῖοι καταφρονοῦν τὰς ἁγίας καὶ πατρικὰς εὐχὰς τοῦ Μωϋσέως, τοῦ Δανιὴλ καὶ τοῦ Ἰερεμίου, καὶ ἄλλων πνευματεμφόρων προφητῶν, τοὺς ὁποίους ἡμπορεῖς ν' ἀναγνώσῃς εἰς τὴν Θεόπνευστον γραφὴν (ὅταν τὰ κατάστιχα τῶν σαράφιδων καὶ οἱ λογαριασμοὶ θέλουν σοῦ τὸ συγχωρήσει) διὰ στόματος τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς ἐλάλητε. [Ἔπονται πολλὰ συγκεχυμένα περὶ τοπικῶν ἐρίδων καὶ ἀντενεργειῶν, καὶ ἐξακολουθεῖ ἐν σ. 19] Ἐγὼ εἰς Ἀθήνας καὶ ἡ πανιερότης σου ἐξόριστος εἰς τὴν Λάρισσαν ὅπου ἐνισχυόμενος ἀπὸ τοὺς ψευδοπροφήτας σου ἠθέλησας εἰς ἓνα καιρὸν τόσον ὑποπτιν νὰ ἀπεράσῃς εἰς Κωνσταντινούπολιν· σὲ ἐρωτῶ, ποῖος ἄλλος παρὰ ἐγὼ (προβλέποντας χαλαιοπότερας ζημίας) σὲ ἐμπόδισεν; ἐρώτησον τοὺς φίλους σου, ἂν ἔχῃς ἄλλους ἔξω ἀπὸ λόγου μου... (20) Διαβαίνεις εἰς Τύρναβον καὶ ἐκεῖ μένεις ἐγκλειστος μέσα εἰς τὴν μητρόπολιν, καθὼς μοῦ εἶπες, δηλοποιῶντας μοι πρὸς τούτοις ὅτι οἱ Τυρναβῖται δὲν θέλουν νὰ μὲ βλέπουν οὔτε εἰς τὸν τοῖχον ζωγραφισμένον Φυλάττω τὴν ἐπιστολήν σου. Ἀλλὰ ἀναλογιζόμενος εἰς βάθος πῶς τοῦτο ἦτον ἐξ αἰτίας ἰδικῆς σου, καὶ ὅχι ἰδικῆς μου, ἔρχομαι ἀνυπερθέτως εἰς Τύρναβον καὶ εὐθὺς ἀπὸ ὅλους λαμπρῶς δεξιούμαι καὶ φιλοφρόνως κατασπάζομαι. (21) Σὺ μὲ ἀποστρέφεις, μὲ διώκεις, ψευδῶς μὲ κατηγορεῖς, καὶ ἐκεῖνο ὅπου μὲ ταράττει περισσότερο, χωρὶς νὰ γνωρίσῃς τὴν καταισχύνῃν ὅπου εἶναι ὅλη ἐδική σου, ἐπειδὴ ὅλος ὁ κόσμος γινώσκει μὲ πόσον ζῆλον, μὲ πόσῃ θερμότητι σὲ ἐδούλευσα· καὶ τὸ αἷτιον πῶς νὰ εἶμαι ἡγαπημένος ἀπὸ ὅλους πλέον παρὰ πρότερον... Ἀλλὰ εἰς τὴν πανιερότητά σου ἀρέσκουν πλέον τὰ χρομμύδια τοῦ Παναγῆ Μωραΐτου παρὰ τὸ μάννα, ἡ οὐρανία καὶ ἀγγελικὴ ἐκείνη τροφή... (22) Ποῖος λοιπὸν εἶναι ἄθεος καὶ εἰδωλολάτρης, ἐγὼ ἢ σύ, ὅπου τοιουτοτρόπως μὲ ἀναγκάζεις τραγῶδωντας νὰ χορεύω;... (23) Δεσπότη μου, εὐρίσκομαι ἀκόμη ἄρρωστος, ἀλλὰ βλέποντας τὴν ἐδικήν σου ἀσθένειαν πλέον ἐπικίνδυνον παρὰ τὴν ἰδικήν μου, εὐ-

ρίσκω τὸν ἑαυτὸν μου ὑπόχρεων ν' ἀναλάβω ἀγῶνας καὶ κόπου; περισσότερο διὰ τὴν ἐδικήν σου πνευματικὴν παρὰ διὰ τὴν ἰδικήν μου σωματικὴν...

(25) Εἰπέ μοι, Δεσπότη μου, πῶς τοσοῦτον ἀναισθήτως πιστεύεις πῶς ἐγὼ γράφω βιβλία ἐναντίον σου ὅταν ἐσὺ εἶσαι πληροφορημένος εἰς τὴν βραχυτάτην τῆς διανοίας μου ἱκανότητα, ὅποια ἐκατάλαβε ἀκριβῶς τὸ ἀπόφθεγμα ἐκεῖνο τοῦ Ἀριστοτέλους τὸ ὁποῖον ὁρίζει : οὐ δεῖ τὰ ὄντα πολλαπλασιάζεσθαι ἄτερ ἀνάγκης ; ποῖα λοιπὸν ἀνάγκη νὰ γράψω, ἢ (τί) περισσότερο δύναται τις νὰ γράψῃ ἐναντίον σου ἀπὸ ἐκεῖνα ὅπου φιλαλήθως οἱ Τυρναβῖται ἔγραψαν εἰς ἐκείνας τὰς ἀναφορὰς ὅπου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔπεμψαν, τὰς ὁποίας ἐγὼ ἐκοπίασα νὰ τὰς ἀναιρέσω ; (25) μία τοσοῦτον τερατώδης εἰκὼν τῆς αἰσχροκερδίας καὶ καταισχύνῃς σου... Τὸ λοιπὸν τί κάνει χρεία ; ὅχι ἄλλο καθὼς ἐγὼ λογιάζω παρὰ ν' ἀλλάξῃς ἡθὴ καὶ φοβούμενος τὸν θεόν, νὰ ἔχῃς μάτια νὰ βλέπῃς, ἄφτια νὰ ἀκούῃς καὶ στόμα νὰ σιωπᾷς. (26) Δεσπότη μου, διατί νὰ σταυρώνης ἐκεῖνον ὅπου ἀνακαλύπτει τὰ σφάλματά του ; ἐτοῦτο εἶναι ἔργον Ἰουδαϊκόν. Διατί νὰ ὀνομάζῃς ἄθεον ἐκεῖνον ὅπου μὲ τόσον σπλάγχχνος καὶ ἰλαρότητα σὲ ὁδηγεῖ εἰς τὸ καλόν ; ἐτοῦτο εἶναι ἔργον ἀμαθοῦς. Ἐσὺ ἁμαρτάνεις καὶ συγχωρῆσαι ἀπὸ κάθε ἁμαρτίαν μὲ ἱκανοποιήσιν νὰ συχνάζῃς εἰς τὴν ἁμαρτίαν ἐτοῦτο εἶναι ἔργον σατανικόν. Ἐσὺ κάνεις ὅ τι θέλεις, καὶ ἔπειτα θέλεις ὅλοι νὰ σιωποῦν δὲν δύναται πόνος χωρὶς κραυγῆς· πῶς δύναται μία γλῶσσα νὰ σιωπήσῃ ἂν ὁ κάλαμος κράζει ὅτι ὁ ἴδιος ἔχει ὦτα ὀνώδη; Δεσπότη μου, ἐνθυμήσου πῶς εἶσαι χριστιανός· ἐνθυμήσου πῶς ἔχομεν ν' ἀποθάνωμεν, καὶ στοχάσου ὅτι ἡ μετάνοια εἶναι ἀναγκαία μίαν ὥραν προτύτερα...(27) Στοχάσου μὲ πόσῃν εἰλικρίνειαν καρδίας σοῦ ὁμιλῶ, Δεσπότη μου· εἶνε ἀληθές, λέγει ὁ Δαβίδ, οὐδεὶς δύναται νὰ γνωρίσῃ τὰ ἐλαττώματά του· εἶνε χρεία ἐνὸς πιστοῦ φίλου νὰ τὰ φανερώσῃ...(28) Πανιερώτατε, ἐγὼ, θεῖφ ἑλέει, ἀνέλαβον ἀπὸ τὴν ἀσθενειάν μου ἢ ὅποια εἶνε ἐφήμερος, μὰ ἡ ἐδική σου ἢ ὅποια εἶνε χρονικὴ χρειάζεται καὶ περισσότερα φάρμακα. Ἴδου ὅπου σοῦ στέλλω τὴν παροῦσαν ὀρδίνιαν (συνταγὴν) διὰ νὰ ἰαθῇς, καὶ διὰ προπάντων θέλεις μεταχειρισθῇ τὸν παρόντα λόγον...(29) Πῶς λογιάζεις, Δεσπότη μου, νὰ ἦνε φίλος σου ἐκεῖνος ὅπου σὲ ἔβαλεν εἰς τὸν χορὸν ἐναντίον μου ; ὅχι, ὅχι ! εἶνε ἐχθροὶ σου ὅπου ἀγαποῦν νὰ βλέπουν νέας σκηνάς... Τωβίας ὁ Ἀμμωνίτης, ὅπου ἤθελε νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὸν Νεεμίαν, τοῦ ἔδιδεν εἰδήσεις ὅπου ἐδόκουν εἰς τὸ φαινόμενον νὰ εἶνε ἀλήθειαι ἀναγκαῖται (πόσοι Τωβίαι πλησίον σου, Δεσπότη μου). Μεταχειρίσθητι τὸν κηρὸν τοῦ Ὀδυσσεύς διὰ νὰ λυτρωθῇς μίαν φορὰν ἀπὸ παρομοίας Σειρήνης...(30) Βλέπε πῶς σὲ διαφεντεύω· διὰ νὰ νικήσω κάθε ἐναντίον φέρω ὡς μαρτυρίαν τὸν Ἱερὸν Αὐγουστίνον...(31) Μὴ σοῦ κακοφανῇ, δεσπότη μου, ἂν στέλλω τὸ γράμμα εἰς τὸν γέροντά σου, ἐπειδὴ βλέπω τὸ πάθος σου νὰ ἔγινε γαγγράινα, καὶ διὰ τοῦτο ἄλλο δὲν ἐμπορεῖ νὰ θεραπεύσῃ παρὰ τὸ πῦρ καὶ ὁ σίδηρος. Ἄν ἤθελα τὸ στείλει εἰς τοῦ λόγου σου, ἤθελεν εἶσθαι χαϊμένος ὁ κόπος μου, ἐπειδὴ καὶ ἤθελε χαθῇ εἰς χέρια τῶν ἐχθρῶν σου μένουσα εἰς ἐμὲ ἢ λύπη τοῦ νὰ ἐκοπίασα ματαίως, καὶ εἰς τὴν πανιερότητά σου ἢ ἔλλειψις τοῦ καλοῦ ὅπου ἠμπόρεσε νὰ σὲ ὠφελήσῃ. Καὶ τὰ ὀγδοήκοντα πουργία ὅπου ἐπῆρες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς μετρητὰ καὶ πόλιτζαις, θέλεις φροντίσει νὰ τὰ μεταχειρισθῇς (φυλάττοντας δι' ἐμὲ τὸν ἄφρονα, ἄθεον, τὰ ἄσπρα) εἰς τόσον ἔργα θεάρεστα καὶ ἐλεημοσύνας διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς σου, καὶ ὅχι νὰ ἐμβαίνῃς μὲ τὸν ἑνα καὶ μὲ τὸν ἄλλον, καὶ μάλιστα μὲ ἐμὲ τὸν δοῦλον σου εἰς κρίσιν...(23) Ἡ πανιερό-

της σου ἐνόμισε, νὰ κάμης μέγα πρᾶγμα, κακῇ συμβουλῇ χρώμενος, νὰ γράψης ὄχι μόνον εἰς ἐμὲ τοιούτους συρέτικους (ὑποκριτικούς) φοβερισμούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἐπίτροπόν σου, τὸν Ποντίκη, μίαν ἐπιστολὴν μὲ τὴν ὁποίαν ἐσπερμολόγεις τόσα ψευδῆ λόγια ἐναντίον μου. "Ὅλα ὁ ἄνεμος τὰ ἐσκόρπισεν...(24) Ἀκούεις ἀπὸ μερικοὺς ἀμαθεῖς ἐκ πρώτης τριχός (ὅποιοι εἶνε κατὰ τὸ παρὸν οἱ ὑπηρέται σου) ὅπου σοῦ λέγουν. Μὴ φοβοῦ, Δεσπότη, γενοῦ μεγαλόψυχος· τρέξον εἰς τὸν Πατριάρχην, δὸς καὶ ἀρτζουχάλι εἰς τὸν βασιλέα· ἂν τοῦτο γίνη, ἡ ἐντροπὴ εἶνε κοινή, τὸ σκάνδαλον θέλει εἶσθαι παγκόσμιον, καὶ ὅλοι θέλουν συντρέξει εἰς βοήθειάν σου. (Μοῦ ἔρχεται νὰ γελάσω, διὰ νὰ μὴν εἰπῶ ἄλλο). Πῶς; Ὁ Ἐωσφόρος σφάλλει...(35) Ἀλλά, ἰδοὺ ἀναφαίνεται ἓνας θεολόγος τοῦ καπιστρίου καὶ λέγει ἐμοὶ (;ἐμῇ) ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδόσω· τί ἔχει νὰ κάμη ὁ Λομβάρδης ἢ ἄλλος τινὰς μὲ τὸν κόσμον; τίς κατέστησεν αὐτὸν ἄρχοντα ἢ δικαστήν; Μὰ ἀποκρίνομαι εἰς τοῦτον τὸν σαμαρωμένον ὄνον· διατί λοιπὸν ὁ Μωϋσῆς, διατί ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ; διὰ ποῖον τέλος ὁ Δαβὶδ καὶ τόσοι ἄλλοι τρισμέγιστοι στρατηλάται; διατί τόση φροντίς εἰς τὸν θεόν;...(36) Νὰ ἔχεις πρὸ ὀφθαλμῶν τόσα παραδείγματα ζῶντα καὶ μένεις ἀδιόρθωτος, ἐγὼ, ἐπὶ θεῷ μάρτυρι, ἀπορῶ. Τὸ κτῆνος ἂν ἀπαξ πέσῃ εἰς τινα βόθυνον, ἂν καὶ μυρίας λάβῃ πληγὰς, δὲν διαβαίνει ἐκεῖθεν τὸ δεύτερον, ἡ δὲ σὴ πανιερότης ἅπαν τοῦναντίον· ἡ ἐσχάτη πλάνη χείρων τῆς πρώτης....(37) Σὲ παρακαλῶ ὥς τόσον νὰ μοῦ κάμης μίαν χάριν· νὰ λάβῃς εἰς χεῖρας σου τὴν Πλάστιγγα τῆς Ἀστρέας, καὶ νὰ ἀφήσῃς εἰς ἄνεσιν ὀλίγον ἐκείνην ὅπου εἶνε κοινή εἰς ὅλους τοὺς σαράφιδες, καὶ στοχάσου ἐκεῖνο ὅπου σοῦ λέγω, διαλογιζόμενός μὲ τὸν ἑαυτὸν σου. Μοῦ γράφουν ἀπὸ Λάρισσαν καὶ Τύρναβον ὅτι ὁ πιστός μου δοῦλος Λομβάρδης συγγράφει βιβλίον ἐναντίον μου· τὸ αἷτιον δὲν ἤμπορῶ νὰ καταλάβω, καὶ ἔπειτα, ἀπὸ ἐτοῦτο τὸ βιβλίον καμμίαν περιοχὴν ἢ τμῆμα οὔτε εἶδον οὔτε ἀνέγνωσα· τοῦτο κατὰ φυσικὸν λόγον εἶναι ἀμφίβολον· δὲν εἶναι πρέπον νὰ ἔχω ὑπομονὴν νὰ τὸ πληροφορηθῶ ἀκριβέστερον καὶ νὰ γράψω πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν, δίδοντάς του τὴν εἶδησιν καὶ νὰ παραπονεθῶ περὶ τούτου; ὄχι, ὥς χάριτης λευκὸς νὰ ἐπιδεχθῶ τοὺς πρώτους χαρακτῆρας καὶ χρώματα; μὰ νὰ μοῦ γράψῃς μίαν ἐπιστολὴν ὅπου ὁ ἴδιος ἐσύ, ἂν εἰς τοῦ λόγου σου τὴν ἔγγραφες ἔπρεπε νὰ ἐντραπῇς καὶ νὰ τὴν ὑπογράψῃς μὲ τὴν ἀρχιερατικὴν σου ἐλικοειδῇ καὶ ὀλορθογωνισμένην ὑπογραφὴν, ἡ ὁποία παρέστησεν εἰς τοὺς ἀμαθεῖς τὸν πολυθρύλλητον ἐκεῖνον δεσμὸν τοῦ Γορδίου; Τοῦτο δὲν ἦτο φρονίμου καὶ πολιτικοῦ ἀνδρός. (38) Τοῦτο δὲν ἔφθασε, μὰ ὥσάν νὰ εἶχες εἰς χεῖρας σου τὸ κατὰ φαντασίαν βιβλίον μὲ διασύρεις ἀσυνειδήτως εἰς πάντα τόπον· ζητεῖς σύντροφον εἰς τὴν ἐκδίκησιν, συνομιλεῖς μετὰ τοῦ Ἀγίου Ἀθηνῶν, ὑπολαμβάνωντάς τον ἐχθρόν μου· τοῦ διηγεῖσαι ὅλα ἐκεῖνα ὅπου κατ' αὐτοῦ ἐγὼ ἐλάλησα ὅταν ἤμεθα φίλοι...Τοῦτο δὲ ἀποδείχνει σαφέστατα γέννημα καὶ θρέμμα τῆς μποκιζάδας...ἔλαβες, ὥς ἐπληροφορήθην παρὰ τοῦ ἀρχιερέως ἐκείνου, τὴν προσήκουσαν ἀπόκρισιν. Ὁ Λομβάρδης ἔχει εἰς χεῖρας του τὴν κακόφρονα ἐπιστολὴν τὴν ὁποίαν τοῦ ἔστειλα καὶ τόσας ἄλλας μυστικὰς ὅπου τοῦ ἔστειλα εἰς τὸν καιρὸν τῆς φιλίας· εὕρισκόμενος εἰς τὴν δούλεισίν μου, ἔχει τὸ γράμμα ὅπου ἔστειλα τοῦ ἐπιτρόπου μου Ποντίκη, τὰς εἰδήσεις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῶν παραφύρων μου ἐπιχειρημάτων· ἤμπορεῖ ποτὲ νὰ τὸν ἐλέγξῃ ἢ νὰ τὸν ὀνειδήσῃ τινὰς, ἀνίσως, ὄχι· μίαν, χιλίας βίβλους ἤθελε συγγράψῃ ἐναντίον μου; βέβαια ὄχι· μὰ μόνον τοῦτο ἐγὼ εὐχαριστοῦμαι μὲ μίαν ἀπλὴν ἀπόκρισιν (39) ὄχι πρὸς ὕβριν σου, ἀλλὰ εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἐμῆς ἀθωότητος.

Καὶ μὴ θαυμάζεις ἂν πέμπω τὴν παροῦσαν ἐπιστολήν, οὐ μόνον εἰς τὸν ἅγιον γέροντά σου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἱερὰν σύνοδον καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἀρχιερεῖς τοὺς ἐνδημοῦντας εἰς Βασιλεύουσαν· διότι ἡ πανιερότης σου ἐκινήθη ἰταμώτερον καὶ ἔπραξες ἀθλιώτερον. Ἐγὼ ποὺ ἤμποροῦσα πάντοτε εὐκόλως νὰ σὲ κρημνίσω, χωρὶς νὰ ἐλπίσῃς ποτὲ τὴν ἀνέγερσιν, ἀνακαλύπτωντας μόνον ἐκεῖνα τὰ ἀπόρρητα ὅπου μοῦ ἐκοινώνησες καὶ φανερώνωντας ἐκεῖνα τὰ γράμματα ὅπου νομίζεις νὰ ἔχεις εἰς τὴν ἐξουσίαν σου εἰς καιρὸν ὅπου ἄλλοι ἔχουν τὰ σὰ καὶ ἀπαράλλακτα. Δὲν ἤθελα τὸ κάμει ἀνίσως καὶ ἤξευρα μυριάκις ν' ἀποθάνω· ἐπειδὴ καὶ οἱ ἄνθρωποι ὅπου ἔχουν συνείδησιν καὶ τιμὴν δὲν λαμβάνουσι ποτὲ παράδειγμα ἀπὸ ἐκείνων ὅπου εἶνε παρόμοιοί σου.

(36—40) Δεσπότη μου ἅγιε, καὶ αὐθέντα μου περιπόθητε, δὲν ἤξεύρω τί νὰ εἰπῶ, μὲ ἔκαμες νὰ γίνω ὥς τὸ ἀμάξι, ὅταν κινεῖται εἰς τὸν κατήφορον· καὶ στοχάσου ὅτι ἡ κίνησις, κατὰ τὸν Σταγειρήτην, πρὸς τὸ τέρμα ἔχει τὴν ὁρμὴν σφοδροτέραν· καὶ εἶσαι ἡ αἰτία ἐπειδὴ ἐκινήθης ἐναντίον μου ἐπερειδόμενος εἰς μίαν ψευδῇ φήμην πῶς ἐγὼ γράφω βιβλία ἐναντίον σου. Ὑπολαμβάνω νὰ εἶναι θεοῦ οἰκονομία. Καὶ πότε ταῦτα πάντα; ὅταν ὅπου οὔτε εἰς τὸ ὄνειρόν μου ἐπῆλθε νὰ συγράψω τὸν βίον καὶ πολιτείαν σου. Τανῦν δ' ὅμως ὅπου μὲ διήγειρας καὶ τρόπον τινὰ μὲ ἐξύπνησας, κρίνω νὰ μὴν εἶναι κακὸν ἀλλὰ πολλὰ ὠφέλιμον νὰ γράψω οὐ μόνον ἓν, ἀλλὰ τέσσαρα βιβλία ἐναντίον εἰς τὰς αἰσχροurgerίας τῶν αἰώνων... ἔχω τρόπον νὰ τὸ βάλλω εἰς ἔργον εὐκολώτερον πάρεξ ἡ πανιερότης σου ν' ἀπολαύσης ἓνα καλὸν πεσχέςσι ἀπὸ τινος φοβερισμένου, πτωχὸν καὶ ρακενδύτην καλόγηρον... (41) Θαυμάζω, δεσπότη μου, πῶς ἓνας ἄνθρωπος ὥς ἡ πανιερότης σου ὅπου ἔλαβες τὴν τύχην νὰ δουλεύῃς καὶ νὰ συναναστραφῇς μὲ ἓνα ἀξιόλογον ὑποκείμενον ὅτι λογῆς εἶνε τῇ ἀληθείᾳ ὁ ἅγιος Νικομηδεῖας, ὁ ὁποῖος εἶναι ἓνας θησαυρὸς ἔμπλεως χαρίτων, ἐσὺ εἰς τόσον νὰ ἀπομένῃς τόσον γυμνὸς καὶ τόσον ὑστερημένος ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα ὅπου θεωροῦνται, μὲ ἐκπληξιν τῶν πολλῶν, εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ χριστιανικὴν ἐκείνων διαγωγὴν! (42) Συμπεραίνω νὰ εἶναι δικαία κρίσις θεοῦ ἡ ὁποία τιμωρεῖ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι πταίουσιν, μὲ ἓνα ἔμπλαστρον εἰς τὸ πρόσωπόν τους. Τὸ ἴδιον ἀκολουθεῖ καὶ εἰς τὴν πανιερότητά σου... Ἄκουσον εἰ οὕτως ἔχει... βλέπε ἂν ἐσὺ δὲν εἶσαι ὁ ἴδιος καὶ ἐρεύνησέ το μὲ ἀκρίβειαν εἰς τὰ λόγια ταῦτα ὅπου μὲ βραχύτητα σοῦ λέγω, ἤγουν... διασπαρείσης ἅπανταχοῦ τῆς φοβερᾶς κραυγῆς τῶν ἀσελγεστάτων αἰσχροurgerημάτων τῶν Σοδόμων καὶ Γομόρρας, λέγει ὁ Θεός, καταβάς οὖν ὄψομαι εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν τὴν ἐρχομένην πρὸς με συντελοῦνται, εἰδὲ μή. Ἵνα γνῶ! Πῶς ὁ Θεὸς ὅπου γινώσκει τὰ πάντα ἔχει χρειάν νὰ κινήθῃ; Ναί, διὰ νὰ διδάξῃ ἡμᾶς τοὺς ἁμαθεῖς καὶ ἀσόφους νὰ μὴ καταδικάζομεν πρὸ τοῦ νὰ βεβαιωθοῦμεν. (43) Πλὴν ἡ πανιερότης σου χείρων τοῦ στυπίου ἀνάπτεις ἀπὸ τὴν σκιὰν ἐνὸς μηχανικοῦ σπινθηροῦ πῶς τάχα ἱεροσύλως γράφω κατὰ σοῦ... Τὸ λοιπὸν τολμηρὸς ἄθεος εἶσαι ἐσὺ καὶ ὄχι ἐγὼ ὅπου λαμβάνω παράδειγμα ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἀλλάξε λοιπὸν γνώμην καὶ ζωὴν διὰ νὰ φιλήσω τὸ χέρι σου, ἀλλέως προσμένω νὰ φιλήσω τὸν πόδα σου, ὅταν γίνῃς πάταξ. Πιχτακαλῶ, δεσπότη μου, ν' ἀναγνώσῃς καὶ ἅπαξ καὶ δις μὲ πολλὴν προσοχὴν τὸ παρὸν ταπεινὸν γράμμα ὅπου ὅλον εἰς ἀπλὴν φράσιν σοῦ στέλλω, χωρὶς νὰ τὸ καλλοπίσω μὲ σχήματα καὶ δεινώσεις ρητορικάς, ἐπειδὴ τὸ τέλος μου ἔχει διὰ σημάδι καὶ οὐδὲν ἕτερον ἀποβλέπει παρὰ εἰς τὴν σωτηρίαν σου, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν τιμὴν ὅπου ἐπαγγέλλεται νὰ μοῦ προξενήτῃ ἓνα

σύνθεμα ἐπιδεικτικὸν καὶ ἡρωϊκόν. Καὶ μάθε ἀπὸ τοῦ νῦν νὰ συμπαθῇς τούτου τὰ σφάλματα τῆς χειρὸς διὰ νὰ λάβῃς περισσότερο εἰς ἐκεῖνα τῆς τυπογραφίας. Ἐνα βιβλίον ὅποῦ προσμένει μόνον, ὁμοῦ μὲ τὴν εὐχὴν καὶ τὸ θέλημα τῆς πανιερότητός σου διὰ νὰ ἐκδοθῇ, ὃχι Τρικέφαλος Κέρβερος (καθὼς ψευδῶς ἔγραψαν εἰς τοῦ λόγου σου εὐκόλα τὸ ἐπίστεψες), ἀλλὰ μία Ὑδρα τῆς Λέρνης ἑπτακέφαλος κατὰ τῆς πονηρίας εἰς τιμὴν καὶ δόξαν σου· εἰς ὃν καὶ διὰ τὰς τιμὰς καὶ εὐποιίας, ὅποῦ ἀπήλαυσα, ἀπεφάσισα νὰ τὸ προσφωνήσω. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ὑπὸ σκιὰν ἑνὸς τοιούτου Ἡρώος καὶ ἀξίου ὑποκειμένου φοβοῦνται οἱ κακοὶ καὶ οἱ φθονεροὶ νὰ τὸ κατακρίνουν καὶ οἱ καλοὶ καὶ φιλόμουσοι νὰ μὴ τὸ ἀποδεχθοῦν μὲ χαρὰν καὶ τὸ εὖγε, εὖγε.

Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ,
ὅτι σκάνδαλόν μου εἶ,
Ἐν Λαρίσση, Μαρτίου ζ' αψνθ' (1759)
Τῆς ὑμετέρας Θεοπροβλήτου πανιερότητος
ταπεινότατος καὶ πιστὸς δοῦλος.

FREDERICK NORTH EARL OF GUILFORD

Ὁ Φρειδερίκος Νόρθ (1766—1827) μετὰ τὸν θάνατον δύο πρεσβυτέρων ἀδελφῶν διεδέχθη (κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1817) τὸν πατέρα του ὡς πέμπτος κόμης Γυῦλφορδ, Ἦν δὲ ὁ πατήρ του, συνήθως γνωστὸς ὡς Λόρδος Νόρθ, ὁ ἐπὶ Γεωργίου τοῦ Γ' περιάλητος πρωθυπουργός, ἐκεῖνος ὅστις, ἐφαρμόζων τὴν ἀποικιακὴν πολιτικὴν τοῦ Βασιλέως, ἀπώλεσε τὰς δεκατρεῖς Ἀμερικανικὰς πολιτείας, πυρῆνα τῆς νῦν μεγάλης εὐδαίμονος Συμπολιτείας.

Ὁ νεαρὸς Φρειδερίκος, φοιτῶν ἐν Ὁξωνίᾳ, διεκρίθη ἐπὶ ἑλληνομαθείᾳ καὶ φιλελληνισμῷ, δι' ἃ ἐγένετο ἔπειτα διάσημος, παρ' ἡμῖν δὲ λατρευτὸς καὶ ἀοίδιμος. Ἐν ἔτει 1788 ἤρξατο περιοδεύων, κατὰ τὴν τότε πρὸς μόρφωσιν συνήθειαν τῶν Ἀγγλῶν εὐπατριδῶν μετὰ τὴν Ἰσπανίαν ἐπεσκέφθη τὰς Ἰονίους Νήσους, ὅπου διέμεινεν ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον, σπουδάζων τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ ἐκεῖ λαοῦ, ὃν ἠγάπησε καὶ μεθ' οὗ ὤκειώθη. Ἐκεῖθεν φαίνεται περιηγηθεὶς ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον καὶ φθάσας εἰς Ἀθήνας τὸ πρῶτον περὶ τὸ 1792. Ἀλλ' οὐδὲν γνωρίζομεν θετικὸν περὶ τούτου, οὔτε ἀλλαχόθεν, οὔτε ἐκ τῶν λίαν ἐλλειπῶς καὶ ἀδοκίμως ὑπὸ τοῦ Ἀνδρ. Παπαδοπούλου Βρεττοῦ συγγραφέντων *Βιογραφικῶν—ἱστορικῶν ὑπομνημάτων περὶ τοῦ Κόμητος Γυῦλφορδ*, Ἀθην. 1846 (ἑλληνιστὶ καὶ ἰταλιστὶ), ἅτινα οὐδὲν ἀναφέρουσι περὶ ἐπισκέψεως ἢ διαμονῆς ἐν Ἀθήναις. Βέβαιον ἐν τούτοις εἶνε, ὅτι ἐπεσκέφθη δεύτερον τὰς Ἀθήνας ἐν ἔτει 1813 καὶ ὅτι ἡ Ἑταιρεία τῶν Φιλομούσων, ἃμα συστάσα ἐν Ἀθήναις ἐν ἔτει 1812, ἐξελέξατο αὐτὸν πρῶτον Πρόεδρον, Ἦ δ' ἐπὶ τούτῳ εὐχαριστήριος ἐπιστολή του, καλλιειπῶς συντεταγμένη ἑλληνιστί, ἣν ὑπογράφει «Φρειδερίκος Νόρθιος, πολίτης Ἀθηναῖος», ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν *Δογίῳ Ἑρμῇ* τοῦ 1819, σ. 179. Ἐν αὐτῇ ἀναγινώσκομεν καὶ τὰ προτρεπτικὰ ταῦτα, τὰ ἀποπνέοντα τὸν ἐνθερμον αὐτοῦ φιλελληνισμόν. «Οὔμενον ἔδει ὑμᾶς, ἐκείνων ἀπογόνους ὄντας, καὶ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις οἰκοῦντας γῆν, βίον αἰεὶ φέρειν ἀμαθείας χερσὶν ἡμαυρωμένον· ἅπαξ δ' ἀναβλέψαντες οἶων ὑμεῖς προ-

γόνων ἐστέ, οὐ, μὰ τὰς ἀθανάτους ἐκείνων ψυχάς, οὐ βραδεῖς ἔσεσθε ἐπὶ τὸ τέρμα... ἡ γὰρ θρησκεία βάσις ἐστὶ τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας καὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου. Ὁ ἐμὸς πόθος (ἐστὶν) Ἀθήνας ἰδεῖν ὑπὸ φιλοσοφίας ἀνορθουμένας.»

Πρὸ τούτων, τῶν ἀφορώντων εἰς τὰς Ἀθήνας, ὁ Γυῖλφορδ, ἐπιστρέφων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Κερκύρα τῷ 1791, ἐξεδήλωσε τὴν ἀπόφασιν, ἣν εἶχε συλλάβῃ ἐκεῖ εὗρισκόμενος καὶ ἐκκλησιαζόμενος ἐν τῷ Πατριαρχείῳ—ἀπόφασιν ἐκ βαθείας μελέτης καὶ πεποιθήσεως γεννηθεῖσαν—να προσέλθῃ εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, καθὰ ἱστορεῖ ὁ Γ. Προσαλένδης, (*Ἀνέκδοτα χειρόγραφα ἀφορῶντα τὴν εἰς τὸ δόγμα τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας βάπτισιν τοῦ Κόμητος Γυῖλφορδ*, ἐν Κερκύρα 1879). Μαρτυρεῖ δὲ περὶ τῆς πίστεως αὐτοῦ καὶ εἰς τῶν ὑπ' αὐτοῦ προστατευθέντων μαθητῶν. ὁ αἰμίμηστος Φαρμακίδης, ὅστις ἐν *Ἀπολογία* αὐτοῦ (1840) λέγει, ὅτι ὁ Γυῖλφορδ «ἦτο Χριστιανὸς Ὀρθόδοξος, καὶ Ὀρθόδοξος πολλῶ ὀρθοδοξότερος τῶν νῦν κατηγόρων του· καὶ οὕτως ἐτελεύτησε». Ἀποθνήσκων ἐν Λονδίῳ τῇ 14ῃ Ὀκτωβρίου 1927 ἐζήτησε νὰ μεταλάβῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων διὰ χειρὸς τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς ρωσικῆς Ἐκκλησίας, μὴ ὑπάρχοντος τότε ἐν Ἀγγλίᾳ Ἕλληνας ἱερέως.

Ὑπηρετήσας τὴν πατρίδα του πρῶτον ὡς Διοικητὴς τῆς Κεϋλάνης, ἐπεσκέφθη καὶ αὐτὴς τῷ 1811 τὴν Ἑλλάδα. Μετὰ δὲ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς ἀγγλικῆς προστασίας ἐν Ἑπτανήσῳ, διέμεινεν ἐν Κερκύρᾳ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου, ἀφιέρων τὸ λοιπὸν τοῦ βίου εἰς τὴν διανοητικὴν διάπλασιν τῶν νέων Ἑλλήνων, οἵτινες πανταχόθεν συνέρρεον εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεῖσαν τῷ 1824 Ἴόνιον Ἀκαδημίαν, ἥς οὗτος ἐγένετο ὁ πρῶτος Ἀρχων, φέρων ἑλληνικὴν τήβεννον (**). Ἐκεῖ ἐδίδαξαν τινὲς καὶ ἐμορφώθησαν πολλοὶ τῶν μετέπειτα καθηγητῶν τοῦ ἐν Ἀθῆναις Πανεπιστημίου. Ἀλλ' ἡ εὐδοκίμια τοῦ ἰσοβίου του τούτου ἔργου, τοῦ τῆς Ἀκαδημίας, ἀπῆντησε πολλὰ· ἀντιδράσεις ἐκ μέρους τινῶν τῶν τότε ἀγγλικῶν ἀρχῶν, ὥστε διενοήθη, καθὰ ἱστορεῖ ὁ Βρετός (σ. 135), νὰ μεταθέρῃ τὴν Ἀκαδημίαν εἰς τὰς ἔτι τότε τουρκοκρατούμενας Ἀθήνας.

Ὁ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἔρως αὐτοῦ ἦν τόσῳ ἄδολος, ὅσῳ καὶ διαρκής. Ὁ Κόμης Marcellus, ἐπὶ τινὰ χρόνον Γάλλος πρέσβυς ἐν Κωνσταντινουπόλει, διηγεῖται (ἐν *Journal des Débats* τῆς 21 Σεπτ. 1854) συνάντησίν τινα μετ' αὐτοῦ ἐν Λονδίῳ. «Τὶ νὰ σοι εἶπω, φίλε; (τῷ ἔλεγεν ὁ Γυῖλφορδ)· δυστυχῶς δὲν εἶμαι ὁμοιος πρὸς οὐδένα τῶν συμπολιτῶν μου, καὶ ἐντὸς τῆς Ἀγγλίας αὐτῆς εἶμαι κατὰ τὸ ἥμισυ Ἕλλην.., Μόνον ἀντικείμενον τῆς ὁμιλίας του εἶχε τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν διανοητικὴν αὐτῆς ἀνάπτυξιν... Μετὰ ταῦτα εἰσῆλθον εἰς τὴν παρακειμένην βιβλιοθήκην. Παρατηρήσατε, μοὶ εἶπε· διὰ τὰ ἄλλα μου βιβλία ἔχω ἄλλας θήκας· ἐδῶ ὅμως ἔχω μόνον ἑλληνικά. Ἐκεῖ εὗρίσκονται, ὅχι ὅσα ἐγράφησαν ἑλληνιστὶ κατὰ τὸν τρισχιλιετῆ βίον τῆς γλώσσης, ἀλλ' ὅσα περιεσώθησαν, ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι τῶν πατριωτικῶν ὕμνων τῶν Σουλιωτῶν καὶ τῶν Κλεφτῶν. Ἐνταῦθα τὸ ἀρχαῖον καὶ τὸ νεώτερον ἑλληνικὸν ἰδίωμα συμβιοῦσιν» Εὐλόγως ὁ αἰμίμηστος ἀνὴρ ἀνέγραψεν ἐν τῷ οἰκοσῆμῳ αὐτοῦ τὴν ρῆσιν ταύτην. «La vertu est la seule noblesse».

**) Βλ. Lascaris (S. T.) *L' Académie Ionienne. Un institut littéraire à Corfou*, (ἐκ τῆς *Revue des Études Napoloniennes*) Paris 1925 4ον μαρ. σ. 16.

Ἡ βιβλιοθήκη, δι' ἧς ἐσκόπει νὰ προικίσῃ τὴν Ἀκαδημίαν, ἦν ἐν τῶν θαυμασιωτάτων ἔργων τοῦ βίου του. Ζῶν εἰς τὸ μεταίχμιον Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας, εἶχε συλλέξῃ ἐπιμελῶς χειρόγραφα καὶ βιβλία τῆς ΙΕ', ΙΖ', καὶ ΙΗ'. ἑκατονταετηρίδος, τάς ἐπ' αὐτῶν Ἐπιστάτην τὸν Α. Π. Βρετόν, ὃν ἠνόησεν, ἐπροστάτευσεν καὶ προήγαγε, καὶ ὅστις ἐκ τούτου ἠδυνήθη νὰ συντάξῃ τὴν ἐκ δύο μερῶν συνισταμένην *Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν* (Ἀθην. 1854—57). Διὰ τῆς διαθήκης του ὁ Γυίλφορδ κατέλειπε τὴν πολύτιμον ταύτην βιβλιοθήκην τῇ Ἰονίῳ Πολιτείᾳ, ἐπὶ τῷ ὄρῳ νὰ προικίσῃ αὕτη τὴν Ἀκαδημίαν μὲ ἐπιχορήγησιν 3 500 λιγρῶν κατ' ἔτος. Πρὶν ἢ ὅμως δημοσιευθῇ ἡ διαθήκη, καὶ ἅμα ἀποθανόντος τοῦ Γυίλφορδ ἐν Λονδίῳ, ὁ ἐξ ἀδελφῆς ἀνεψιὸς αὐτοῦ Λόρδος Sheffield, ὃν κατέλειπε κληρονόμον τῆς ἄλλης οὐσίας, ἀπῆλθε τὴν ἄμεσον εἰς Ἀγγλίαν ἀποστολὴν πάσης τῆς ἐν Κερκύρᾳ περιουσίας τοῦ θείου του καὶ δὴ καὶ τῶν βιβλίων καὶ χειρογράφων. Ὁ Α. Π. Βρετός, βιβλιοφύλαξ ὢν τότε, ἠναγκάσθη (ὡς λέγει), νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην, τὴν διὰ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τῆς Διοικήσεως αὐτῷ διαβιβασθεῖσαν, χωρὶς νὰ ζητήσῃ πρῶτον νὰ δημοσιευθῇ ἡ διαθήκη καὶ γίνῃ γνωστὸν τίνες οἱ ὅροι αὐτῆς. Ἡ παράδοσις τῶν βιβλίων διήρκεσεν ἐπὶ ἓν ὅλον ἔτος, ὡς ἀφηγεῖται· μόλις δὲ ἐν ἔτει 1837, μεταβὰς ὁ Βρετός εἰς Λονδὶνον, ἵνα ζητήσῃ (μετὰ δέκα ὅλα ἔτη), ἀντίγραφον τῆς διαθήκης, ἔλαβε γνῶσιν τοῦ περὶ προικίσεως τῆς Ἀκαδημίας ὅρου, ὃν ἡ Ἰόνιος Πολιτεία εἶχεν ἤδη πλέον ἢ ἐκπληρώσῃ, ψηφίσασα ὑπερδιπλασίαν ὑπὲρ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἔτησίαν ἐπιχορήγησιν. Οὕτως ἐνεκα ἴσως λαθροχειρίας τινὸς ἀφ' ἐνός, καὶ ἐπιμέμπτου βεβαίως ὀλιγωρίας ἀφ' ἑτέρου, ἀπωλέσθη διὰ τὴν Ἑλλάδα βιβλιοθήκη ἀνεκτίμητος καὶ μὴ ἀναπληρωτὴ τὴν σήμερον. Τὰ τῆς λυπηρᾶς ταύτης ὑποθέσεως ἐκτίθενται πιστῶς ὑπὸ Ζ. D. Ferriman (*Some English Philhellenes* ; VI Lord Guilford. London. 1919), ὅστις ἱστορεῖ τὰ περὶ τοῦ αἰοδίου Γυίλφορδ πληρέστερον τοῦ Βρετοῦ καὶ τῶν ἄλλων.

Ἡ βιβλιοθήκη συνίστατο ἐκ χειρογράφων πλέον τῶν τρισχιλίων, καὶ ἐκ δεκαπέντε χιλιάδων ἐντύπων. Πάντα ταῦτα διεσπάρησαν δι' ἀλληλοδιαδόχων ἐν Λονδίῳ δημοπρασιῶν, τὰ μὲν χειρόγραφα κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1828, τὰ δὲ βιβλία εἰς δύο μερίδας κατὰ Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον τοῦ 1829, εἰς δύο ἑτέρας δημοπρασίας ἐν ἔτει 1830, καὶ πάλιν ἄλλην κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1831, καὶ τέλος μίαν συμπληρωματικὴν δημοπράτησιν μηνὶ Νοεμβρίῳ τοῦ 1835. Τῶν ἀλλεπαλλήλων τούτων δημοπρασιῶν τὸ σύνολον προῖδον ἀνῆλθεν εἰς £ 12, 178, 10.6, ἐξ ὧν £ 1565.6.6 ἐκ τῶν χειρογράφων. Σήμερον ἡ ἀξία τοῦ ὅλου θὰ ἦτο τοῦλάχιστον τετραπλασία. Πολλὰ τῶν οὕτω δημοπρατηθέντων ἀπέκτησε τότε τὸ βρετανικὸν Μουσεῖον, ἄλλα δὲ βιβλία ἀνιφανίζονται σπανίως εἰς καταλόγους παλαιοπωλῶν. Ἐκ τούτων τινὰ εὖρον καταφύγιον ἐν τῷ ΓΕΝΝΑΔΕΙῳ, ἐπανακάμψαντα οὕτω εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Μετὰ πόνου ψυχῆς ἠρεύνησα τοὺς ἐν τῷ Β. Μουσείῳ καταλόγους καὶ εὖρον ἐκεῖ ἀναγεγραμμένα τῶν χειρογράφων, τινῶν τῶν ὁποίων θ' ἀπέβαινον δι' ἡμᾶς πολίτιμοι ἱστορικαὶ πηγαί, οἷον : *D'sours sur les mœurs des habitants des isl. s Ioniennes*, par Denis Bouzzanessi ; Zante 1810.—*Notizie riguardanti l'isola del Zante*, compile da Paolo Mercati Ἱστορία τῆς Κύπρου, ἰταλιστί, ὑπὸ Bustrou. *Commentarii delle cose di Candia* di Antonio Kalergi, *Breve relazione dell'Isola di Scio*. *Commentarii delle cose di Constantinopoli* da

Constantino Garzoni, 1573. Δύο τόμοι περιέχοντες εκθέσεις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Βενετοῦ Πρέσβεως Lorenzo Soranzo, 1699—1704. Καὶ ἄλλα πολλὰ πολύτιμα καὶ εἰς ἄκρον ἐνδιαφέροντα ἱστορικῶς.

Σημειούσθω ἐδῶ ὅτι, πλὴν τῆς ἀνακρεοντικῆς Ὁδῆς, τῆς ἰταλιστὶ ὑπὸ Girolamo Padovan στιχουργηθείσης κατὰ τὴν ἐκ Βενετίας εἰς Κέρκυραν ἐπάνοδον, Νοεμβρίῳ 1826. τοῦ Γυῖλφορδου, ἣν ἀναγράφει ὁ Βρετὸς ἐν τῇ προμνησθείσῃ βιογραφίᾳ, ἐδημοσιεύθη ἐν Κερκύρᾳ καὶ ἡ ἐξῆς συγχαρητήριος ἐπὶ τῇ τότε ἐξ ἐπικινδύνου ἀσθενείας ἀναρρώσει του. A. Federigo Conte di Guilford della Jonia Accademia fondatore, padre, moderatore munificcentissimo, sapientissimo reduce dalle Venezie da letale morbo sanato, Antonio Maria Canella, di umane lettere professore, gradulanto offre, umilia, consacra questa Ode saffica. Εἰς δύο φύλλα). Τὸν πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἔρωτα αὐτοῦ καὶ τὸ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν τότε δουλευόντων Ἑλλήνων διετράνωσεν ἐνωρὶς, ὑμνήσας τοὺς κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνας Αἰκατερίνης τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Ρωσσίας καὶ τὴν ἐν Γαλαζίῳ εἰρήνην τοῦ 1791 ἐν πινδαρικῇ ᾠδῇ ἐπιγεγραμμένην Αἰκατερίνῃ Εἰρηνοποιῷ. Τὸ σπανιώτατον τοῦτο ποιημάτιον, μόνον τίτλον φέρον τὰς δύο ταύτας λέξεις, σύγκειται ἐκ 14 φύλλων εἰς 4ον—τοῦ τίτλου, «Τῷ Φιλαναγνώστῃ», τοῦ κειμένου ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ κατ' ἀπέναντι σελίδας καὶ τῶν παροραμάτων. Ἐν τέλει δὲ ἐπὶ δύο φύλλων ποιημάτιον ἰταλιστὶ πρὸς αὐτὸν προσαγορευόμενον: All'esimio Autore della ode Greca Pindarica alla gran Căterina Pacificatrice, Canzone. Ἀπογράφει δὲ τοῦτο ὁ Co. Demetrio Comuto, ἐξ οὗ μανθάνομεν, ὅτι ὁ Γυῖλφορδ ἤγε τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος, ὅτε συνέτασσε τὴν ᾠδὴν ταύτην. Ἐξετυπώθη δὲ αὕτη εἰς ὀλίγιστα ἀντίτυπα ἐν Λειψίᾳ τῷ 1791.

Δεύτερον ἐξέδωκεν αὐτὴν ὁ Ἀνδρέας Παπαδόπουλος Βρετὸς ἐν Ἀθήναις τῷ 1846, λέγων ἐν Προοιμίῳ ὀκτὼ σελίδων (τῶν ἐτέρων ὀκτὼ τοῦ ὅλου περιεχουσῶν τὴν ἀνατύπωσιν τῆς ᾠδῆς κτλ. πλὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ Κομούτου), ὅτι προϋτίθετο νὰ συνεκδώσῃ τὰ βιογραφικὰ τοῦ Γυῖλφορδ καὶ ὅτι παρ' αὐτοῦ εἶχεν ἐν ἀντίτυπον τοῦ σπανιωτάτου πρωτοτύπου τῆς Ὁδῆς. Ἀφηγεῖται δὲ περὶ τοῦ πρὸς τὰ βιβλία ἔρωτος ἐκείνου εἰπόντος αὐτῷ, ὅτε ὁ Βρετὸς τὸν προέτρπε νὰ μὴ κοπιᾷ ἀποσκευάζων αὐτὰ ἐκ τῶν κιβωτίων: «Ἄ, τέκνον μου, ἂν δὲν ἦμην Κόμης Γυῖλφορδ, θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἦμαι βιβλιοθηκᾶριος». Εὐγνωμονῶν δὲ ὁ Βρετὸς προτρέπει καὶ τοὺς ἄλλους, τοὺς ὑπ' ἐκείνου εὐεργετηθέντας, νὰ μεριμνήσωσι περὶ ἐγέρσεως μνημείου ἀρμόζοντος τῷ ἡμιμνήστῳ ἀνδρί, κατὰ τὰ ἀπὸ τοῦ 1836 ἤδη μελετώμενα τότε. Παραθέτει δὲ εἰκόνα αὐτοῦ λιθογραφημένην κατὰ τὴν χαλκογραφηθεῖσαν ὑπὸ Natale Schiavoni ἐν Βενετίᾳ τῷ 1825.

Μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἀθηναϊκῶν ἐπιγραφῶν ὁ κ. Καμπούρογλους ἐν Μνημείοις α' 212 καταλέγει καὶ τινὰ κεχαραγμένην «ἐπὶ ἀρχαίας ἐπιτυμβίου πλακός, κατεργημένης ἤδη ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου». Προστίθῃσιν, ὅτι ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἐχαράχθη «ἐπὶ τῇ ὑπὸ Φρειδερίκου Νόρθ χάριν τῶν Ἀθηναίων ιδρύσει τῆς κρήνης ταύτης». Ποίας κρήνης, ἡ ποῦ εὐρίσκετο αὕτη, οὐδὲν λέγει· εἰκάζει ὅμως τὸ ἔτος 1814, διότι τότε ἦσαν δημογέροντες οἱ Σπυρίδων Λογοθέτης, Σπυρ. Καπετανάκης, Παναγιώτης Ζαχαρίτσας καὶ Σπυρ. Τρικαληνός, οἷς ἀναφέρει ἡ ἐπιγραφή, ἡ ἐν τῷ Ἐπιγραφικῷ Μουσείῳ νῦν ἀποκειμένη καὶ ἔχουσα ὡς ἐξῆς:

ΕΥΞΕΝΙΔΗΣ
ΠΡΟΣΠΑΛΤΙΟΣ

ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΧΑΡΙΝ
ΦΡΙΔΕΡΙΚΟΣ ΝΟΡΘ
ΑΜΦΙΣΘΕΝΗΣ
ΑΜΦΙΔΕΞΙΟΥ
ΠΡΟΣΠΑΛΤΙΟΣ

ΕΠΙ ΑΡΧΟΝΤΩΝ
ΣΠΥΡ. ΛΟΓΟΘΕΤ.
ΣΠΥΡ. ΚΑΠΕΤ. ΠΑΝ.
ΖΑΧΑΡ. ΣΠΥΡ. ΤΡΙΚΑΛ.

Σημειωτέον δὲ τοῦτο ἐνταῦθα, ὅτι τὰ Πρόσπαλτα ἦν δῆμος τῆς Ἀττικῆς. Ὡς εἶδομεν ἀλλαχοῦ, αὐτὸς προσήνεγκε τὴν διὰ τὸν πύργον τοῦ ὥρολογίου τῆς Ἀγορᾶς Ἀθηνῶν ἀναγκαίαν δαπάνην καὶ αὐτὸς ἀπέστειλεν ἐκ Λοιδίνου τὸ ἐξ ὀπτῆς γῆς ὁμοίωμα πρὸς ἀντικατάστασιν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἑλγιν ἀπαχθείσης Καρυάτιδος ¹⁾.

Οἱ Κερκυραῖοι, τιμῶντες τὴν μνήμην τοῦ γνησιωτάτου τούτου καὶ σεπτοῦ φιλέλληρος, παρὰ τὴν ἐν τῇ λεγομένῃ Fortezza Vecchia ἀναμνηστικὴν ἐπιγραφὴν, ἤγειραν αὐτῷ ἀνδριάντα ἐν τῷ δημοσίῳ κήπῳ καὶ προτομὴν ἐν τῇ δημοσίᾳ βιβλιοθήκῃ.

* *

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων περὶ τοῦ ἀειμνήστου φιλέλληρος δημοσιευμάτων σημειωτέα καὶ τὰ ἑξῆς :

Σίμου ΜΠΑΛΑΝΟΥ, ὁ Κόμης Γυῖλφορδ· διατριβὴ ἀναγνωσθεῖσα τὴν 4 Δεκεμβρίου ἐν τῷ Πανεπιστήμιῳ Ἀθηνῶν, 1890—16 σ, 8ον.

Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ Γυῖλφόρδου πρὸς Φιλητᾶν. Ἐν Ἀρμονίᾳ τοῦ 1901, σ 322—326.

1) Τῆς ἀναπληρωματικῆς ἐκείνης δωρεᾶς τοῦ εὐσυνειδήτου φιλέλληρος εὐφημον ποιοῦνται μνεῖαν οἱ τότε τὰς Ἀθήνας ἐπισκεφθέντες συμπατριῶται του, οἷον ὁ Dodwell (A classical Tour through Greece, London, 1816, I. σ. 353) λέγων : «Ὁ κόμης Γυῖλφορδ, κινούμενος ἀπὸ ἀξίεπαινον ἀφοσίωσιν εἰς τὰ κλασσικὰ λείψανα τῆς ἀθηναϊκῆς Ἀκροπόλεως, παρήγγειλεν ἐν Λονδίνῳ τὴν ἐκ τεχνητοῦ λίθου κατασκευὴν ἀγάλματος, κατὰ τὸ ἐκμαγεῖον τῆς Καρυάτιδος τῆς νῦν ἐν τῷ βρεττανικῷ Μουσείῳ, καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸ εἰς Ἀθήνας, ἵνα ἀντικαταστήσῃ τὸ πρωτότυπον· οὕτω θ' ἀποβλήθῃ τὸ ἐπαίσχυντον στύλωμα» (τὸ ὁποῖον κατεῖχε τὸν τόπον τῆς Καρυάτιδος). Καὶ μετ' αὐτὸν ὁ T. S. Hughes (Travels in Sicily, Greece and Albania, London, 1820, I, σ. 258) : «ἡ θέσις τῆς Καρυάτιδος παρεγεμίσθη ἐπονειδίστως μὲ πλίνθους τινὰς καὶ μὲ λίθους ἀσυναρτήτους· ἀλλ' ὁ Λόρδος Γυῖλφορδ, ὁ Ἀττικὸς οὗτο τῶν ἡμερῶν μας, μὲ πνεῦμα τῷ ὄντι εὐγενοῦς γενναιοδωρίας καὶ καλαισθησίας, μετήνεγκεν εἰς Ἀθήνας ὁμοῖον ἄγαλμα, κατασκευασθὲν ἐν Λονδίνῳ ἐπὶ σκοπῷ ἀναπληρώσεως τοῦ χάσματος».

Ἐν Δογίῳ Ἑρμῇ τοῦ 1819, πλὴν τῆς ἀνωτέρω μνησθείσης ἐπιστολῆς ὑπάρχει, ἐν σ. 601—606, ἑτέρα μακρά, χρονολογούμενη τῇ 19 Ἰουνίου 1819 καὶ ὑπογεγραμμένη «Φιλότιμος Φιλανθρωπίδης, Κοσμοπολίτης». Λέγεται δὲ αὕτη εὔσα τοῦ Γυῖλφόρδου.

Ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις βιβλιοθήκῃ τοῦ Γενναδείου ἀπόκειται χειρόγραφον ἐκ σελ. 89 εἰς μικρὸν φύλλον, περιέχον ἀντίγραφα ἐπιστολῶν (ὧν τινες σημειοῦνται «private and Confidential» τοῦ Γυῖλφόρδου πρὸς τὸν Στρατηγὸν Sir Richard Clu ch, τὸν Λόρδον Buthurst, τὸν παρὰ τῇ Πύλῃ παντοδύναμον τότε πρέσβυν Sir Stratford Canning, τὸν Ἀγγλον στολάρχην Hamilton, ἀγγλιστί, ἀλλὰ τινὲς καὶ ἑλληνιστί καὶ ἰταλιστί—ἐπιστολῶν χρονολογημένων ἀπὸ Ἀπριλίου καὶ Μαΐου τοῦ 1828, ἐκ Κερκύρας τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ καὶ ἐξ Ἰθάκης καὶ Λευκάδος καὶ Κεφαλληνίας. Τὸ πολῦτιμον τοῦτο χειρόγραφον ἠγόρασα ἐκ μιᾶς τῶν δημοπρασιῶν τῆς ἀπεράντου συλλογῆς χειρογράφων τοῦ Phillips, ἧς ἡ ἐκ διαλειμμάτων ἐκποίησις διαρκεῖ ἤδη πρὸ 40 καὶ πλέον ἐτῶν.

ΟΙ ΚΟΝΔΟΤΤΙΕΡΟΙ

Sir John Hawkwood & Sigismundo Malatesta

Κατὰ τὴν τρικυμιώδη καὶ δραματικὴν περίοδον τῆς ἱστορίας τῶν μέσων αἰώνων νέα τις ἐμφανίζεται ἐν Ἰταλίᾳ τάξις τυχοδιωκτῶν ἀπατρίδων, οἵτινες μόνον ἐν τῷ βίῳ ἐφόδιον εἶχον τὸ ξίφος, μόνον δικαίωμα τὴν τόλμην, μόνον τελικὸν σκοπὸν τὴν ἐν τινι τῶν τότε αὐτοδιοικουμένων πόλεων ἐπικράτησιν, ἐγκαθιστάμενοι ἐν αὐταῖς τὸ πρῶτον ὡς podestati, κατ' ὀλίγον δὲ ὡς κύριοι ἀπόλυτοι, ἰδρύοντες οὕτως ἡγεμονικοὺς οἴκους καὶ συναθροίζοντες μεγάλα πλούτη ἐξ ἀρπαγῆς ἢ μισθώσεως τῶν σιφῶν ὧν ἡγοῦντο. Ἐλυμαίνεται δὲ τὴν Εὐρώπην τότε, μετὰ τὰς Σταυροφορίας, πλῆθος ἀνθρώπων, μόνον ἐπάγγελμα καὶ μόνον πόρον βίου ἐχόντων τὰ ὅπλα καὶ ἐτοίμων νὰ ὑπηρετήσωσι τὸν πλειοδοτοῦντα. Ἡ Ἰταλία ἰδίως ἐσπαράσσετο ὑπὸ δύο μεγάλων ἀλληλομαχοῦντων κομμάτων.

Ces deux moitiés de Dieu, le Pape et l'Empereur.

Οὕτως εὐρὺ παρουσιάζεται στάδιον ἐμπορισμοῦ τῶν περιστάσεων τούτων καὶ οὕτως ἤρξατο ὁ καταρτισμὸς σωμάτων μισθωτῶν συγκειμένων—κατὰ τὸν ἱστορήσαντα αὐτὰ — of thieves, exiles, vagabonds Italiandeseiters an of the dregs of the population», ὑπὸ ἡγέτας ὀνομασθέντας condottieri, ἐκ τοῦ λατινικοῦ conducere=συνάγειν ἐπὶ μισθῷ.

Ὅπως παντὸς ἄλλου ἐμπορεύματος, οὕτω καὶ τῶν condottieri ἡ μίσθωσις ἐσυστηματοποιήθη βαθμηδὸν καθ' ὠρισμένους κανόνας ὑπηρεσίας, ἐροδιασμοῦ, σιτηρεσίου, πληρωμῆς κτλ, καὶ ὥζονται πολλὰ συμβόλαια, μεταξὺ μισθουσῶν πόλεων καὶ μισθουμένων ἡγετῶν, περὶ τῶν ὅρων τούτων καὶ περὶ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἣν ἐπρόκειτο νὰ παράσχωσιν. Πρόδηλον ἐν τούτοις εἶνε, ὅτι οἱ condottieri συμφέρον εἶχον, ὅπως ἡ ὑπ' αὐτοὺς δύναμις ὑποστῇ ὅσον ἔνεστι μικροτέραν φθοράν, ἵνα δυνηθῇ νὰ χρησιμεύσῃ κατόπιν καὶ εἰς ἄλλην ἐπιχείρησιν. Εἰς τὰς μεταξὺ Ἰταλῶν condottieri ρῆξεις ὀλίγοι συνήθως ἐφονεύοντο τῶν ἡττωμένων

οἱ πλεῖστοι ἐζωγοῦντο, πολυτιμώτεροι οὕτω καθιστάμενοι διὰ τὴν πανοπλίαν αὐτῶν καὶ τὰ λύτρα τῆς χειραφετήσεώς των. Καὶ διὰ τοῦτο ἀπορίαν καὶ δυσάρεστον ἐντύπωσιν ἐνεποίησαν αὐτοῖς αἱ φονικαὶ ἐπιθέσεις τῶν βραδύτερον ἐπελθόντων Γάλλων καὶ Γερμανῶν. Ὁ ἀγὼν τῶν condottieri συνίστατο τὸ πλεῖστον εἰς ἀρπαγὰς καὶ δηώσεις καὶ εἰς στρατηγικὰς κινήσεις πρὸς κατάληψιν ἐπικαίρων θέσεων συνεπαγομένων τὴν ὑποχώρησιν τῶν ἐναντίων.

Ταῦτα εἶχε κατὰ νοῦν ὁ Μακκιαβέλης λέγων, μὲ πικρὰν εἰρωνείαν, ὅτι ἐπὶ πεντήκοντα καὶ πλέον ἔτη ἡγωνίζοντο τόσον δεξιῶς, ὥστε ἄνδρες δὲν ἐφονεύοντο, πόλεις δὲν κατεστρέφοντο, ἡγεμονίαι δὲν ἡφανίζοντο. Πόλεμοι ἐκηρύσσοντο ἄνευ φόβου τινός, διεξήγοντο ἄνευ σπουδαίου κινδύνου καὶ ἀπέληγον ἄνευ μεγάλης τινὸς βλάβης. Ἀλλ' ἡ χώρα ἦν διαρκῶς ἀνάστατος (1) καὶ ὁ τόπος ἔμενεν ἀκαλ-

1) Τῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἐπὶ τῶν Condottieri χρονίας ἀναστατώσεως καὶ ἀνατροπῆς τῶν πραγμάτων ὁ Yriarte γράφει (σ. 19—20) τὴν ἐξῆς ζωηρὰν εἰκόνα : «En 1402 Jean Galeaz Visconti meurt subitement...Sa succession semble assurée dans la personne de ses deux fils Giovanni et Filippo Maria. Cependant, sa cendre à peine refroidie, toutes les factions qu' il a domptées se relèvent et secouent le joug, et le même jour voit se former des factions nouvelles. Les Rossi, ligués contre eux, arrivent bientôt sous les murs de Parme, les Guelfes chassent les Gibelins de Cremona et les Ugo Cavalcado s'y font acclamer ; les Sacchi pénètrent à Bellinzona, les Rusconi occupent Côme et les bords du lac, les Soardi s' emparent de Bergame, les Scotti et les Anguissola entrent dans Florence. La discension est partout ; à Lodi on brûle les Vistarini dans leur palais, les Scaliger profitent de ce trouble pour rentrer à Verone ; Siennese et Alessandria revendiquent leur indépendance et chassent les représentants du Milanais. A Brescia, le sang coule dans les rues, et, sur les étais du marché public, on vend chair humaine, pendant qu' à Milan même, sous les yeux du jeune duc Giovanni Maria, on égorge l' abbé de Saint—Ambroise. Où sont donc ces illustres condottieri que Visconti a su maintenir par la fermeté de sa main ? Tous ont trahi ; à part le fidèle Jacopo del Verme, type d'honneur et de loyauté, dont le nom reste comme un exemple, tous sont revenus à leurs premiers instincts ; ils pillent et ils trahissent. Facino Cane ravage Parme, Pavie, Plaisance, Cremona et Alexandria. Barbiano passe au Pape et se vend aux Florentins ; il violente même la veuve de son maître et la contraint à céder au Saint—Siège Assise et Bologne. Les deux Perro tenant la duchesse enfermée dans sa forteresse, lui imposent leurs créatures... C'est à un autre condottiere, ce fameux Carmagnola, qui mourut torturé par ordre du conseil des Dix que reviendra l'honneur de reconstituer les États des Visconti et de sauver la couronne lombarde. Cette fragilité des trônes est commune à tous ces états fondés par les capitaines et les condottieri et elle tient à leur origine même. Si leurs sujets seuls avaient pris les armes à la main, nouveaux maîtres n' auraient pu pendre le pouvoir que par la revolte : mais comme ils s'appuyaient sur des com-

λιέργητος, Ἐπεκράτουν τότε μέσα ἐπλούστερα τοῦ πολέμου καὶ δραστικώτερα πάσης διαπραγματεύσεως—τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ δολοφόνου καὶ τὸ πῶμα τοῦ δηλητηριαστοῦ· ἐν γένει ἡ προδοσία καὶ ὁ δόλος.

Τῶν ἐν Ἰταλίᾳ δρασάντων Condottieri πάντες σχεδὸν ἦσαν ἐγγῶριοι, ἐκ ταπεινῶν διακριθέντες, οἷον Erasmo da Narni, υἱὸς ἀρτοποιοῦ, ὁ ἐπονομασθεὶς Gattamelata, ἦτοι γαλῆ μελισσαῖα, διὰ τὸ ὑπουλὸν καὶ ἐπίβουλὸν τοῦ χαρακτῆρος· ὁ Grancesco Bussoni Carmagnola, (2) ἐκ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεώς του, οὗ ὁ πατήρ ἦτο χοιροβοσκός. Nicolo Piccinino, ὁ Μικρούλης. Muzio Attendolo, ὁ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Sforza, τῶν ἡγεμόνων τοῦ Μιλάνου, καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Πλὴν διὰ τὸν σκοπὸν τοῦ ἡμετέρου θέματος δύο εἶνε οἱ ἄξιοι ἰδιαιτέρας μνείας, ὁ μὲν Ἀγγλος, ἀλλ' ἐξιταλισθεὶς καὶ ἐλθὼν εἰς ἐπαφὴν μὲ ἓνα τῶν Αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου· ὁ δέ, τύπος γνήσιος condottiere, θεραπεύσαντος τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν τέχνην καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι δράσαντος.

Τῶν ἐκ τῆς ἁλλοδατῆς ἐπιδραμόντων ἐν Ἰταλίᾳ condottieri ὀνομασιότατος εἶνε ὁ Sir John Hawkwood, (3) ἢ, ὡς τὸ ὄνομα φέρεται ἐν τοῖς ἰταλικαῖς χρονικοῖς, Giovanni Aucud. Acuto ἢ Aguto. Υἱὸς βυρσοδέψου Ἀγγλου, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1320, ὑπηρέτησε τὸ πρῶτον ἐν τῇ κατὰ τῆς Γαλλίας στρατείᾳ Ἐδουάρδου τοῦ Γ', (1312—1377) ὅστις ἤμειψε τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ διὰ τοῦ τίτλου τοῦ ἱππότου. Συλλέξας ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ ὁπαδοὺς ἐτοίμους εἰς τὰς τότε συνήθεις τυχοδιωκτικὰς ἐπιχειρήσεις, εἰσῆλθεν (1360) εἰς τὸ Πεδεμόντιον συγ-

pagnies d'aventuriers, ils avaient encore d'autres dangers à craindre. S'ils ne relèvent que d'eux—mêmes, ils sont breints de la rebellion qui oppose tyrannie à tyrannie ; s'ils s'appuient sur l'Eglise, ils sont considérés comme les ennemis du César ; si en fin ils ont reçu l'investiture impériale, le Pontif les tient à son tour pour hostiles ; ils sont donc sans cesse à la merci des événements qui exaltent l'Empire ou abattent le Saint—Siège.

2) Carmagnola εἶνε μικρὰ πόλις τῆς Ἰταλίας πρὸς νότον τοῦ Τουρίνου. Χαρακτηριστικὴ τις ἀμφίεσις τῶν χωρικῶν τοῦ Πεδεμοντίου διεδόθη ἐκ Μασσαλίας εἰς Παρισίους κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1879. Κατ' ἐπέκτασιν ὠνομάσθη οὕτως ὁ χορὸς καὶ τὸ περίφημον ἐπαναστατικὸν ᾄσμα τοῦ 1792, τὸ ὁποῖον ἐψάλλετο κατὰ τὰς κατατομήσεις. Ἐκ τούτου πιθανώτατα ἡ παρ' ἡμῖν συνήθεια ὠνόμασεν οὕτω τὴν λαιμητόμον.

3) Ἰταλοὶ χρονογράφοι, ἐρμηνεύοντες τὰ δύο συστατικὰ μέρη τοῦ ὀνόματος γράφουσι Falcone in Bosco Παρὰ τῷ Froissart τὸ ὄνομα φέρεται ὡς Haccoude. Ἡ σημερινὴ προφορά, ἑλληνικοῖς γράμμασι σημαιομένη, εἶνε Χώκχουδ. Εἰρησθῶ ἐν παρόδῳ, ὅτι ἐν ἔτει 1362 ὁ προορηθεὶς Ἀγγλος βασιλεὺς ἐδέχθη πρεσβείαν ἐκ Κύπρου καὶ ἐξ Ἀρμενίας αἰτοῦσαν βοήθειαν κατὰ τῶν ἐπερχομένων Τούρκων. Ὁ δὲ Γίββων (ἐνθα ἄνωτέρω), ὅστις οὐδεμίαν ἄφησε πικρὰν λέξιν ἀρρητον προκειμένου περὶ Ἑλλήνων, θεωρεῖ πλέον ἀληθῆ παρὰ ἀβρόφρονα (rather true than civil) τὴν ἐξῆς φράσιν τοῦ Muratori Annali, XII p. 107) : «Ci mancava ancor questo, che dopo essere calpesta l'Italia da tanti masnadieri Tedeschi e Ungheri, venissero fin dail Inghilterra nuovi cani a finire di divorarla».

χρόνως μὲ τὰ εἰς Ἰταλίαν εἰσβαλόντα γερμανικὰ καὶ οὐγγρικὰ ἄτακτα σώματα καὶ ἠχμαλώτισε ἀντὶ λύτρων τὸν Κόμητα τῆς Σαβαυδίας (1362). **Ἡ Λευκὴ Ἀδελφότης**, ἡ ἐκ τῶν λευκῶν σημαιῶν τῆς οὕτως ὀνομασθεῖσα, ἠρίθμει τὸ πρῶτον 2.000 πεζοὺς καὶ 3.500 ἱππεῖς καὶ ἐδήλου πᾶσαν τὴν χερσόνησον ἀπὸ τῶν Ἀλπεων μέχρι τῆς Αἰτνας, στρατευομένη ὑπὲρ τοῦ πλειοδοτοῦντος· συχνὰ δ' ἀλλάσσουσα συμμάχους ἐπέβαλλε βαρεῖας χρηματικὰς δόσεις καὶ λύτρα. Κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1363 ἐξώγησεν εἰς αὐτὰ τὰ πρόθυρα τοῦ Μιλάνου ὑπὲρ τοὺς 600 εὐγενεῖς, οἵτινες ἠκολούθουν δεδεμένοι εἰς τοὺς ἵππους τῶν ἀγρίων Βρετανῶν, ἕως οὗ ἐλυτρώθησαν καταβαλόντες ἑκατὸν χιλιάδας φλωρίων. Μόνον δὲ ἡ ἔλλειψις σχοινίου καὶ καιροῦ ἔσωσε τῆς αὐτῆς τύχης ἄλλους πολλούς. Ἐκτοτε (ὡς λέγεται) ἠκούσθη τὸ λόγιον : *Ingles italianato e diavolo incarnato*. Καὶ ὅμως οὗτοι ἐφάνησαν ἠπιώτεροι τῶν ἄλλων ἐπιδρομέων, οἵτινες ἠκρωτηρίαζον καὶ ἔψηνον τοὺς αἰχμαλώτους. Αἱ ἐμφύλιοι διαφοραὶ καὶ ἔριδες τῶν ἰταλικῶν πόλεων κατέστησαν περιζήτητον τὴν ἀρωγὴν δυνάμεως τόσῃ δραστηκῆς καὶ τελεσφόρου. Πρῶτοι οἱ Πισσαῖοι ἐμίσθωσαν αὐτὴν κατὰ τῆς Φλωρεντίας ἀντὶ 40.000 φλωρίων δι' ἑν ἑξάμηνον· ὅτε δ' ἐπέστη ἀνάγκη παρατάσεως τῆς μισθώσεως, τὸ δεύτερον ἑξάμηνον ἔστοίχισε 150.000 φλωρία· αἱ δὲ παρεκτροπαὶ τῶν μισθωτῶν ἠνάγκασαν τοὺς κατοίκους νὰ μετοικήσωσι τὰς γυναῖκας αὐτῶν εἰς Γενοῦην δι' ἀσφάλειαν (1364). Ἀκαιρον θὰ ἦτο νὰ ἱστορήσωμεν ἐδῶ καθέκαστον τὰ τοῦ περιπετειώδους καὶ ρωμαντικοῦ σταδίου τοῦ παραδόξου τούτου τυχοδιώκτου, ὅστις ἐκ περιτροπῆς ὑπηρέτησεν ἐπὶ μισθῷ ἐκείνους, οὓς πρὸ μικροῦ εἶχε καταπολεμήσῃ, ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῶν νῦν ἐναντίων, ἐν οἷς καὶ ἡ Παπασύνη (1372), ἥτις ἐπωφελεῖτο πάντοτε τῶν διαφορῶν τῶν ἰταλικῶν πόλεων. Ἀλλ' ἄξιον μνεῖας εἶνε, ὅτι Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος, εὐρισκόμενος ἐν Ἰταλίᾳ, ὅτε προσεπάθει νὰ προσπορισθῇ στρατιωτικὴν τινα κατὰ τῶν Τούρκων βοήθειαν, ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν περίφημον τοῦτον κονδοτιέρον. Πλήν, ὡς ἱστορεῖ ὁ Γίββων (κεφ. 66, σημ. 13), ἡ δύναμις, ἢ ἡ διάθεσις τούτου τοῦ outlaw—ὡς τὸν ὀνομάζει—δὲν ἦτο ἀνάλογος τῆς ἐπιχειρήσεως». Καὶ θεωρεῖ εὐτυχῇ τὴν ματαίωσιν σκοποῦ, ὅστις ἠδύνατο ν' ἀποβῇ ἐπικίνδυνος. «It was for the advantage perhaps of Palaeologus to be disappointed of a succour that have been costly, that could not have been effectual, and which might have been dangerous».

Ἐν ἔτει 1377, ἐπιταγῇ τοῦ θηριώδους καρδινάλιου Ροβέρτου Geneva, τοῦ μετέπειτα Πάπα Κλήμεντος τοῦ Ζ', ὁ Χώκουδ κατέσφαξε τοὺς κατοίκους τῆς δυστροπησάσης πόλεως Cesena. Ἀλλὰ ταχέως μετεμελήθη καὶ συνέπραξε μετὰ τοῦ ἀντιπαπικοῦ δεσμοῦ, συμμαχήσας μετὰ τοῦ Bernabo Visconti καὶ νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα αὐτοῦ. Τῷ 1382 συναντῶμεν αὐτὸν ὡς μέλος τῆς παρὰ τῷ Βατικανῷ ἀγγλικῆς πρεσβείας. Ἀρχιστράτηγος ἐκλεγείς τῶν δυνάμεων τῆς Φλωρεντίας, ἦρεν ὑπὲρ τοῦ Πάπα τὴν κατὰ τοῦ Μιλάνου νίκην τοῦ 1391, ἥτις ἐσήμανε τὴν ἀκμὴν τοῦ σταδίου του καὶ τῆς παλινφθίας αὐτοῦ τὴν ἐτοιμότητα. Παμπόνηρος, τολμηρὸς καὶ ἐπιχειρηματίας, εἶχεν ἀποθησαυρῆσιν μέγαν πλοῦτον· καὶ ὅμως ἐν τῷ κυκεῶνι τῆς τότε φαυλότητος ἐκρίνετο ἀνθρώπος δίκαιος, εὐθύς καὶ τίμιος.

Ἐκ τῆς μακρᾶς ἐν Ἰταλίᾳ διαβιώσεως εἶχεν ἐξιταλισθῇ· ἀλλ' ἐβουλεύετο νὰ παλινოსτήσῃ, ἀκμαῖος ἔτι ὢν ὡς νεανίας, ὅτε τῷ 1394 ἐτελεύτησεν ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ ἐτάφη μετὰ πολλῶν τιμῶν ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ, ὅπου σώζεται ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἐφίππου. Ἰωάννης ὁ ἕτερος τῶν δύο υἱῶν του, ἐγκατασταθεὶς ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐζήτησε παρὰ τοῦ βασιλέως Ριχάρδου καὶ ἔλαβε (1395) τὴν ἀδειαν τῆς εἰς Ἀγγλίαν ἀνα-

κομιδῆς τοῦ λειψάνου τοῦ πατρός του. Τῶν δὲ τριῶν θυγατέρων του ἡ νεωτέρα ἐνυμφεύθη τὸν John Shelley, πρόπαππον τοῦ ὁμωνύμου φιλέλληρος ποιητοῦ καὶ ἐταίρου τοῦ Λόρδου Βύρωνος Persy Bysshy Shelley.

Ὁ ἡμέτερος ἱστορικός, πραγματευόμενος περὶ τῶν τῆς Φραγκοκρατίας, λέγει, (*Ιστορ. Παλαιά* σ. 63) ὅτι Ἀντώνιος ὁ Ἀκκιαγιώλης, «ἀμοιρῶν ὅλως τέκνων γονῆς, ἔλαβε δύο ψυχοπαίδας, τὰς ὁποίας ὑπάνδρευσεν, τὴν μίαν μὲ τὸν Γαλεῶττον Μαλατέσταν, υἱὸν τοῦ δουκὸς τῆς Αἰγίνης, τὴν δὲ δευτέραν μὲ τὸν ἄρχοντα τῆς Εὐβοίας.

* *

Ὁ οἶκος τῶν Malatesta, ἡγεμόνων τοῦ Ἀριμίνου, (Rimini) (4) ὑπῆρξεν εἰς τῶν διασημοτάτων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως ἐν Ἰταλίᾳ. Γίνεται δὲ μνεία αὐτοῦ ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς χρόνοις τῆς Ἑλλάδος ἰδίως, ἔνεκα τοῦ περιλήτου, ἀλλὰ δυσκαταλογίστου Σιγισμούνδου Μαλατέστα (7) (1417—1468), ὅστις συνήνου ἐν ἑαυτῷ πολλὰ προτερήματα μὲ διάθεσιν θηριώδη. Ὁμολογεῖται ἡ στρατηγικὴ αὐτοῦ ἱκανότης, ἡ ὀχυρωματικὴ ἐμπειρία, ἡ πολιτικὴ δεξιότης, ἡ τῶν γραμμάτων λατρεία καὶ ὁ πρὸς τὰς τέχνας ἔρως· ἀλλ' ὀλίγα εἶνε τὰ ἐγκλήματα, ὧν δὲν ἐγένετο ἔνοχος, παρέχων, ἐν τῷ συνδυασμῷ τούτῳ ἀρετῶν καὶ κακουργιῶν, πιστὸν τύπον τῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους Ἰταλῶν τυχοδιωκτῶν καὶ ἡγεμονίσκων (6). Ἐν ἄλλοις ἐδηλητηρίασεν ἡ ἐπνίξε δύο ἀλληλοδιαδόχους συζύγους του—Genevra d'Este (1440) καὶ Polissena Sforza (1450)—καθ' ὃν ἐνταύτῳ χρόνον προσέφερε λατρείαν ἰδεώδους καὶ ρωμαντικοῦ ἔραστοῦ τῇ περικαλλεστάτῃ καὶ νοημονεστάτῃ ἐταίρᾳ αὐτοῦ Isotta degli Atti, (7) ἣν καὶ ἐνυμφεύθη ἐν ἔτει 1456. Οἰκοδόμησας δὲ ἐν Ἀριμίνῳ, ὡς τι πάνθειον τῶν προγόνων του, τὴν θαυμασίαν Ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου, ἐκόσμησεν αὐτὴν μὲ τὴν εἰκόνα καὶ τὸ μονόγραμμα τῆς Isota, ἐστήλωσεν ἀγάλματα τοῦ Διὸς, τοῦ Ἄρεως, τοῦ Ἀπόλλωνος, τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ αὐτῆς τῆς Ἀφροδίτης γυμνῆς ἐν τῇ Capella del Cacro Sacramento. Ὅθεν ὁ οἶκος οὗτος τῆς προσευχῆς ἐλέγετο μᾶλλον τέμενος παγάνων ἢ χριστιανικὸς ναὸς (8) καὶ ἐγένετο γνωστὸς ὡς Tempio Malatestiano.

4) Λατ. Ariminum. Ἀρίμινον παρὰ Στράβωνι, σ. 210. «Ἐπὶ τοὺς περὶ Ἀμινον καὶ Ρουέναν τόπους». Πρβλ. σ. 211, 216, 217, 226, 227 240. Μικρὰ πόλις ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Ἀδρια μεταξὺ Ἐνετίας καὶ Ἀγκῶνος.

5) Σῳζεται ἡ ἰδία αὐτοῦ ὑπογραφή: Sigismundus Pandulfus de Malatestis.

6) Burckhardt ὁ Γερμανὸς ἱστοριογράφος (ἐν τῇ γαλλικῇ μεταφράσει τοῦ κλασικοῦ αὐτοῦ ἔργου, *La civilisation de la Renaissance en Italie*; 1876 ἀριθμεῖ αὐτὸν ἐν τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν ἀνδρῶν τῆς Ἀναγεννήσεως, ἐπιλέγων: «Audace, impiété, talent militaire, culture intellectuelle très raffinée, tant de qualités et de dons se trouvèrent réunis en un seul homme».

7) Cesar Cantu pense comme nous qu'elle (Isota) ne savait pas écrire et nous a fait observer que s'est le cas d'Agnes Sorel, qui ne peut que signer; mais cette ignorance n'exclut pas des dons naturels de premier ordre, un instinct admirable des choses de la politique avec une prudence innée qui fit d'Isota, aux dernières années de la domination de Sigismond, une sorte de Catherine de Medicis au petit pied. Yriarte σ. 164.

8. Ὁ Yriarte (σ. 199) παρατηρεῖ: «Cette impression de paganisme est

Τὰς ἀντιφάσεις ταύτας χαρακτηῖρος καὶ διαγωγῆς ἐξαίρει ὁ Charles Iriarte, γράφων εἰς τὸ πολυτελὲς αὐτοῦ σύγγραμμα (σ. 81—82) (9) τὴν ἐξῆς τοῦ Σιγισμούνδου ζωντανὴν εἰκόνα :

«Ἦτο πλήρης παραδόξων ἀντιθέσεων καί, ἐν αὐτῷ, ἡ λαγνεῖα καὶ τὸ δίκαιον τοῦ χαρακτηῖρος ἔβαινε μέχρι θηριωδίας. Ἦδύνατο νὰ προσποιηθῇ ἐπὶ τινὰ χρόνον ἵνα συλλάβῃ τὴν λείαν, ἀλλὰ συνηθέστερον ἐξέσπα ὥς μαινόμενος καὶ κατεδείκνυε τοῖς πᾶσι τὰ ἄγρια αἰσθήματά του... Ὁ ἥρως ὑπέκρυπτε τὸν ληστὴν τῶν ὁδῶν καί, εἰς τινὰς περιστάσεις, μετεμορφοῦτο εἰς θηρίον ἄγριον. Ἄν δώσῃ τις πίστιν Πάπα Πίῳ τῷ Β', πρέπει νὰ ὀπισθοδρομήσωμεν μέχρι τῶν βαρβάρων χρόνων, ἵνα εὕρωμεν τοιαῦτα ἐγκλήματα συσσωρευμένα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἑνὸς ἡγεμόνος... Ἀκριβῶς, ὅτε ἤκμαζε τὸ πάθος διὰ τὴν Ἰσώτα του, συναντᾷ τὴν Γερμανίδα σύζυγον Κυρίου τινὸς τῆς Βορδῶνας. Τὸ θαυμάσιον τοῦτο πλάσμα διεγείρει τὴν ἐπιθυμίαν του, ὁρέγεται αὐτῆς καὶ θὰ τὴν ἀπολαύσῃ, διότι οὐδὲν ἀνθίσταται εἰς τὰς φλεγούσας ὁρέξεις του. Τὴν 19 Δεκεμβρίου 1448, ἡμέραν Σαββάτου, ἐνεδρεύει ἐν Camminale, ἀγροικίᾳ τινὶ τῆς Φάνω, ὅθεν ἔμελλε νὰ διέλθῃ ἡ δέσποινα αὐτῆ, ἐπιστρέφουσα ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἱππεύουσα. Ἐπιτίθεται κατὰ τῆς συνοδείας τῆς αὐτῆς πίπτει, ὁρμᾷ δὲ κατ' αὐτῆς. Ἐπακολουθεῖ μανιώδης μεταξὺ λαγνεῖας καὶ αἰδημοσύνης ἀγῶν, καθ' ὃν τὴν φονεύει, καὶ ἐπὶ τοῦ περικαλλοῦς ἐκείνου ἀλλ' ἀψύχου σώματος τὸ τέρας ἐπέβαλε τὴν κακοῦργον αὐτοῦ ἐπιθυμίαν».

«Il était plein d' étranges contrastes, et, chez lui la luxure et la violence du caractère allaient souvent jusque à la férocité. Il pouvait dissimuler quelque temps pour saisir sa proie, mais le plus souvent il éclatait comme un furieux et montrait à tous ses sentiments sauvages... Le héros cachait un bandit de grand chemin, et l'homme, à un moment donné, devenait une bête féroce. Si on en croit le Pape Pie II, il faut reculer jusqu'aux temps barbares pour trouver de tels forfaits accumulés sur la tête d'un souverain».

Κατὰ τὸν γενεαλογικὸν πίνακα τοῦ Yriarte, πρῶτος τοῦ γένους τῶν Malatesta μνημονεύεται ὁ Giovanni civis ariminensis (1150), καὶ μετ' αὐτὸν ὁ ὁμώνυμος υἱός του (1216—1257), ὅστις φαίνεται πρῶτος λαβὼν τὴν προσωνυμίαν Malatesta. Τούτου ἐγένοντο δύο υἱοί, Giovanni de Sogliano, οὕτως ὀνομασθεὶς ἐκ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς θυγατρὸς ἐκ τοῦ κόμητος Sogliano (τοῦ ὁποίου κλάδου ἀπόγονοι ζῶσι μέχρι τῆς σήμερον) καὶ Malatesta de Verucchio, οὕτω γνωστὸς γινόμενος ἐκ τοῦ καστέλλου, ἐν ᾧ ἐγκατεστάθη. Ἡ περαιτέρω ἱστορία τοῦ οἴκου συν-

l'impression dominante en entrant dans l'édifice. Tous ceux qui ont visité et décrit le temple l'ont ressenti vivement».

9) Τούτου πολλάκις ποιούμεθα μνημῖον ἐν τοῖς ἐξῆς: Un Condottier au XV siècle; Études sur les lettres et les arts à la Cour des Malatesta; d'après les papiers d'Etat des archives d'Italie. Orné de 200 dessins. Paris, 1882. Τοῦ αὐτοῦ Yriarte ἀρθρον ὁμοίως ἐπιγραφόμενον ἐν Rev. d. Deux Mondes 1881, σ. 624—653 τοῦ 48ου τόμου. Πρβλ. Della vita et dei fatti di Sigis. Pand. Malatesta. Commentario del Conte Angelo Battaglini. Rimini 1704. Haton (Ed.) Sigismondo Pandolfo Malatesta, Lord of Rimini; a study of a XV century Italian despot. London 1906.

δέεται με την γονήν τούτου, ὅστις ἐπέζησεν ἑκατὶν ὅλα ἔτη (1212—1312). «Il finit ses jours à Rimini, conservant le pouvoir jusqu'à son dernier soupir et exerçant l'autorité paternelle comme un joug incontesté... C'est le vrai fondateur de la dynastie des Malatesta. Ce centenaire s'était marié trois fois et de ces trois unions il avait eu quatre fils dont deux seulement lui avaient survécu».

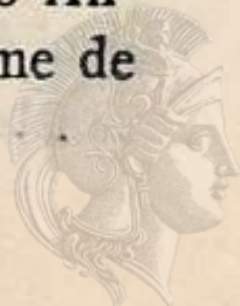
Οἱ δύο οὗτοι ἦσαν τὰ δύο ἀντίθετα ἄκρα τῆς ἀνδρικῆς μορφῆς· ὁ νεώτερος, ὁ Paolo, εὐλόγως ἐπωνομάσθη *il Bello*, ὁ δ' ἕτερος, *Giovanni* (1248)—1304), γνωστὸς ὡς *il Sciacato* διὰ τὴν ἐξάρθρωσιν τοῦ μηροῦ, ἣν καὶ δυσειδέστατος, μελανὸς τὴν ὄψιν καὶ τραχὺς τὸ ἦθος. Τοιοῦτος ὢν ἔλαβεν ὡς σύζυγον, χάριν πολιτικῶν συμφερόντων (1275), κόρην σπανίας καλλονῆς, ἣν ὁ Παῦλος ἐστάλη νὰ συνοδεύσῃ εἰς Ἀρίμινον. Καὶ ὁ ἔρως τῶν δύο ἦν ἄμεσος καὶ ἀμοιβαῖος. Ὁ δὲ ἀδίκηθις ἀδελφός, συλλαβὼν αὐτοὺς ἐπ' αὐτοῦ ῥῳφ, ἐφόνευσεν ἡμποτέρους. Αὕτη εἶνε ἡ περίφημος τραγωδία τῆς *Francesca di Rimini*, ὡς τὴν ἔψαλεν ὁ Δάντης, τοῦ ὁποῖου τοὺς στίχους μετεγλώττισεν ἀγγλιστὶ ὁ Βύρων, διατελῶν ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τοῦ δράματος. (10)

Ἑτερος προαποθανὼν (1326) ἀδελφός, *Pandolfo*, πρῶτος τοῦ ὀνόματος τούτου, κατέλιπεν υἱὸν γνωστὸν ὡς *Malatesta Guastafamiglia* (1325)—1364), ὅστις ἦν πατὴρ *Pandolfo* τοῦ δευτέρου (1325—1373). Τούτου ἀνεψιὸς ἦν *Pandolfo* ὁ τρίτος (1370—1427), ὅστις ἐγένετο πατὴρ τοῦ ἡμετέρου ἥρωος. Τούτων πάντων κοινὸν χαρακτηριστικὸν ὁ *Yriarte* εὐρίσκει *la perfidie héréditaire*. Καὶ αὕτη μὲν ὑπῆρξεν αἰτία πολλῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν· ἕτερον δὲ κοινὸν αὐτοῖς προσόν, ἡ νοθεία τῆς γεννήσεως, πολλάκις ἀπησχόλησε τὴν νομιμοποιητικὴν παρέμβασιν τοῦ περὶ τὰ ταῦτα δεξιωτάτου Ἀγίου Πατρός. (11)

Οὐ μόνον αὐτὸς ὁ Σιγισμοῦνδος ἦν νόθος, ἀλλὰ καὶ τῶν δεκατριῶν αὐτοῦ τέκνων ἐν μόνον ἐγεννήθη ἐκ τοῦ πρώτου γάμου γνήσιον—υἱὸς ἀποθανόντος μονογενῆς. Μήτηρ δὲ τοῦ Σιγισμοῦνδου ἦν ἡ *Antonia di Giacomino da Barrignano*, ἑταῖρα τοῦ πατρός του, ὅστις θνήσκων κατέλιπεν αὐτὸν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ θείου του, *Carlo Malatesta*. Τελευτήσαντος δὲ καὶ τούτου, ὁ Πάπας εἰσήλασεν εἰς τὰς κτήσεις τῶν Μαλατέστα προφάσει τῆς μὴ πληρωμῆς ὀφειλομένων τελῶν. Ἐνῶ δὲ ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός του *Galeotto* ἔμενεν οἶκοι, δεόμενος ὅπως ὁ θεὸς τὸν ἀπαλλάξῃ τῶν ἐπερχομένων ἐχθρῶν, ὁ Σιγισμοῦνδος, μόλις τρισκαιδεκαετῆς τότε ὢν, περισυλλέξας καὶ ἐνθαρρύνας τοὺς περὶ αὐτόν, ἐπέπεσε νύκτωρ

10) Ὁ αὐτὸς *Yriarte* ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ περιοδικῷ *L'art* τομ. IV, διατριβὴν διεξοδικήν: *Françoise de Rimini dans la légende et dans l'histoire*.

11) Ὁ Σιγισμοῦνδος ἔσχε δέκα καὶ τρία τέκνα, ἑξ θυγατέρας καὶ ἐπτὰ υἱούς, ὃν μόνος ὁ πρῶτος, *Galeotto*, (1447—28) ἦν νόμιμος. Τῶν πλείστων αἱ μητέρες εἶνε ἄγνωστοι. Ἀλλὰ καὶ αἱ δύο πρῶται σύζυγοί του ἦσαν τέκνα νόθα. Σχολιάζων τὰ τῆς καταστάσεως ταύτης, ἣτις ἦτο τότε συνήθης, ὁ *Yriarte* σ. (326) λέγει: «Le relâchement des mœurs est évident; quelques fois même de temps en temps, quelque horrible forfait causé par la luxure de ces petits princes aient éprouvanter l'Italie et amener un désastre. En 1444 Oddo Antonio, Comte l'Urbain, le prédécesseur de Montefeltre, a violé la femme de Ricciarelli; celui—ci le menace de le ruer s'il le reneontre».

καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τὸν ἐχθρόν. Ταῦτα ἐν ἔτει 1430. Μετὰ δὲ ἔτη δύο ἤρατο τὴν μεγάλην νίκην τοῦ Lungarino, ἣτις ἐθεμελίωσε τὸ στάδιον καὶ τὴν φήμην του τὴν στρατιωτικὴν. (12)

Ἡ μετὰ ταῦτα ἐξέλιξις τῶν σχέσεων τῶν ἰταλικῶν πόλεων καὶ ἐνόπλων τυχοδιωκτῶν καὶ ἡ ἐν τῷ κυκεῶνι τούτῳ ἀδιάκοπος ἀνάμιξις τῶν Μαλατέστα εἶνε τόσῳ πολυσχιδῆς καὶ περιπεπλεγμένη, ὥστε καὶ συνοπτικὴ τις ἀφήγησις τῶν συμβάντων τῆς δραματικωτάτης ταύτης περιόδου θὰ παρέστυρεν ἡμᾶς πέρα τοῦ εἰδικοῦ σκοποῦ τῆς παρεμβολῆς ταύτης. Ἀρκεῖ, ὅτι οἱ ἀδιάκοποι ἀγῶνες τοῦ Σιγισμούνδου καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι μεταστάσεις αὐτοῦ ἀπὸ συμμάχου τῆς χθὲς εἰς ἐναντίου τῆς ἐπαύριον, καθ' ἃ; ἀνέπτυξε στρατιωτικὴν ἱκανότητα ἴσην μὲ τὴν αὐθαιρεσίαν καὶ ἀσυνειδησίαν τῆς πολιτείας του, συνήνωσαν κατ' αὐτοῦ τοὺς γείτονάς του ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Πάπα. Ὁ διαπρεπὴς ἱστορικὸς Aenea Silvio (Aeneas Sylvius) de Piccolomini ἐξελέγη ἐν ἔτει 1448 Πάπας Πῖος Β'. Πνέων μένεα κατὰ τοῦ Σιγισμούνδου διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος, τῆς Σιέννης, καὶ διὰ τὰς κατὰ τῶν κτήσεις τῆς Ἐκκλησίας ἐφόδους του, ἀφώρισεν αὐτόν, καὶ δὴ καὶ ἐξηνάγκασε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Novello Malatesta νὰ στραφῇ ἐναντίον του. Μετὰ δὲ τὴν μεγάλην ἦταν, ἦν ὑπέστη κατ' Αὐγουστον τοῦ 1462 ὁ Σιγισμούνδος, ἐκηρύχθη καὶ αἰρετικὸς. Le fiscal de l' Eglise, (λέγει ὁ Yriarte σ. 286), faisant office du ministère public, l'accusa «de rapine, d'incendie, de carnage, de rapt, de viol, d'adultère, d'inceste, de parricide, de sacrilège, de félonie et d'hérésie».

Ἄλλ' ὑπῆρχε καὶ ἐτέρα βαρυτάτη κατηγορία, ἣν ἔφερε κατ' αὐτοῦ ὁ τέως σύμμαχός του Alessandro Sforza. Δοῦξ τοῦ Μιλάνου. Τὸ Βυζάντιον εἶχε πέση καὶ πᾶσα ἡ Δύσις ἔτρεμε φοβουμένη ἐπέλασιν τῶν Τούρκων· ἐνῷ δὲ ὁ Πάπας ἐνήργει περὶ Συνόδου ἐν Μαντουῇ πρὸς ὀργάνωσιν νέας Σταυροφορίας, ὁ Σιγισμούνδος προσεκάλει τοὺς Τούρκους εἰς Ἰταλίαν.. (13)

Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ σῶμα τοῦ Σιγισμούνδου δὲν ἦτο πρόχειρον πρὸς ὀλοκαύτωςιν, ἐνῷ ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ τοῦ Πάπα ἐδίψα τὴν κατὰ σάρκα ἐκδίκησιν αὐτοῦ, ἡ Παναγιότης του παρήγγειλε τῷ τότε διακεκριμένῳ καλλιτέχνῃ Paolo Romano οὐχὶ ἀπλοῦν ἀνδρείκελον, ἀλλὰ πιστοτάτην παράστασιν τοῦ Σιγισμούνδου, μεθ' ἧς συνήθως ἔφερε στολῆς καὶ ἀπαράλλακτον τὴν ὄψιν, οὕτως ὥστε (καθὰ αὐτὸς ὁ Πάπας ἀφηγεῖται εὐφραινόμενος) ἤθελέ τις ἰδῆ οὐχὶ τὴν εἰκόνα καίουσαν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἴδιον Σιγισμούνδον. Ἐξήρχετο ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἰνδάλματος τούτου μακρὰ ταινία, φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην: «Σιγισμούνδος εἰμὶ ὁ Μαλατέστας, υἱὸς Πανδόλφου, βασιλεὺς τῶν προδοτῶν, Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐχθρὸς, καταδικασθεὶς ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ κολλεγίου εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον». Καὶ οὕτως ἐκάη παρόντος τοῦ Ἀγίου Πατρός, ὅστις ἱστορεῖ ταῦτα ἐν Comment, VII. 85.

12) Ὁ Yriarte εὐστόχως ἐδῶ (σ. 87) παρατηρεῖ: «Cette précocité invraisemblable, qui fait un vaillant soldat d' un enfant de-treize ans, et un vainqueur des troupes pontificales d' un guerrier de quinze ans à peine, est un des signes de ces premiers temps de la Renaissance.

13) Ὁ Yriarte ἐπαναλαμβάνει κυρῶν τὴν βαρυτάτην ταύτην κατηγορίαν καὶ ὑποσημειοῖ: «Nous reproduisons au sujet de ce fait, nouveau dans son histoire, le document d'archives qui l'atteste».

Ἀναγκασθεὶς νὰ ὑποκύψῃ εἰς βαρυτάτους καὶ τιπινωτικούς ὄρους, τοὺς ἐπιβληθέντας ὑπὸ τοῦ Πάπα καὶ τῶν Συμμάχων, καθ' οὓς ἔμενε κύριος μόνον Ἀριμίνου, ἐδυσχεραίνεται δὲ οὕτω ἡ θέσις αὐτοῦ καὶ οἰκονομικῶς, ὁ Σιγισμούνδος ἀφῆκε τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως τῇ Ἰσότῃ καὶ τῷ νόθῳ αὐτῆς τῷ Σιλλουστίῳ καὶ ἐστράφη πρὸς τὴν Βενετίαν, προσφέροντας τὰς ὑπηρεσίας του ἐν τῷ δεινῷ ἀγῶνι, ὃν ἠγωνίζετο σῦντι πρὸς διάσωσιν τῶν ἐν τῷ Μωρέῳ κτήσεών της, αἱ βοθημὸν ἐξεπόρθουν οἱ Τοῦρκοι. Παρὰ τὰς ἐπ' ἐσχάτων ἡτίας του, ἡ φήμη τοῦ Σιγισμούνδου ὡς στρατηγοῦ ἱκανωτάτου ἔμενεν ἀκεραία. Τὴν 8ῃ Μαρτίου 1446 περιεβλήθη ἐνώπιον τῆς Γερουσίας μὲ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῶν κατὰ τῆς Τουρκίας δυνάμεων. Τὰ πρῶτα αὐτοῦ μέτρα ἐμαρτύρουν περὶ τῆς φρονήσεως καὶ δεξιότητός του. Ἀλλὰ τοῦ ἐχθροῦ αἱ δυνάμεις ἦσαν ποῦ ἂν ἄνωτεραι, ἡ δὲ ἀνὰ πᾶν βῆμα παρέμβασις τῶν Ἑνετῶν προνοητῶν (*proveditori*) παρέλυσεν τὰς στρατηγικάς του διαθέσεις. Ἡ πολιορκία τοῦ Misitra (14) ἀπέτυχεν, αἱ ἐπικουρίαι ἐβράδυναν καὶ αὐτὸς ἔπαθεν ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ πυρετούς. Μετὰ διειτῆ ἀτυχῇ ἀγῶνα ἐπέστρεφεν εἰς Βενετίαν κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1466, τῆς Γερουσίας ἐγκρινάσης ὅσα εἶχε λάβῃ μέτρα. Ἐγένετο δὲ δεκτὸς καὶ ἐν Ρώμῃ μὲ μεγάλας τιμάς, ὡς πρωταθλητῆς κατὰ τῶν ἀπίστων, τοῦ νέου Πάπα Παύλου τοῦ Β' μὴ τηροῦντος ὅσας ὁ προκατοχὸς του εἶχε κατὰ τοῦ Σιγισμούνδου προλήψεις. Μετ' ὀλίγον ὅμως αἱ ἐπὶ τοῦ Ἀριμίνου κατακτητικαὶ βλέψεις τῆς Παπασύνης ἐξηρέθισαν αὐτόν, ἥδη πάσχοντα, τοσοῦτον, ὥστε ἔσπευσεν εἰς Ρώμην, θέλων νὰ δολοφονήσῃ τὸν Πάπαν (*Yriarte* σ. 595—7). Ἀλλ' ἐπισήμως δεκτὸς γενόμενος ἔρριψε μακρὰν αὐτοῦ τὸ ἐγχειρίδιον καὶ τακεῖς εἰς δάκρυα ἐζήτησε γονυπετῆς δικαιοσύνην ἐν τῇ ὥρᾳ τῶν δοκιμασιῶν του, ἐνθυμίζων τῷ Πάπα ὅσας προσήνεγκε μεγάλας ὑπηρεσίας τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Τὸ σπέρμα τῶν πυρετῶν, τὸ ἐκ τῆς ἐν Μωρέῳ στρατείας, καὶ ὁ τρικυμιώδης αὐτοῦ βίος εἶχον ἤδη ὑποσκάψῃ ὑγίειαν ἄλλως σιδηρᾶν, ἐπύκρναν δὲ αὐτόν καὶ ἡ ἀποστασία τῶν υἱῶν καὶ ἀδελφῶν του. Αἱ τελευταῖαι του φροντίδες ἀπέβλεπον εἰς τὴν τελείωσιν τοῦ ναοῦ ὡς πανθέου τῶν προγόνων του, ὅπου καὶ αὐτὸς εὗρεν ἄσυλον, ἐκπνεύσας τὴν 7ην Ὀκτωβρίου 1468. Ὁ *Yriarte*, ὁ βιογράφος αὐτὸν ἐκτενῶς, συμπεραίνει (σ. 84) περὶ αὐτοῦ εὐλόγως: «*L'homme tout entier est un contraste vivant et perpétuel. Cet hérétique à son lit de mort recommande à ses enfants d'achever son temple (15), et celui qui fut un époux criminel est un fils pieux qui rassemble les restes épars de ses ancêtres*».

14) Ἴδου ποίαν περὶ τούτου μαρτυρίαν παραθέτει (σ. 286) ὁ *Yriarte*—ἔγγραφον ὑπ' αὐτοῦ ἀντιγραφὲν ἐκ τῶν ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ τοῦ Μιλάνου. Ἐγράφη δὲ τοῦτο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Δουκὸς πρὸς τὸν παρὰ Φρειδερίκῳ τῷ Ἀραγωνικῷ πρέσβυν τῆς Λομβαρδίας. *Il Signor Sigismondo perseverando nelli suoi usati costumi di creare cose nuove, ha via dimandato uno suo che dovesse andare ad trovare el gran Turcho ad confortarli la venuta sua in Italia et ad ofervili se et el stato suo, et cetera*»

15) Οἱ δύο συγγραφεῖς *Cron & Cavalcasselle* (ὧν ὁ πρῶτος ἦν πατὴρ τοῦ τέως διαπρεποῦς Ἀγγλου ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑφυπουργοῦ) ἀποφαίνονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ζωγραφικῆς ἐν Ἰταλίᾳ (II, σ. 531) λέγοντες: «*Rien n'est plus curieux dans l'histoire de l'Italie au quinzième siècle, que de voir de farouches capitains, soldats sans foi, souillés des crimes les plus odieux, employer le fruit de leurs rapines à élever des édifices sacrés, et appeler à eux pour les construire et les orner les plus célèbres architectes du monde et les plus grands peintres contemporains*».

Οὕτω, ναὶ μὲν ὑπῆρξεν ἡ ἐνσάρκωσις τῶν κακιῶν καὶ τῶν παραπτωμάτων τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἤκμασεν, ἀλλὰ δὲν ἔζησε τὸν κτηνώδη βίον συνεχοῦς ἐγκλήματος καὶ παθῶν ἀκατονομάστων τῶν Βοργιῶν, τῶν μετ' ὀλίγον ἐξ εὐτελῶν προκουσίτων καὶ τὴν ἀνθρωπότητα καταισχυνάντων, τοῦ πατρὸς Ἀλεξάνδρου τοῦ Ε' Πάπα καὶ τοῦ ἀγρίου ἐκείνου θηρίου, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Καίσαρος. Ἐν τῷ Σιγισμούνδῳ, μ' ὅλα του τὰ ἐγκλήματα, βλέπομεν τὴν αὐθόρμητον καὶ γενναίαν ἐκείνην συνείσθησιν τῆς ὑπεροχῆς, ἣν ἐμπνέει τὸ ἀρχαῖον τοῦ γένους. Καὶ ἴσως διὰ τοῦτο ἠγάπησεν ὡς ἐξ ἐνστίκτου τὰ γράμματα καὶ ἐθεράπευσε τὰς καλὰς τέχνας ἀληθῶς, καὶ οὐχὶ ὡς πρόσχημα διαφανὲς πλούτου νέου καὶ ἰσχύος προσφάτως κτηθείσης.

Τὸ μέγαρον αὐτοῦ ἦτο ἐντευκτῆριον καὶ καταφύγιον πολλῶν λογίων καὶ ποιητῶν, καὶ αὐτὸς δὲ ἐστιχούργησέ τινα οὐχὶ ἀδόκιμα.

Ἐτέρα περίπτωσις τοῦ πρὸς τὰ γράμματα ἔρωτος τοῦ Σιγισμούνδου εἶνε τὸ σέβας αὐτοῦ πρὸς τὸν περίφημον Ἑλληνα πλατωνιστὴν Πλήθωνα τὸν Γεμιστόν, ὃν συνήνητησεν ἐν Φλωρεντίᾳ ἐν ἔτει 1439, ἐθαύμασε τὴν πολυμαθειαν αὐτοῦ καί, ὡς φαίνεται, ἐξένισε καὶ αὐτὸν σὺν ἄλλοις λογίοις εἰς τὸ μέγαρόν του. Γνωστὸν εἶνε, ὅτι ὁ Πλήθων, ἐπιστρέφων ἐξ Ἰταλίας εἰς Σπάρτην, ἐτάφη ἐκεῖ ἐν ἔτει 1451. Ὁ δὲ Σιγισμούνδος, ἐπανακάμπτων ἐκ Πελοποννήσου, συναπεκόμισε τὰ ὀστέα αὐτοῦ, λέγων, ὅτι γῇ ὑπὸ Τούρκων μαινομένη δὲν ἤρμοζε νὰ καλύπτῃ τὸ λείψανον τοῦ μεγάλου Πλατωνιστοῦ, καὶ ἀπέθηκεν αὐτὰ ἐν τῷ Ἀριμίνῳ πινθέῳ ἐντὸς σαρχοφάγου ὡς ἐξῆς ἐπιγεγραμμένης :

GEMISTII. BYZANTII. PHILOSOPHI. SUA. TEMP.

PRINGIPIS. RELIQUUM. SIGISMUNDUS.

PANDULFUS. MAL. PAN. BELLI.

PELOP. ADVERSUS TURCOS.

RECEM. IMP. CB INGENTEM. ERUDITORUM.

QUO FLAGRAT AMOREM. HUC AFFERENDUM

INTROQUE MITTENDUM

CUSAVIT. — MCCCCLXV.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000051148

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

✓ **Ὁ Μοροζίνης ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Πελοποννήσῳ.**

Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Ἑλληνισμοῦ»

Δεκ. 1928—Ἰαν. 1929.

✓ **Ὁ Οἶκος τῶν Μπενιζέλων καὶ ἡ Ὀσία Φιλοθέη.**

(1420—1920)

Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Ἑλληνισμοῦ»

Μάρτιος—Σεπτέμβριος 1929

✓ **Ἡ Καισαριανή.**

Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Ἑλληνισμοῦ»

Ὀκτώβριος 1929—Ἰανουάριος 1930

✓ **Δημήτριος Γαλανός, ὁ Ἀθηναῖος Ἰνδολόγος.**

Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Ἑλληνισμοῦ»

Φεβρουάριος, Μάρτιος, Ἀπρίλιος 1930

